

värske Rõhk

Teatri-eri

kirjandusajakiri nr 11 / august 2007

A stylized illustration of a tree with a smiling face and a small figure on top. The tree is white with a large, open mouth and eyes. A small figure with a red hat and yellow shirt is standing on the tree's head. The background is blue with some dark, leafy shapes on the left and right.

**Marion Jõepera
Tanel Pern
Katrín Ruus
Enor Niinemägi**

**Intervjuu
Helen Rekkoriga**

**Eva-Elise Oll
Baturinist**

**Mart Kase
Karinist ja Indrekust**

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Lauri Eesmaa
Toimetajad: Auri Jürna, Matis Song
Kujundaja: Lilli-Krõõt Repnau
Keeletoimetaja: Triin Ploom

Kaastööd

LUULE: triin.ploom@va.ee
PROOSA: matis.song@va.ee
ARVUSTUSED ja ESSEED: lauri.eesmaa@va.ee
PILDID ja FOTOD: lilli.repnau@va.ee

Väljaandja

MTÜ Värske Rõhk

Vanemuise 19
Tartu 51014
Tel: 7 427 087

vr@va.ee

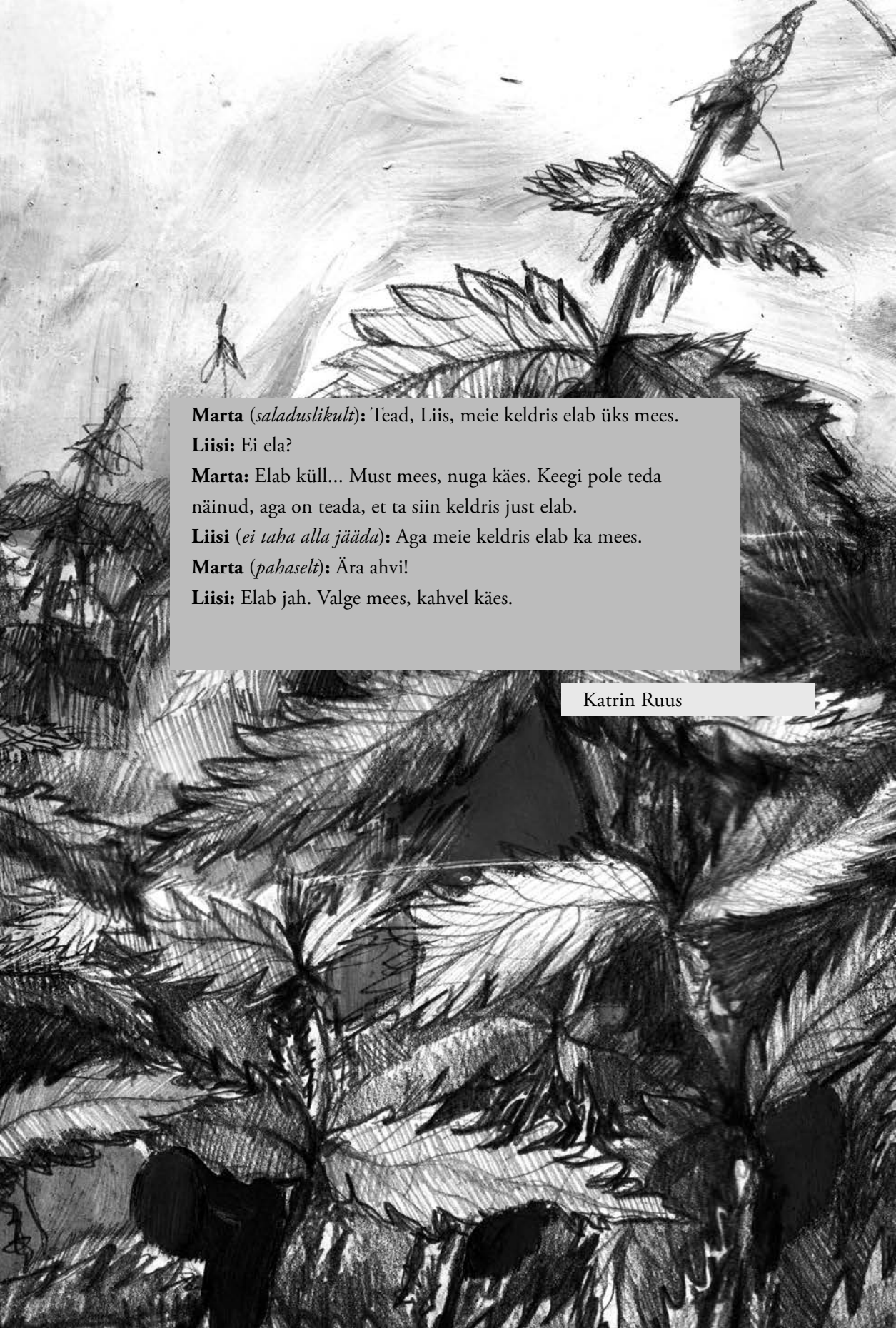
Tellimine

www.va.ee

Trükk

Triip

Marta (*saladuslikult*): Tead, Liis, meie keldris elab üks mees.

Liisi: Ei ela?

Marta: Elab küll... Must mees, nuga käes. Keegi pole teda näinud, aga on teada, et ta siin keldris just elab.

Liisi (*ei taha alla jääda*): Aga meie keldris elab ka mees.

Marta (*pahaselt*): Ära ahvi!

Liisi: Elab jah. Valge mees, kahvel käes.

Katrin Ruus

MARION JÕEPERA (24)

kirjutab hetkedel, mil ei soovi unustada. Või kui millegi ootamisega täitunud aeg liialt laiali valgub. / lk 6–13

Noori
autoreid
/ 2007

TANEL PERN (24):

”Syndides oli mul kolm nurka. Tulevikus tahan saada keraks. Minu kinganumber on lapsest saati kasvanud. Vabal ajal kogun tolmu. Kui suureks saan, ostan endale vihmavarju.” / lk 14–28

KATRIN RUUS (24)

leiab, et ikka veel on raske endast aru saada, ikka juhtub, et mängult ja päriselt lähevad segamini. Nagu Ostap Benderi laulus: “Mu elu nagu mäng ja vahel tundub siis, / et ees mind ootab siiski paradiis! / Mul puudub korter ja puudub sängki! / Kuid, inglid, vaikige, te vaadake, ma mängin! / Ja väga võimalik, et keset jaotusi / on vähem võite, kui on kaotusi.” / lk 29–41

Mihkel Truman intervjuuerib andekat Viljandi lavastajatudengit Helen Rekkorit, kellel esietendus mais Viljandi Ugalas Ibseni “Nora/Maja”. / lk 54–62

ENOR NIINEMÄGI (25):

“Kord küsiti minult imestusega, kui olin rääkinud, kui pika maa ma olen selja taha jätnud ja mis mul on veel tulnud mõttesse päevaloojakuni läbida: “Niimoodi üksi rändadki, kas siis igav ei hakka ja miks sa üldse vaevud seda tegema?” Napakas küsimus. Vastasin niimoodi: “Tunned valguse võnkumist akna taga ja tead, et tegelikult on need suured jalad, mis aknast möödusid ja valguse värelema panid. Muusika on nüüd su pea ja koleda lõustaga hiiglane vaatab aknast sisse...” (Oi kui paljusõnaline, piirduks siis ainult väliste näitajatega. M, 25, 182 cm, suitsetab, toitumine rutiinivaba, areaal – Tartu... Jne, mis läheks veel pikemaks.)” / lk 42–53

MART KASE (25)

on ülikoolist saanud psühholoogia lõpudiplomi. Praegu õpib ta Lavakunstikoolis näidendite kirjutamist ja lavastamist ning töötab disainibüroos tekstikirjutajana. Kunagi tahab minna maale lambaid kasvatama, aga esialgu on vaja ennast maailmas valitsevast korralagedusest ja valikute rohkusest lõplikult segadusse ajada. / lk 63–67

MARIA-LEE LIIVAK (22)

on lavaka viimase kursuse tudeng. Esialgu oma teatrilase tuleviku suhtes üsna teadmatu. Rõhu selles numbris saab lugeda tema esimesel kursusel välisteatri ajaloo loengute tarvis valminud tööd Sophoklese “Kuningas Oidipusest”.

/ lk 68–71

ANU JALAS (23)

on hübriid tudengist ja lapsevanemast. Tema olulisteks sümpaatiateks on teater ja kirjandus, erilist huvi tunneb ka animatsiooni vastu. Ja tal on kommunaari kingad.

/ lk 72–75

MAARJA MÄND (23)

Kõigepealt oli jääaeg. Siis kui Maarja jaole sai, tulid osooniaugud ning algas globaalne soojenemine. Aga kuna Maarja pole mõni puukallistaja, siis teda jättis see külmapoolsemaks. Kõik need, kes loodavad nendest kolmest ennastutvustavast lausest Maarja kohta midagi välja lugeda, loodavad ilmselt liiga palju – Maarja tutvustamine pole kiirtoit, mida saab tarbida paari minutiga. Praegu on tal kodus asbesti-probleem ja see täidab kogu ta elu. Mis puutub kirjutamisse, siis eeskujud on jätkuvalt Lindgren ja Dostojevski. Kõik, mis tema enda sulest, räägib iseenda eest.

/ lk 75–77

MAARJA SALDRE (23)

ütleb, et praegu on elus see aeg, kus ta tegeleb hindamisega. Mis oleks olulisem enda kohta kirja panna sellest kõigest? Ja arvustustes – milline võttenurk hinnata mõtte edastamisel õigemaks? Tema õpingud kulgevad märgiteaduse vallas ja suunavad nähtustes hindama seosterikkust ning mõistma enne hukkamõistmist. Tihti küsib ta eneselt, kas oskab ilusat piisavalt kalliks pidada.

/ lk 78–81

SIIM NURKLIK (24)

Siim räägib, et midagi uut ta ei kirjuta, *copy-paste*’ib hoopis lauseid oma vanast emoblogist. Ta ei teadvat, mida uskuda, nihilismis olevat kõige osavam, kuid ka see oli *copy-paste*. Siimule meeldivad sihikindlad, põhimõtetega inimesed, kes teavad, et nad ei taha elult midagi.

/ lk 84–85

EVA-ELISE OLL (18)

Eva Elise leiab, et ülesanne iseennast paari lausega kokku võtta pole lihtsamate killast ja ta ei tahagi enda kohta midagi öelda (paadunud introvert). Siiski, paaripäevase mõttetöö tulemusena suutis ta mõelda üsna kokkuvõtva lause – Eva raiskab oma toiduraha raamatutele ja aja nende lugemisele. Rõhu selles numbris saab lugeda tema arvustust, millega ta võitis – juba teist aastat järjest! – Tartu Forseliuse Gümnaasiumi võrguajakirja Virtuaalkass korraldatud arvustustevõistluse.

/ lk 82–83

Kai ja Ellis

/ Marion Jõepera

* VII *

Kai
Ellis

Kõik-võib-juhtuda atmosfääri.

*Varaõine rand. **Kai ja Ellis** seisavad viimase hetkeni lainepiiril ning jooksevad seejärel lainetel eest. Kuivale rannale. Terve aja. Nende vahel on midagi nimetut.*

Ellis	Oota!
Kai	Tuleb!
Ellis	Ei, oota. Veel! Veel!
Kai	Tuleb, tuleb!
Ellis	Üks, kaks –
Kai	Kolm!
	Napikas!
Ellis	Järgmise üheksandani!
Kai	Rohkem tuleb oodata.
Ellis	Üheksandani. Ei!
Kai	Kaheksa.
Ellis	Seitse.
Kai	Vaata, kui suur!
Ellis	See ei jõua siiani.
Kai	Tuleb!
Ellis	See ei jõua!
Kai	Vaata, kuidas ta tuleb!
Ellis	Väheneb, väheneb juba.
Kai	Nii suur!
Ellis	Kohe on siin.
Kai	Oota!
Ellis	Ei, juba on siin.

Kai	Oota, las ta tuleb.
Ellis	Lähme!
Kai	Oota veel!
Ellis	Lähme nüüd.
Kai	Lähme!
Ellis	Ta saab meid kätte.
Kai	Ei saaaa...!
Ellis	Ta saab meid kohe kätte!
Kai	Me jõuame ära.
Ellis	Jookseme koju.
Kai	Ruttu. Jookseme –
Ellis	Koju!
Kai	Jõudsimegi.
Ellis	Me oleme kodus.
Kai	Vaata, me oleme –
Ellis	– kodus.
Kai	Saimegi siia.
Ellis	Kai, mängime kuni viimse päevani!
Kai	Kuni lõpuni välja.
Ellis	Mängime end tükkideks!
Kai	Täiesti katki.
Ellis	Ja teeme uue mosaiikpildi.

Kai Me jõudsimegi kohale.

Ellis Jookseme alati lainete eest ära.

Kai Kuni lõpuni välja.

Ellis Jookseme end tükkideks.

Kai Täiesti katki.

Ellis Selleks liivaks siin.

Kai Kust meri meid kätte ei saa!

Ellis Ja siis tuleb Klaasimeister!

Kai Ja lööb liival trummi.

Ellis Mängib trummiga liivast välja uusi klaasimustreid.

Kai Nähtamatuid!

Ellis Ja terve rand on täis nähtamatuid klaase.

Kai Ja kõik lapsed mängivad nende vahel –

Ellis – ja jooksevad neile otsa –

Kai – ja õpivad nende vahel käima –

Ellis – ja Klaasimeister saab uusi lapsi, kes end puruks mängivad –

Kai – ja saab uut liiva –

Ellis – et taguda välja uusi klaasimustreid ja –

Kai – kõik katkised lapsed jooksevad teravate klaaside otsa –

Ellis – teravate külgede vastu –

Kai – ja vihma hakkab sadama ja –

Ellis – lapsed peavad koju jõudma –

- Kai** – sest vanemad ootavad –
- Ellis** – ja külma ei tohi saada –
- Kai** – sest muidu ei lasta homme mängima –
- Ellis** – mere äärde ei lubata –
- Kai** – lainete eest ära jooksmas –
- Ellis** – tantsima –
- Kai** – klaasseinte vahele –
- Ellis** – ja kästakse ainult toas olla ja –
- Kai** – kuulata igavusest norskavaid patju –
- Ellis** – minna sooja vanni –
- Kai** – kuivatada end rätikutega, mis on –
- Ellis** – väsinud –
- Kai** – kõikidest nendest väänamistest –
- Ellis** – väsinud –
- Kai** – et saada kuivaks –
- Ellis** – et mitte olla märg –
- Kai** – nagu mere ääres ollakse märg, kus –
- Ellis** – veerand –
- Kai** – vee randa –
- Ellis** – on täis magavaid lapsi –
- Kai** – kes näevad unes ainult –
- Ellis** – vööraid –

- Kai** – on täis magavaid lapsi –
- Ellis** – kes on klaaside vahel jooksmisest –
- Kai** – väsinud –
- Ellis** – ja õnnelikud –
- Kai** – ja keegi ei julge –
- Ellis** – mitte naerda –
- Kai** – ja keegi ei julge –
- Ellis** – pühkida puhtaks oma jalgu –
- Kai** – mis on täis liiva –
- Ellis** – ja okkaid, mis on –
- Kai** – vaibaindiaanlaste poolt lastud nooled –
- Ellis** – ja Klaasimeister –
- Kai** – paneb kirja kõik juhtumised –
- Ellis** – nende lastega –
- Kai** – kõik –
- Ellis** – mis –
- Kai** – jäid juhtumata –
- Ellis** – kõik mustrid –
- Kai** – mida ei tekkinud –
- Ellis** – ja loeb neid –
- Kai** – unejuttudena –
- Ellis** – neile lastele –

Kai	– kellest saab varsti uus liiv –
Ellis	– kelle kõik elatud päevad on –
Kai	– kokku loetud –
Ellis	– ja päevade arvust saab –
Kai	– liivaterade arv –
Ellis	– milleks see laps muutub –
Kai	– <i>seal samal rannal</i> –
Ellis	– siin samal rannal!
Kai	Siin samal rannal!
Ellis	Kai, vaata, mis see on seal?
Kai	Kus?
Ellis	Seal, kivi juures, vasakul!
Kai	Mis see on?
Ellis	See ju on –
Kai	– trumm!
Ellis	Seal on trumm!
Kai	Jookseme!
Ellis	Jookseme!
Kai	Üheksa –
Ellis	– kaheksa! –

*

Tydruk

/Tanel Pern

Illustratsioon: Gerda Märten

I

Mõelge – alguses on pime. Siis syttib valgus ja valgusesse astub autor.

AUTOR: Teate, ma pean teid kohe ette hoiatama, et see lugu ei ole ilus. Seepärast palun neil, kellel juhtuvad olema nõrgad närvid, koheselt lahkuda. (*Kuulatab.*) Ei kõssugi. Tähendab – kõik on juba läinud, enne kui ma alustadagi jõudsin. Või siis ei olegi siin kedagi peale minu ja lugeja. Sellisel juhul palun neil lugejail, kel juhtuvad olema nõrgad närvid, koheselt lugemine lõpetada, sest järgnev ei saa olema sugugi ilus. Vaata, kõik mis toimub, on minu syy. Ma tahtsin lihtsalt hävitada midagi ilusat. Seepärast mõtlesin välja järgmise loo. Oli kord üks ilus tydruk...

Valgus kustub. Autor astub pimeduse varjus seina äärde. Siis syttib valgus uuesti ning siseneb tydruk.

TYDRUK: Teda pole veel.

AUTOR (*seina äärest, poolihääli*): Nagu näha, ootab ta kedagi. Ma usun, et ta ootab yht noormeest. Päris kindlalt ei oska ma öelda, sest ma ei mäleta enam, keda ta ootama pidi. See on minu tahe, et ta siin ootab. Minu jaoks ei ole isegi oluline, keda ta ootab, sest... ei, sellest on veel vara rääkida. Igatahes on hetkel oluline ainult see, et ta ootab kedagi. Ootab siin ja praegu.

TYDRUK: Mina olen siin. Olen siin praegu. Tähendab, ma olen õigel ajal õiges kohas. Ma oleksin muidugi võinud hiljem ka tulla, sest tydrukud võivad veidi hilineda. Mul oli see õigus. (*Vaatab kella.*) Tegelikult ma ju jõudsingi siia mõni minut kokkulepitust hiljem. Miks on mul siis tunne, et ma jõudsin siia just õigeaks ajaks? Miks teda veel siin ei ole?

AUTOR: Ta ei tulegi. Ta valetas sulle, et tuleb, aga tegelikult ei tulegi.

TYDRUK: Ta ytles mulle, et tuleb, aga teda ei ole.

AUTOR: Ta valetas sulle.

TYDRUK: Äkki juhtus temaga midagi?

AUTOR: Ei, ta lihtsalt valetas sulle.

TYDRUK: Või siis löi ta lihtsalt kartma? Ta on üks kummaline inimene. Võimalik, et ta löi lihtsalt kartma.

AUTOR: Kuula mind ometi, ta valetas sulle.

TYDRUK: Ta löi kõhklema ning keeras poole tee peal ringi. Aga see, et ta kõhklema löi, tähendab, et ta siiski tahtis tulla. Tähendab, ta mõtleb kohe uuesti ringi ja tuleb ikkagi. Ning vabandab mu ees, et hilines. Ja siis saan ma teda sõidelda, et ta hilines. Ning ta tunneb hilinemise pärast häbi ja...

AUTOR: Kas sa tõesti ei saa siis aru, mis ma sulle räägin? Ta valetas sulle. Tegelikult ta ei tahtnudki tulla. Ta ei pidanudki tulema. See kõik oli üks trikk, väljamõeldis. Ma

mõtlesin ta välja ainult selleks, et sind kuidagi õigeks hetkeks siia saada.

TYDRUK: Paar minutit veel ja ma lähen ära. Siis jõuab ta siia ja näeb veel ainult, kuidas ma bussi peale lähen.

AUTOR: Sa ei saa enam kuhugi minna. Sa tulid siia, kuna lugu oli juba alanud ning jääd siia, kuni oled oma osa täitnud. Kardan, et sellega läheb rohkem kui paar minutit.

TYDRUK: Kes ma talle yldse olen, et teda siin niimoodi ootan? Kes on tema mulle?

AUTOR: Sa oled minu loo tegelane. Sa ei ootagi siin teda. Palun jää nyüd vait, et me saaks edasi minna. Praegu sa lihtsalt segad mind mu plaanide täideviimisel. Ma ei toonud sind siia mitte selleks, et sa teda ootaks. Ma tahtsin ainult, et sa siin oleks. Selleks, et siin olla, ei pea sa ju ometi kogu aeg lobisema. Tubli tydruk. Nyüd seisa siin vaikselt, kuni ma teised tegelased sisse toon.

Autor kaob.

TYDRUK on mõnda aega vait, siis vaatab ringi ja hakkab rääkima. – Ma kuulsin kyll, mida ta rääkis, kuid ta on rumal. Kas ta tõesti arvab, et ma olen mingi nukk, keda võib nõõrepidi juhtida ja panna tegema kõike, mida tahad? Ma ei ole tema mängukann. Olen inimene, kes võib teha, mida tahab. Võin näiteks ära kaduda. (*Kaob korraks ja tuleb siis tagasi.*) Nägite? Ma kadusin praegu korraks ära, nii et tema ei näinudki. Kui ta oleks mind näinud, oleks ma ikkagi samamoodi ära käinud. Ma ei sõltu tema tahtest. Ma tean kyll, mida ta arvab – et ma olen lihtsalt mingi ilus tydruk, kes ei oska iseseisvalt mõelda, kuid see ei ole ju nii. Ma ja tegutsen vastavalt enda, mitte tema soovidele. Vaadake, ma kaon nyüd päriselt ära.

Tydruk hakkab aegamisi hajuma, kuid näeb siis autorit ja muutub jälle täielikult nähtavaks.

AUTOR: Kas sa tõesti arvasid, et see on niisama lihtne? Võtad lihtsalt kätte ja kaod ära?

TYDRUK: Ma ei saa aru... Miks ma ikka veel oma käsi näen? Ma tahtsin ju ära kaduda.

AUTOR (*lugejale*): Näete, kui rumal ta on? Ta arvas tõemeeli, et võib siit lahkuda, kuid tegelikult ei saanud ta kuhugi minna, kuna mina ei tahtnud, et ta läheks. Isegi siis, kui ta tegi nagu, et käib korraks ära, tegi ta seda vastavalt minu tahtmisele. Ma nägin seda kõike ette. (*Tydrukule.*) Nad on juba siin, kuid mõned neist vahetavad alles riideid, nii et ma ei saanud neid kõiki kohe siia tuua. Saa palun tuttavaks, see on noormees.

Siseneb noormees. Ta on pikka kasvu, tumeda peaga ning kannab musta ylikonda.

TYDRUK: Kas ma sind ootasingi?

AUTOR: Ei, teda sa ei oodanud. Seda, keda sa ootasid, ei olegi olemas.

TYDRUK: Miks sa nii kohmetunud näoga oled? Kas seepärast, et jäid hiljaks?

AUTOR: Ta ei jäänud hiljaks. Ta tuli täpselt õigeks ajaks, täpselt siis, kui mina seda tahtsin.

NOORMEES: Kuule, lase palun mul ka rääkida. Ma ei ole sugugi nii kohmetunud kui ma välja paistan. Tegelikult olen ma hästi jutukas noormees.

AUTOR: Oota natuke, ma pean veel veidi selle tydrukuga rääkima. Ma tahan, et ta lõpuks ometi aru saaks, miks ta siin on.

NOORMEES: Kas ta ei olegi siin sellepärast, et mina temaga kohtuma pidin?

TYDRUK: Kuule, sa ei ole ju see, keda ma ootasid.

AUTOR: Ahhaa, ta sai vist lõpuks aru. Ma võin nyyd lahkuda. Aga ma ei lähe kaugele, ainult sinna seina äärde, juhuks, kui mind tarvis peaks minema.

NOORMEES: Olgu.

Autor läheb seina äärde ning jääb toimuvat sealt jälgima.

TYDRUK: Kuhu ta jäi?

NOORMEES: Mina olengi see, keda sa ootasid.

TYDRUK: Ei, sa ei ole ju see, kellega ma siin kohtuma pidin.

NOORMEES: Mina olen see noormees, kellega sa siin kohtuma pidid.

TYDRUK: Ma ju tean, kellega ma siin kokku pidin saama.

NOORMEES: Sa pidid siin kokku saama minuga. Tema ytles nii.

Noormees vaatab autori poole. Autor noogutab.

TYDRUK: Milleks?

NOORMEES: See kõik on seal kirjas.

TYDRUK: Ma ei mäleta enam, mis seal kirjas oli. Õppisin selgeks ainult oma laused. Lõpus ma karjatan ning langen minestusse.

NOORMEES: See on tõepoolest nii.

TYDRUK (*autori poole*): Kas ma võiks korraks seda lugu näha? Ma tahaks teada, mis saab edasi pärast seda, kui ma minestusse langen.

AUTOR: Kahjuks pole mul hetkel käsikirja lõplikku varianti käepärast. Jätsin oma koopia yhele tegelasele, kes tahtis veel viimasel hetkel oma teksti õppida. See oli vist üks statistidest. Ta asendab kedagi, kes jäi ootamatult haigeks. Ta pidi lausuma kyll ainult yheainsa sõna, kuid tahtis siiski lugeda tervet lugu.

TYDRUK: Aga ytle siis, mis edasi saab.

AUTOR: Ma ei saa, kuna siis ei oleks lugejatel enam põnev.

NOORMEES: Ära muretse, kõik läheb nii nagu ette nähtud.

AUTOR: Kõik läheb nii, nagu mina seda olen ette näinud.

TYDRUK: Järelikult oli ette nähtud ka see, et ma praegu niimoodi räägin?

AUTOR: Jah.

TYDRUK: Ning ka see, et ma lähen praegu selle noormehe juurde ning annan talle kõrvakiilu?

Tydruk läheb noormehe juurde ning annab talle sellise litaka, et too karjatab ja langeb minestusse.

TYDRUK: Oota, see oli ju minu osa!

AUTOR: Kannatust, küll tuleb ka sinu kord. (*Vaatab kella.*) Tegelikult ongi juba aeg, et sinu kord kätte jõuaks. Oota, ma lähen vaatan, kas nad on valmis.

Autor kaob. Tydruk jääb koos minestuses noormehega. Ta myksab noormeest jalaga, kuid too ei liigutagi. Ta lööb kõvemini. Noormees ei liiguta ikka veel.

TYDRUK: On see vast üks kummaline noormees. Tugin teda jalaga, kuid tema ei kavatsegi minestusest ärgata. Ta isegi ei liiguta. Äkki on ta surnud?

Ta kummardub noormehe kohale ning kuulatab, kas too hingab.

TYDRUK: Ei hinga. Tähendab – on alust arvata, et ta on surnud. Mis, ma tapsin ta?! Seda küll kusagil kirjas ei olnud, et ma ta ära tapan! Kui autor tuleb ja teada saab, et ma selle noormehe ära tapsin... issand! Ja nemad seal teavad ka kõike! Ma pean... issand, kõik on läbi. Ei, kõik ei tohi läbi olla! Ma olen ju veel liiga noor. Ma olen nii noor ja kõik on juba läbi...

Tydruk karjatab ning langeb looteasendisse. Siseneb autor.

AUTOR: Näete kui lihtsalt see kõik käis? Yhel hetkel oli tal kõik, ta oli ilus tydruk, kes võttis enda kanda yhe osa. Nyyd ei ole tal äkitselt enam midagi.

Autor kummardab ning kaob.

II

Tydruk tõuseb pysti.

TYDRUK: Niisiis ärkasin ma yhel hetkel ootamatult yles. Minu kõrval põrandal lebas liikumatult üks noormees. Tol hetkel taipasin, et eelmisel õhtul oli toimunud midagi... midagi kohutavat. Seda oli raske sõnadesse panna. Astusin noormehe juurde ning katsusin käega tema laupa.

Tydruk astub noormehe juurde ning katsub käega tema laupa

TYDRUK: See oli täiesti kylm.

Noormees tõuseb istuli. Tydruk tõmbab oma käe ehmunult ära.

NOORMEES: See oli kylm, sest ma olin surnud.

TYDRUK: Jah, nii see oli. Sa olid täiesti surnud.

NOORMEES: Täiesti?

TYDRUK: Nojah. Ega inimene ei saa siis natukene surnud olla. Kui ollakse surnud, siis juba täiesti.

NOORMEES: Selge. Tähendab, ma olin siis surnud?

TYDRUK: Sa oled ikka üks rumal laip. Loomulikult olid sa surnud. Kui inimene on kylm, siis on ta ju surnud.

NOORMEES: Aga äkki olin ma lihtsalt natuke... natuke alajahtunud? Tead, inimestega juhtub ju nii, et kui nad ilma tekita magavad, hakkab neil yhel hetkel kylm, sest keha jahtub ära. Minu keha jahtus ka ära.

TYDRUK: Su keha jahtus ära, sest sa olid surnud.

NOORMEES: Ma olin surnud ainult näiliselt. Sulle ainult näis nii. Tegelikult ma magasin ning mu keha jahtus ära, sest mul polnud tekki peal.

TYDRUK: Ma panin oma näo su huulte juurde. Sa ei hinganud.

NOORMEES: Ma hingasin nina kaudu.

TYDRUK: Ei, ma olen täiesti kindel, et sa ei hinganud nina kaudu, sest sa olid ju surnud.

NOORMEES: Aga kuidas ma siis praegu elus olen?

TYDRUK: Ega sa ei olegi. Sa oled surnud ning mina räägin sellest, kuidas ma avastasin, et sa surnud oled.

NOORMEES: Ei, nii see kyll olla ei saa. Mina räägin ju ka.

TYDRUK: Sina räägid, sest mina räägin, aga ma ei saa kahe inimese eest korraga rääkida. Seepärast pead sina ka rääkima. Kuid sa räägid valesti. Sa peaksid rääkima sellest, kuidas ma ärkasin ja sa surnud olid.

NOORMEES: Aga ma ei ole ju surnud.

TYDRUK: Oled küll. Ma ju ärkasin yhel hetkel yles ja leidsin su surnuna lebamast.

NOORMEES: Ja nnyd olen ma jälle elus?

TYDRUK: Ei, see pole üks ja seesama. Sa oled surnud, aga samas oled ka elus. Rohkem siiski surnud, sest ma räägin parasjagu sellest, kuidas sa surnud olid. Tema seal (*näitab lugeja poole*) teab, et sa oled surnud.

NOORMEES: Ärge uskuge teda, ma olen ju elus!

HÄÄL: Sa oled surnud.

TYDRUK: Kuuled?

NOORMEES: Ei, tegemist peab olema mingi arusaamatusega. Ma ei või ju surnud olla, saad aru? Mul oli ju veel terve elu ees.

TYDRUK: Sul oli veel terve elu ees, kuid siis ärkasin ma yhel hetkel ootamatult yles ning sa lebasid surnuna minu kõrval maas. Nii see oli ning ära pyyagi minuga vaielda! Sa olid surnud ja jutul lõpp.

NOORMEES: Olgu, jutul on lõpp.

Noormees tõuseb pysti ja hakkab ära minema.

TYDRUK: Oota!

NOORMEES: Jah? Mis nnyd?

TYDRUK: Sa ei saa veel ära minna. Sa pead siin edasi lamama.

NOORMEES: Sa ylesid ju, et jutul on lõpp.

TYDRUK: See oli ainult hetkeks. Ma pidin oma jutu lõpetama ning siis tegutsema hakkama. Tegutsema pidin ma viis minutit ning seejärel pidi jutt jätkuma.

NOORMEES: Kauaks?

TYDRUK: Mitte väga kauaks.

NOORMEES: Siis võiks ta ju sama hästi nnydsama lõppeda? Ytle ära, mis sul öelda oli, ning me võime mõlemad ära minna.

TYDRUK: Ma ei saa ju enne ära minna, kui ma pole oma juttu lõpetanud. Seda ei saa ma teha enne kui on juhtunud teatud asjad.

NOORMEES: Kust sa tead, et nad juhtuvad?

TYDRUK: Eelmine kord juhtusid. Järelikut juhtuvad nad nnyd ka.

NOORMEES: Aga kui ma lihtsalt ära lähen? Ma võin ju sama hästi ära minna. Ma tõusin juba pysti. Kõik on juba rikutud.

TYDRUK: Ähh, sa oled ikka üks rumal noormees, kes ei saa millestki aru.

NOORMEES: Ma saan kõigest väga hästi aru. Tean väga hästi, mida räägin. Ma pidin siin surnult lamama, kuna tegin niimoodi ka eelmisel korral. Minu roll nägi niimoodi ette. Pidin lihtsalt terve stseeni vaikselt vedelema ning ei tohtinud ennast liigutada. Alles stseeni lõpus pidi mind minema kantama. Kuid täna, kui ma surnult maha kukkusin, sain ma aru, et ei pea ju siin lamama ning tõusin pysti ja hakkasin rääkima.

20 TYDRUK: See oli sinust ääretult rumal.

NOORMEES: Sa ei ole just kuigi tark tydruk.

TYDRUK: Sina ka mitte.

NOORMEES: Sa oled ainult üks mõttetu mimmu.

TYDRUK: Idioot.

Nad hakkavad teineteise suunas solvanguid pilduma, nähes välja nii, nagu oleks nad iga hetk valmis yksteisele kõrisse kargama. Kära peale siseneb autor.

AUTOR: Kyllalt, lapsed, kyllalt.

Noormees ja tydruk vaikivad poole lause pealt ning tõmbuvad teineteisest eemale.

AUTOR: Te olete mõlemad rumalad, sest arvasite, et teil on võimalik käituda minu tahte vastaselt. Kas te siis käsikirja ei lugenud? Seal oli kõik kirjas.

TYDRUK: Lugesin, kuid mäletan ainult enda osa.

NOORMEES: Mulle anti selline käsikirja koopia, milles esimest osa ei olnudki. Oli ainult teine osa ning see, kuidas ma alguses surnult maas leban.

AUTOR: Miks sa siis surnult maas ei leba?

NOORMEES: Sest teise osa algus on juba ammu möödas. Nyüd oleme me juba selle keskaigas.

AUTOR: Nonäedsasiis. Oleme õnnelikult jõudnud juba teise osa keskaika. Kas sa seda tead, mis edasi saab?

NOORMEES: Edasi... ei lausu ma enam sõnakestki.

AUTOR: Ning ärkad surnuna tema kõrval.

NOORMEES: Millal see juhtub?

AUTOR: Kõik tuleb omal ajal.

TYDRUK: Vabandage, et ma vahele segan, kuid kuidas on võimalik surnuna ärgata?

AUTOR: Ptyi, raisk, keel libastus veidi. Sina ärkad ja tema on surnud. Te ärkate koos surnuna.

NOORMEES: Miks ma surnud olen?

AUTOR: Sa ei ole veel surnud, kuid varsti tuleb üks teine noormees ning siis oled sa surnud. Tema ärkab ja leiab su surnuna.

Autor näitab näpuga tydruku poole.

NOORMEES: Ja see teine noormees?

AUTOR: Temagi tuleb omal ajal.

NOORMEES: Kas tema on ka surnud?

AUTOR: Sa surid tema asemel.

TYDRUK: Oota, aga mina? Kas see tähendab, et mina ärkan ka surnuna?

AUTOR: Tema ei ärka, sest ta on surnud. Ta lebab seal niisama. Sina ärkad ja leiad ta surnuna. Mitu korda pean ma seda teile seletama, et te aru saaks? Kurat võtaks, ma lihtsalt ei saa aru. Kui mina noor olin, olid hoopis teistsugused tydrukud ja noormehed kui teie. Nad ei kaevelnud, kui nad surnud pidid olema, ega esitanud rumalaid kysimusi. Nad käisid hoopis käsikäes hämaratel alleedel ja mul hakkas neid nähes kurb, sest... Persse, ²¹ miks ma teile seda yldse räägin? Te olete ju ometi ka kellegagi koos käsikäes mööda alleed

kõndinud?

NOORMEES: Ei ole.

TYDRUK: Ei.

AUTOR: Kuidas?! Ah, õige küll, mõistan, mõistan... Muidugi ei ole te mööda alleed kõndinud. Kuidas ma võisin nii rumal olla?

TYDRUK: Ma tahaksin tegelikult kangesti jalutada mööda alleed temaga, keda ma ootasin...

NOORMEES (*lootusrikkalt*): See tähendab – minuga?

TYDRUK: Ma ei oodanud sind, ma ootasin kedagi teist. Nyyd ma teda enam ei oota.

NOORMEES: Nojah, see on ju täiesti loogiline. Sa ei oota enam, sest ma olen siin.

TYDRUK: Jää vait, sa peaksid praegu hoopis surnult maas vedelema, mitte lobisema!

Noormees kukub pikali ega liiguta enam. Tydruk läheb tema juurde ning katsub käega tema laupa.

TYDRUK: Täiesti kylm. Ta on surnud.

AUTOR: Lõpuks ometi. Viska nyyd korraiks pikali ja tee siis, nagu ärkaksid.

Tydruk heidab Noormehe kõrvale pikali. Autor seisab mõnda aega ja vaatab neid ning kaob siis.

III

Tydruk tõuseb pysti.

TYDRUK: Niisiis ärkasin ma yhel hetkel ootamatult yles. Minu kõrval põrandal lebas liikumatult üks noormees. Tol hetkel taipasin, et eelmisel õhtul oli toimunud midagi... midagi kohutavat. Seda oli raske sõnadesse panna.

Katsusin käega noormehe laupa (*katsub käega noormehe laupa*). See oli täiesti kylm. Issand, ta oli ju surnud!

Tydruk tõuseb pysti ja jookseb vasakule, justkui soovides minema joosta, kuid pörkab tagasi. Ta jookseb paremale, kuid pörkab samuti tagasi. Siis istub ta maha, käed abitult ymber põlvede.

TYDRUK: Kus ma olingi? Ahjaa, yhesõnaga, ta oli surnud ja ma taipasin, et eelmisel õhtul oli juhtunud midagi kohutavat. Mu peas vilksatasid pildid toimunust. Yhel neist mina ja tema... Ja teisel tema... Ja seal oli veel keegi. Aga kes see oli? Ma ei mäleta mitte midagi, mäletan ainult neid sõnu. Mäletan, et olid sõnad. Ainult et millised?

Ilmub autor.

22 AUTOR: Ahhaa, sa oled jälle ärkvel. Väga kena, väga kena... See tähendab, et me saame lõpuks ometi edasi minna.

TYDRUK: Mis mõttes, lõpuks ometi? Sellest pole ju paari minutitki möödas, kui ma pikali heitsin.

AUTOR: Aeg liigub siin teistmoodi. Sa ainult kujutad ette, et see oli vaid paar minutit tagasi. Tegelikult on möödunud terve öö ja pool päevagi. Pealegi ei heitnud sa pikali omast tahtest, vaid langesid minestusse.

TYDRUK: Kuidas nii?

AUTOR: Väga lihtsalt. Sa lausused, tsiteerin: “Ma olen nii noor ja kõik on juba läbi.” Siis sa karjatasid ja langesid looteasendisse.

TYDRUK: Aga vahepeal? Vahepeal oli ju ka midagi. Oli üks noormees (*vaatab noormehe poole*), seesama noormees siin, ning ta ei tahtnud kuidagi surnud olla. Aga nyid on ta surnud. Ma katsusin ta laupa ning see oli täiesti kylm.

AUTOR: Nojah, loogiline. Ta on surnud, sest sina tapsid ta.

TYDRUK: Mina? Kuidas? Aga... Ma ei saanud ju teda tappa. Ma mäletaksin seda, kui ma oleks ta tapnud. Pealegi ei paista tema kehal yhtegi vägivalla tundemärki.

AUTOR: Tead, pole üldse oluline, kuidas sa ta tapsid. Võib-olla sa myrgitasid ta. Või siis panid talle nõiduse peale. Igatahes on ta sinu pärast surnud. Sina oled selles syydi, et ta surnud on. Sa ei tea, miks või kuidas sa ta tapsid, kuid ometigi tunned sa ennast tema surmas syydi.

TYDRUK: Jah, ma tunnen ennast tõesti tema surmas syydi. Seepärast otsin ma vabandusi.

AUTOR: Tähendab, sa tunnistad siis oma syyd?

TYDRUK: Jah.

AUTOR: Oled tunnistatud syydi! (*Kuhugi.*) Hei, tooge ta siia!

Tuleb teine noormees. Ta on rietatud musta T-särki, mustadesse teksadesse ning kannab musti saapaid.

TEINE NOORMEES: Te kutsusite mind?

AUTOR: See tydruk siin tunnistas end just syydi. Võid ta ära viia.

Teine noormees haarab tydrukul käest kinni ning hakkab teda ära viima.

AUTOR: Oota! Sa oled ikka loll. Sa ei pea teda ära viima, vaid selle noormehe, kes siin lamab.

TEINE NOORMEES: Aga ma arvasin, et...

AUTOR: Paljugi mis sa arvasid. Sinu töö pole arvata, sinu töö on teha seda, mida mina tahan. Ma tahan, et sa viiksid ära selle noormehe, kes praegu surnult põrandal lamab.

TEINE NOORMEES: Aga tydruk? Ta tunnistas ju end ometi syydi.

AUTOR: Temaga tegelen esialgu mina. Vii nyid see noormees minema ja tule kohe jälle tagasi.

Teine noormees astub noormehe juurde, kummardub ning koputab talle õlale.

TEINE NOORMEES: Tõuse pysti, sul on aeg minna.

Noormees tõuseb pysti, vaatab ringi. Autor ja tydruk seisavad paigal ning ei liiguta end.

Ta astub sammu nende poole, justkui soovides neilt midagi kysida, kuid teine noormees peatab ta, pannes talle käe õlale. Nad lahkuvad. Tydruk ja autor vabanevad oma tardunud poosist.

TYDRUK: Kuhu ta kadus?

AUTOR: Kes?

TYDRUK: See noormees, kes siin surnult vedeles. Kes... minu syy läbi surnud oli.

AUTOR: Surm viis ta minema.

TYDRUK: See ei olnud ju surm. See oli lihtsalt üks teine noormees.

AUTOR: Ta kujutas surma. See oli metafoor.

TYDRUK: Miks ta enne sisenemist ei koputanud? Surm koputab ju enne sisenemist alati.

AUTOR: Sest siin pole kuhugi koputada. Pealegi on see saatus, mis koputab, mitte surm.

TYDRUK: Ei, surm koputab ka. Ta on väga viisakas ning koputab alati, enne kui uksest sisse astub.

AUTOR: Olgu, kui sina sured, lasen ma sisse tuua ukse, et surm saaks koputada.

TYDRUK: Mis, kas mina suren siis ka?

AUTOR: Jah.

TYDRUK: Aga käsikirjas oli ju öeldud, et ma langen kõigest minestusse. Karjatan ja langen.

AUTOR: Enda arust langed sa minestusse, kuid minestusest ärgates avastad sa, et oled vahepeal ära surnud. Kuidas see juhtub, seda sa ei tea, sest sa ei kuule ega näe minestuses olles midagi ega pane midagi tähele. Sa lihtsalt ärkad ja oled surnud. Minu arust on see ääretult viisakas viis surra.

TYDRUK: Minu arust on see ääretult ebaviisakas, et ma nõnda noorelt surema pean.

AUTOR: Sul ei tohiks olla vähimatki põhjust virisemiseks. Ma oleks võinud sul ka kannatada lasta, kuid selle asemel sured sa niimoodi, et ise ei märkagi. See läheb nii, sest ma tahtsin sinu vastu kena olla. Sa ju meeldid mulle. Mul oli isegi kahju sind surma saata, kuid midagi polnud parata. Nii oli lihtsalt ette nähtud. Siiski pyydsin ma teha nii, et su surm tuleks võimalikult kergelt, mitte nagu sellel noormehel, kes äsja ära viidi. Sa ei kujuta ette, milliseid piinu ta pidi taluma!

TYDRUK: Ma justkui mäletaks midagi, kuid (*karjudes*) ei, ma ei taha midagi mäletada!

AUTOR: Näed siis.

TYDRUK: Miks ma temaga niimoodi tegin?

AUTOR: Ma tõesti ei tea.

TYDRUK: Sa pead teadma. Sina oled ju Autor.

AUTOR: Ta suri, sest ta pidi surema. Sina oled tema surmas syydi, sest sa pidid tema

surmas syydi olema. See kõik on ääretult loogiline. Kui sa nõnda vara surma ei oleks pidanud saama, oleks sa isegi lõpuks mõistnud, miks niimoodi läks.

TYDRUK: Veel üks küsimus. Miks sa räägid nii, nagu oleks ma juba surnud? Ma ei ole ju veel surnud. Mul on veel... päris palju repliike.

AUTOR: Põhjuslikkuse seisukohast oled sa juba surnud. Õige pea sa karjatad ning langed minestusse, selleks et enam mitte kunagi elusana ärgata.

TYDRUK: Millesse ma suren?

AUTOR: Sa kuuled midagi tõeliselt põrutavat.

Siseneb teine noormees.

AUTOR: Ahhaa, lõpuks ometi. Kas seal sai kõik korda?

TEINE NOORMEES: Kõik on joones.

AUTOR: Sel juhul võime edasi minna. Tydruk, saa tuttavaks, see on Teine Noormees.

TEINE NOORMEES: Väga meeldiv.

Ta surub Tydruku kätt.

TYDRUK: Mul hakkas miskipärast järsku väga ebameeldiv.

TEINE NOORMEES: Kas sinuga on kõik korras? Ega sa haige ei ole?

TYDRUK: Ei. See on lihtsalt selline tunne, nagu... oleksin ma kätt surunud surmaga.

TEINE NOORMEES: Ära karda, ma pole tegelikult surm. See oli ju kõigest metafoor. Too noormees, kes surnult maas lamas, ei saanud ju lihtsalt niisama minema kõndida. Seepärast pidi keegi ta minema juhatama. Ta ei oleks ise teadnud sedagi, kuhupoole minema peab. Minu riided olid juhtumisi musta värvi ning seepärast lasi autor minul ta minema talutada. See oli minu nii-öelda kõrvalosa. Nyüd olen ma jälle see, kes ma olema pean.

TYDRUK: Kes sa siis olema pead?

TEINE NOORMEES: See, keda sa alguses ootasid.

TYDRUK: Ei, sina pole ka see, keda ma ootasin.

TEINE NOORMEES: Imelik. Ta ju ootas siin mind, eks ole?

Ta pöördub näoga autori poole.

AUTOR: Ma poleks selles nii kindel. Ta ei tea minu meelest ise ka, keda ta siin ootas. Surma ta igatahes ei oodanud.

TYDRUK: Ei oodanud, kuid nyüd olen ma selleks valmis.

AUTOR: Ah nii? Siis on tore. Noormees, ytle talle, mis sa talle ytlema pidid.

Teine noormees kummardub tydruku kõrva äärde ja räägib talle midagi sosinal. Tydruk karjab ning langeb minestusse.

AUTOR: Täna sind. Võid lahkuda. Nägite, kui lihtsalt see käis? Yhel hetkel oli ta ilus tydruk, kes tuli siia, lootuses... aga see pole tegelikult oluline. Siis lausus keegi midagi niivõrd ootamatut, et ta langes minestusse. Nyüd lebab ta siin täiesti kaitsetuna. Võite ette kujutada, mis nyüd temaga juhtuma hakkab. See teine noormees...Te ei tea, milline ta mõnikord olla võib. Mulle räägiti, mis ta nooruses kassidega oli teinud. See... ma ei saa ausalt öeldes aru, kuidas võib üks inimene niimoodi yldse teha. Tean küll, et ainult inimene võib, aga ikkagi ei saa aru. Ma lihtsalt ei kyyni selle mõistmiseni. Ei kyyni ka selle kirjeldamiseni. Seepärast ei hakkagi ma teile jutustama, mis toimuma hakkab, vaid lasen teil endil ette kujutada, mis sellest vaesest tydrukust edasi saab.

Pimeneb. Kostab tytarlapse karjeid. Siis saabub äkitselt vaikus.

Syttib valgus. Tydruk on samasugune kui ennegi, esimese osa alguses.

TYDRUK: Teda pole veel.

.....

TYDRUK: Mina olen siin. Olen siin praegu. Tähendab, ma olen õigel ajal õiges kohas. Ma oleksin muidugi võinud hiljem ka tulla, sest tydrukud võivad veidi hilineda. Mul oli see õigus. Tegelikult ma ju jõudsingi siia isegi mõni minut kokkulepitust hiljem. Miks on mul siis tunne, et ma jõudsin siia just õigeaks ajaks? Miks teda veel siin ei ole?

.....

TYDRUK: Ta ytles mulle, et tuleb, aga teda ei ole.

.....

TYDRUK: Äkki juhtus temaga midagi?

.....

TYDRUK: Või siis lõi ta lihtsalt kartma? Ta on üks kummaline inimene. Võimalik, et ta lõi lihtsalt kartma.

.....

TYDRUK: Ta lõi kõhklema ning keeras poole tee peal ringi. Aga see, et ta kõhklema lõi, tähendab, et ta siiski tahtis tulla. Tähendab, ta mõtleb kohe uuesti ringi ja tuleb ikkagi. Ning vabandab mu ees, et hilines. Ja siis saan ma teda sõidelda, et ta hilines. Ning ta tunneb hilinemise pärast häbi ja...

.....

TYDRUK: Paar minutit veel ja ma lähen ära. Siis jõuab ta siia ja näeb veel ainult, kuidas ma bussi peale lähen.

.....

TYDRUK: Kes ma talle yldse olen, et teda siin niimoodi ootan? Kes on tema mulle?

Joostes siseneb noormees, käes lillekimp.

NOORMEES: Ma väga vabandan, et hilinesin. Ma tahtsin nii väga tulla, et lõin tee peal kõhklema ja jäin seepärast bussist maha ja...

TYDRUK: Kes sa oled?

NOORMEES: Ma olen see noormees, keda sa siin ootasid.

TYDRUK: Sind ma kyll ei oodanud. Pealegi oled sa ju surnud. Mina ise olen sinu surmas süüdi.

NOORMEES: Ma ei ole surnud. Ma jäin lihtsalt hiljaks.

TYDRUK: Sa ei saanud hiljaks jääda, kui ma sind isegi ei oodanud.

NOORMEES: Miks ma siis siia tormasin? Miks on mul siis tunne, et ma siia hiljaks jäin, kui sa mind isegi ei oodanud?

TYDRUK: Äkki ootas sind keegi teine?

NOORMEES: Kes? Ma pidin ju siin kokku saama sinuga.

TYDRUK: Ma ei tunne sind. Miks ma oleks pidanud sinuga kokku saama, kui ma sind isegi ei tunne?

NOORMEES: Mul on lillekimp käes. See tähendab, et ma pidin siin kokku saama tytarlapsega. Yhtegi teist tytarlast peale sinu ma siin ei näe, järelikult pidin ma kokku saama sinuga.

TYDRUK: Lilli viiakse ka kadunukestele. Ehk pidid sa siin kohtuma hoopis kadunukesega?

NOORMEES: Kadunukestega ei minda kokku saama. Nendega ei saa lihtsalt kohtuda, kuna nad on surnud.

TYDRUK: Sina oled ka surnud. Mina olen su surmas süüdi.

NOORMEES: Surnud?

TYDRUK: Jah. Ma ärkasin yles ning sa olid surnud ja mina olin su surmas süüdi.

NOORMEES: Kas sa tead, kuidas ma surin?

TYDRUK: Seda on raske sõnadesse panna. On ainult pildid.

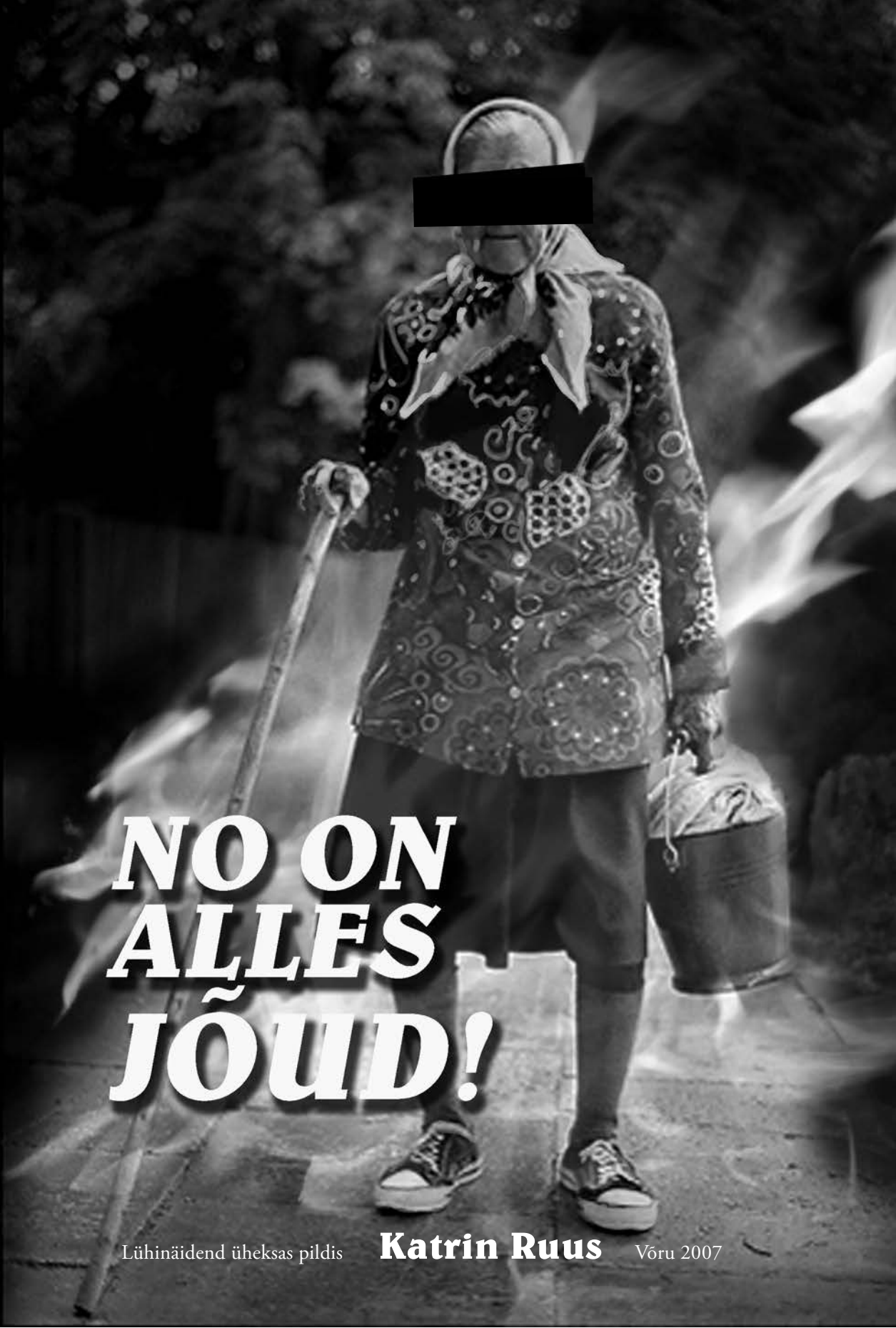
NOORMEES: Ja sina olid elus?

TYDRUK: Mina olin elus.

.....
.....
.....
.....
.....

V

Hetkeks, nagu viga filmilindil, vilksatab tydruk. Siis ilmub autor. Ta vaatab ringi ja kaob jälle.

NO ON ALLES JÕUD!

Lühinäidend üheksas pildis

Katrin Ruus

Võru 2007

TEGELASED:

Ilmar – pealtnäha tavaline introvertne vanamees, näeb välja vanem, kui tegelikult on, ei räägi inimkeeli

Hillar – Ilmari sõber, põeb langetõbe, ei räägi inimkeeli

Aron – mees, Ilmari alumine naaber

Rebekka – Aroni naine

Esimene politseinik

Teine politseinik

Esimene kiirabitöötaja

Teine kiirabitöötaja

Marta – naabritüdruk, 8-aastane

Liisi – naabritüdruku sõbranna, 7-aastane

Gerda – naabrinaine

Anton – naabrimees, Gerda mees

Kõrga – naabrimees

Haldur – majahaldur

Pootsman – terjeri moodi koer, ei pea näha olema, aga võib

1. PILT – Siis, kui kõik oli juba tegelikult juhtunud I

Tegelikult järelsõna. Puitmaja Tartu kesklinnas. Maja on kahekordne, kortereid seitse. Kõigil korteritel eraldi sissepääsud. Ühe esimese korruse korteri trepil istub Rebekka ja joob kohvi. Kõneleb.

Rebekka: Ilmariga on asjad vist halvasti. Viimasel ajal me isegi ei tea, kas ta üldse elus on. Tuli küll põleb mõnel õhtul aknas, aga seal võib ka vabalt keegi teine olla. Sissetungija. Eelmine nädal oli veel hull Hillar ta mõlemad aknad kiviga sisse visanud. Talv on tulemas, Ilmaril võib väga külm olla. Muidugi, kui ta üldse elus on. Uusi aknaid ei toodud, vaid mingid viletsad kileräbalad laperdavad abitult aukude ees. Hull Hillar oli kuidagi närvikliinikust põgenema saanud, keegi ei teadvat, mis moel, ja tahtnud Ilmarile külla tulla. Ilmar aga ei tahtnud teda sisse lasta. Eelmine kord, kui Hillar käis, oli tekkinud täielik kaos, mille peale ta sinna närvikliinikusse toimetatigi. Hea, et meid siis kodus polnud, kui ta aknaid sisse käis viskamas. Vähem närvikulu. Peaks ehk vaatama ikka minema, mis seal üleval toimub. Tuli põleb juba mitmendat päeva, nii öösel kui päeval. Veider tundub see asi.

2. PILT – Kolmas kord juba uputab!

Magamistuba. Öö. Aron ja Rebekka magavad. Äkki kargab Aron järsku voodist püsti ja läheb kööki.

Aron: Misasja? Mida kuradit? Jälle hakkab pihta. Kurat. Midagi tilgub!

Rebekka: On ka vôi? Oled sa kindel?

Aron: Jaa, ma kuulen seda. Midagi tilgub kuskilt. Kurat.

Paneb tule põlema. Vaatab ringi, katsub köögi seinu, vaatab tähelepanelikult lage.

Aron: No kurat, ongi. On ikka vârdjas, mis asja nad seal üleval jälle teevad?

Ülevalt kostab hääli, kolistamist. Rebekka tõuseb ka üles, läheb kööki.

Rebekka: Kolmas kord juba uputab!

Aron: Nüüd aitab. Lähme vaatame, mis seal üleval toimub. Lähme kiirelt! Kurat, jälle peab remonti tegema hakkama. Pâris palju tilgub, ma väga loodan, et see on vesi.

Rebekka: Mis siis veel? Ikka vast vesi.

Aron: Mulle tundub, et see vôi on ka kusi.

Rebekka (*kohkunult*): Ei ole!?

3. PILT – Võit

Ilmari tuba teisel korrusel. Korter ongi ühetoaline. Toas on laud, laual kõvasti pudeleid. Tuba on täissuissetatud, konisid vedeleb igal pool. Nurgas vedeleb madrats, madratsil hüppavad kirbud. Kraanikauss vedeleb maas, kraan on katki, vesi jookseb põrandale. Ühes toanurgas on âmber mingi ilge sodiga. Hillar lebab maas ja tõmbleb. Ilmar istub Hillari kõrval ja püüab Hillarit rahustada.

Ilmar: Mis sul hakkas? Ole nüüd rahulikult. Mis sul hakkas? Kas hakkab üle ka juba minema? Mis ma teen Sinuga, kui sa niimoodi siin vähkred? Jâta järele...

Râägime edasi. Nii põneva koha pealt jâi pooleli. Sa võitsid teda ju! Kuule, poiss, jâta jama! Tõuse nüüd üles!

Hillar ei tõuse. Vâhkreb ja mõriseb midagi arusaamatut. Suust tuleb vahtu.

Ilmar: Kurat, mida ma nüüd teen? Mida ma teen?

Kâib toas ringi. Põlvitab uuesti Hillari juurde.

Ilmar: Vanapoiss, aitab nüüd küll! (*Pakub suitsu.*) Võta üks suits. Ehk lâheb üle. Sa võitsid teda, temaga on kõõga! Tõuse!

Hillar tõmbleb ja mõriseb edasi. Koridoris on kuulda samme. Keegi tuleb trepist. Neid on kaks. Uksele koputatakse.

Aron: Tehke kiirelt lahti! Meil uputab all. Mis teil seal toimub? Allo! Tehke lahti.

Koputavad kõvemini. Uks on lukus. Ilmar ei tõuse Hillari juurest.

Rebekka: Tehke lahti! Keerake kraan kinni! Mis toimub! Meil uputab all!

Aron: Oh, kurat, midagi pole teha, see jobu ei tee ju ust lahti. (*Rebekkale.*)

Helistame päästeametisse, las tulevad ja teevad ise lahti.

Aron koputab veel korra kõvasti uksele.

Aron: Kurat, tehke lahti!

Midagi ei juhtu. Ilmar istub vaikselt Hillari juures. Hillar tõmbleb ja möriseb.

Rebekka: Kuule, keerame peakraani kinni. Äkki on ikka vesi...

Aron: Muidugi.

Aron ja Rebekka lähevad trepist alla.

4. PILT – On alles jõud!

Ilmari ukse taha on jõudnud kaks politseinikku. Nad on juba tükk aega koputanud ja uksele kolkinud. Keegi pole lahti teinud. Murravad ukse maha. Tulevad sisse. Ilmar on Hillari juures ikka samuti. Murelik.

Esimene politseinik: Mis siin toimub? Miks te sisse ei lase? (*Näeb maas lebavat, tõmblevat ja mörisevat Hillarit.*) Mis sellel on?

Teine politseinik: Kurat, kutsume kiirabi? (*Helistab.*)

Esimene politseinik: Mis teie nimi on ja miks te sisse ei lasknud?

Ilmar ei ütle midagi, põrnitseb Hillarit. Silitab Hillari pead.

Esimene politseinik: Vastake!

Ei midagi.

Esimene politseinik: Mis teil on? Ei räägi eesti keelt? Gavarite pa russki?

Ilmar on vait. Põrnitseb.

Teine politseinik: Tulevad kohe! Sel on ju langetõbi! (*Näitab sõrmega Hillari poole.*)

Esimene politseinik: Ma ei saa aru, miks see vanamees ei räägi midagi.

Teine politseinik: Äkki on tumm?

Esimene politseinik: Äkki ongi... (*Vaatab ringi.*) Milline segadus siin on...

Trepist tulevad üles Aron ja Rebekka.

Aron: Saite ukse lahti? Mis siin toimub?

Rebekka: Neil on siin ikkagi kraan katki. Vaatab ringi. Näe, kraanikauss on lahti ja kraan ka katki. Vesi siis ikkagi. On alles jõud olnud, et seda kraanikaussi lahti on kangutatud.

Aron (*märkab nurgas ämbrit*): Ei tea ikka... Õudne hais on siin. Kurat, kirbud kah.

Politseinikud vaatavad ringi, kirjutavad midagi üles. Saabub kiirabi. Tupp astuvad kaks kiirabitöölist. Tulevad vaikides kohe Hillari juurde.

Esimene kiirabitööline: Kiiresti kandraam ja kohe haiglasse. Langetõvehoog...
Teine kiirabitöötaja läheb kandraami järele. Esimene kiirabitöötaja kükitab Hillari juurde, võtab esmaabikarbist süstla, paneb selle valmis.

Esimene kiirabitöötaja: Noh, mis su nimi on? Patsutab Hillari põske. (*Püüab teda teadvusele ergutada.*) Noh, mis su nimi on? Suudad öelda? Mis sul juhtus? Tõmba nüüd püksid veidi maha, paneme ühe süsti.
Hillar mõriseb midagi arusaamatut. Ei tee midagi.

Esimene kiirabitöötaja: No aja end natuke istukile! Teeme süsti! Patsutab kõvemini põsele.

Hillar mõriseb midagi arusaamatut. Ei liiguta.
Teine kiirabitöötaja tuleb kandraamiga. Paneb kandraami maha.

Esimene kiirabitöötaja: No ei aita siin midagi...
Võtab jõuga Hillari enda haardesse, tõmbab püksid natuke maha ja teeb süsti.
Hillar tõmbub hetkeks üle kere jäigaks.

Hillar (*kõva ja selge häälega*): No on alles jõud!
Pärast seda on kõik jälle endine. Hillar langeb maha ja mõriseb arusaamatult midagi edasi.

Aron: Kuidas ta seda tegi?

Rebekka: Muud ei suutnud öelda, aga seda...

Aron: Korraaks nagu virgus.

Hillar viiakse kandraamil minema. Ilmar jääb maha istuma, enda ette põrnitsema.

5. PILT – Vanamees, vanamees

Õues. Puumaja ees. Marta ja Liisi mängivad kulli (lätsu, lekat või mida iganes). Jooksevad ja kilkavad. Väravast tuleb kössis Ilmar, seljas kulunud riided, käes kott pudelitega, pilk maas. Pudelid ei kolise. Ilmar longib väga aeglaselt oma korteri poole. Teeb pause, pobiseb midagi omaette. Marta ja Liisi märkavad Ilmarit. Jooksevad maja taha peitu. Piiluvad nurga tagant Ilmarit. Kibistavad vaikselt naerda.

Marta (*saladuslikult*): Tead, Liis, meie keldris elab üks mees.

Liisi: Ei ela?

Marta: Elab küll... Must mees, nuga käes. Keegi pole teda näinud, aga on teada, et ta siin keldris just elab.

Liisi (*ei taha alla jääda*): Aga meie keldris elab ka mees.

Marta (*pahaselt*): Ära ahvi!

Liisi: Elab jah. Valge mees, kahvel käes.

Mõlemad kihistavad naerda. Vaatavad Ilmarit. Ilmar liigub vaevaliselt.

Liisi: Kas see ongi see must mees, nuga käes?

Kihistavad.

Marta: Oota! Tule! Jookseme maja teise nurka, ta jõuab siia!

Jooksevad. Piiluvad teise nurga tagant.

Marta (*nähtamatult*): Vanamees, vanamees kuuskend kuus, poolteist hammast oli suus, kartis hiirt ja kartis rotti, kartis nurgas jahukotti...

Kihistavad. Ilmar liigub vaevaliselt. Pobiseb midagi omaette. Tüdrukud piiluvad Ilmarit.

Liisi: Minu kord! Üki kaki kommi nommi, vanamees hüppas üle pommi, pommist käis üks kõva pauk, vanamees vaatas, püksis auk...

Kihistavad. Ilmar jõuab oma kodu ukseni. Märkab tüdrukuid maja nurga taga.

Vaatab Martale otsa. Marta ja Ilmari pilgud kohtuvad. Marta ehmub ja kiljatab. Liisi ja Marta panevad kiljudes jooksu. Jõuavad maja ette.

Marta (*Liisile hirmunult*): Ma nägin, ta oligi see must mees. Ta vaatas mulle otsa. Ta nägu oli must. Tal ei olnudki nagu nägu. Must laik.

Liisi: Kas tal nuga oli? (*Kihistab.*)

Marta (*tõsiselt*): Ma ei tea...

6. PILT – Põlev madrats

Ikka seesama puumaja Tartu kesklinnas. Aron ja Rebekka on toas. Aron istub laua taga ja teeb arvutiga tööd. Näoga akna poole. Aknal on kardin ees. Rebekka on diivanil ja loeb raamatut. Korraga lendab mingi põlev asi aknast mööda. Aron võpatab.

Aron: No kurat, mis see nüüd siis jälle on?

Jooksevad mõlemad välja. Maas vedeleb põlev madrats.

Aron: See tuli ülevalt. See tuli Ilmari aknast. Mis seal toimub jälle?

Rebekka: Kustutame ära!

Aron trambib madratsi peal, et tuli ära kustuks. Samal ajal helistab tuletõrjesse.

Aron: Enne uputavad, siis põletavad. Lähme vaatame, mis seal toimub. Äkki põleb seal sees ka midagi neil. Põletavad veel kogu maja maha.

Lähevad kiirelt Ilmari sissekäigust Ilmari juurde. Jõuavad ukse taha. Koputavad. Mitte keegi ei ava.

Aron: Tehke lahti! Mis teil seal põleb? Kes see madratsi välja viskas? Tehke lahti!

Rebekka: Maja võib põlema minna! Tehke kähku lahti! Me kutsusime juba tuletõrje!

Midagi ei toimu. Ilmari korteris on kõik vaikne. Ei kosta ühtegi heli. Keegi ust avama ei tule.

Aron: Kurat, tehke lahti! Muidu peab jälle ust lahti murdma hakkama.

Midagi ei juhtu.

Aron (Rebekkale): Tule, lähme vaatame, ega tuli kuhugi räästasse ei läinud.

Lähevad minema. On kuulda tuletõrje signaali üürgamist.

7. PILT – Peldik

Majakoosolek. Majahalduri juures. Laua taga istuvad majaelanikud Aron, Rebekka, Gerda, Anton, Kõrga ja haldur. Halduri nina ees laual on hunnik pabereid.

Haldur: Siin on siis eelmise aasta majandusaruanded teile näha. Vaadake, kõik on kirjas, et kui palju millegi peale läks. Remondifond ei ole teil küll suur, aga midagi saaks ikka teha.

Laseb paberid ringi käima. Kõik uurivad pabereid.

Haldur: Mis siis teie arvates tuleks eelisjärjekorras ette võtta? Mis mured teil seal olid?

Gerda: Korstnad tuleks kindlasti korda teha.

Kõrga: Eks seal on nii mõnigi asi, mida tuleks korda teha. Aga kust seda raha võtta nüüd...

Aron: Nojah, aa põhiline asi on ikkagi see peldik.

Anton: Peldik on jah oluline.

Gerda: Haiseb küll. Kuigi mulle tundub, et see hais tuleb ka juba sealt korterist endast.

Aron: Peldik tuleks kiiremas korras likvideerida.

Haldur: Nii et siis see välipeldik. Aga kõigepealt tuleks ikkagi lahendada ka see probleem, kus hakkavad käima häda tegemas korter kuus elanikud?

Rebekka: Seal on üks elanik.

Gerda: No ei tea. Vahetevahel on seal ikka neid palju rohkem, tundub mulle. Kolistatakse ja räusatakse päevad ja ööd läbi. On ju, Anton? (*Paus.*)

Kõrga: Midagi imelikku on seal küll jah... Aga ei tiagi nüit...

Anton: Peldik tuleks igatahes likvideerida, las mõtlevad ise, kuidas oma häda tehtud saavad...

Aron: No nii need asjad kahjuks käia ei saa vist? Kuigi see hull on tõesti mingi kolm korda meid uputanud ja ühe korra tahtnud maja põlema panna.

Haldur: Ei saa jah, enne tuleks ikka tekitada elanikule sinna mingi võimalus peldikut sees kasutada? Kas sisse ei saa ehitada?

Anton: Seda on uuritud, aga seal on nii väike tuba, et ei mahu... Ja ei tea, kus kohast seal seda toru vedada saaks...

Gerda: Ega seda välipeldikut nagunii keegi ei kasuta juba ammu. Ma ei tea, kuhu nad oma häda teevad...

Aron: Talvel oli ka nii, et mitu korda tõesti veel spetsiaalselt jälgisime, et kas keegi käib seal peldikus, aga suured lumehanged olid ukse ees ja mingit liikumist polnud näha.

Haldur: Mis siis teeme? Uurime seda asja, et kuis sinna peldikut ehitada?

Anton: No ei tea, ta ise ei võta eriti nagu toru sel teemal.

Gerda: Ta ei võta teistel teemadel ka toru.

Haldur: Ta pole koosolekutel ka käinud kunagi. Mis ta nimi on?

Rebekka: Ilmar. Rohkem ei tea.

Gerda: Ei tea jah.

Anton: Ilmar.

Haldur: No ma vaatan siis, mis teha annab, püüan temaga ühendust saada sel teemal.

Aron: No püüdke jah ise, sest temaga on suht võimatu asju ajada.

Kõrga: Ta on isemoodi...

Anton: Jota noh... Mis isemoodi ta ikka on?

Haldur: No olgu, vaatame, mis selle peldikuga siis ette võtta saab... Läheks nüüd edasi...

Gerda: Kahtlane jah, et kas teeb seal oma häda ämbrisse siis või?

Aron: Järelikult teeb kõik see hord, kes seal käib, oma häda ämbrisse...

Gerda: Õudne mõelda. Ja mis sellest siis veel edasi saab...

Aron: No ju peenestab ära ja siis kraanikausist alla.

Gerda (*kirtsutab nina*): Vastik.

Haldur: No püüame nüüd selle teema pealt edasi minna... Mis nende korstnatega oli?

8. PILT - Minek

Ilmari korter. Teistsugune kui eelnevalt kirjeldatud. Nagu must kast. Toas pole ühtegi asja näha. Laes põleb elektripirn. Aken on. Õues on hämar. Ilmar ja Hillar istuvad rätsepistes põrandal. Vaatavad teineteisele otsa.

Ilmar: Kõik on muutunud.

Hillar: Kõik on muutumas täielikult.

Ilmar: Aga enamus on juba ära muutunud?

Hillar: Ei tea.

Ilmar: Ma näen sind hägusalt.

Hillar: Mina sind ka. (*Muigab.*)

Ilmar: See kõik pidigi nii minema?

Hillar: Jah, ma ju rääkisin sulle.

Ilmar: See kõik ongi täpselt nii, nagu sa rääkisid.

Hillar: Nüüd on veel vähe jäänud.

Ilmar: Räägi sellest, kui sa vahepeal ära olid.

Hillar: Mind viidi kuhugi. Ma ei saanud aru, kuhu mind viidi, aga ma jätsin tee väga selgelt meelde. Musta-kasti-süsteemi järgi. Ma olen seda kaua aega õppinud linnas jalutades.

Ilmar: Ma näen kõike juba peaaegu mustana, ka inimesi, loomi veel mitte. (*Läheb aknale, vaatab välja.*) Näed, naabrite Pootsman jalutab õues, ma näen, et ta on pruuni värvi.

Hillar: Veel näed.

Ilmar: Kuidas sa mind näed?

Hillar: Mustana. (*Muigab.*)

Ilmar: Mina sind ka. Kõik muutus, kui sa ühel päeval seda kraami tõid. Algas kõik väljaheitest... See polnud enam see, see muutus nähtamatuks... Siiski tunne oli sama. Häda oli vahel... aga midagi ei olnud näha. Istusin siin samas ämbri peal, õue polnd ju mõtet minna. Midagi ei olnud ju...

Hillar: S e d a kraami... See oli esimene etapp. Puhtal kujul.

Ilmar: See oli kevad. Siis me hakkasime katsetama.

Hillar: Siis me hakkasime jah. Siis me alustasime.

Ilmar: Esimest korda, kui me kaks pudelit ära jõime, ei juhtunud midagi.

Hillar: Alguses ei juhtugi.

Ilmar: Aga siis juhtus see väljaheite asi... Ja järgmine kord muutus üks osa toast juba mustaks ja nurka tekkis see elevand.

Hillar: See oli tore, et me mõlemad seda nägime.

Ilmar: Jah. Sa läksid talle kallale. (*Naerab.*)

Hillar: Ma tahtsin sulle näidata, kuidas nendega võidelda saab. Pole lugugi, et must on.

Ilmar: Sa võitsid teda, aga said haavata. Mul on veidike hirm.

Hillar: Jah, midagi juhtus. Siis mind viidigi ära. See oli tookord.

Ilmar: Vanast oli seal, kuhu elevant tuli, mingi teine asi. Ma ei mäleta, kuidas seda nimetati.

Hillar: Ma ka ei mäleta. Vett sai sealt.

Ilmar: Sa nii lahedalt tapsid elevandi. Sa olid nii vapper. Sikutasid teda londist. Ta karjus... Tead, ma ei mäleta enam, mis keeles inimesed rääkisid. Mõnda sõna veel mäletan, aga aru ei saa enam nende keelest... (*Paus.*)

Hillar: Elevant hakkas vastu. Tahtis mind lämmatada.

Ilmar: Mäletad, mis saa tookord ütlesid, kui sind minema hakati viima?

Hillar: Mis ma ütlesin?

Ilmar: Sa ütlesid seda teises keeles, no inimeste keeles. Ma ei tea, kuidas see juhtus. Sa olid haavatud.

Hillar: Elevandiraisk...

Ilmar: Sa ütlesid, et no on alles jõud!. Mäletad? (*Naerab.*)

Hillar: Ei tea, ma olin suht läbi.

Ilmar: Siis pärast seda kadusid sa nii kauaks ära, aga minu tuba muutus aina mustemaks. Vahepeal käisin jooki juurde toomas. Aga musta-kasti-süsteem polnud nii hästi veel selge, eksisin ära vahel. Ei jõudnud koju. Raske oli orienteeruda, kõik oli must.

Hillar: Ma tulin ju tagasi. (*Muigab.*)

Ilmar: Jah, sa tulid. Enne veel võitlesid selle boaga, kes akna kaudu mu tuppa tahtis tulla. Viskasid ta surnuks.

Hillar: Jah, see oli siis vist juba mingi neljanda etapi ajal. Ma olin jah just maja ette jõudnud, nägin, et su aknast tahab must boa sisse roomata, ja siis ma hakkasin andma. Viskasin teda kõigega, mis kätte juhtus.

Ilmar (*õnnelikult*): Ja said jagu!

Hillar: Jah, kuigi need sinu maja inimesed said hirmus kurjaks ja ajasid mind taga. Õudselt raske oli mustas põgeneda.

Ilmar: Nad ei oleks kurjaks saanud, kui oleksid öelnud, et boa oli.

Hillar: Ah, mis ma hakkam neile seda ütleva.

Ilmar: Seda küll... Ja mäletad... Ükskord, kui me selle neljapealise vanamuti siit aknast välja viskasime. See hakkas ju tuld purskama, tahtis jooki ära juua. Aga sina kohe olid osav ja virutasid selle kuradi näraka aknast välja. Neli pead kõik lendasid kus kurat. (*Muheleb.*)

Hillar: Nüüd ei ole enam palju jäänud. Need kaks pudelit siin. Sulle üks ja

mulle üks. Siis on kõik üks. Siis ei ole enam ka musta-kasti-süsteemi ega pruuni Pootsmanit. Oled valmis?

Ilmar: Ma olen valmis... saama kõiksuseks.

Hillar: Mustaks kõiksuseks.

Ilmar: Jah.

Hillar paneb ühe pudeli Ilmari ette ja teise enda ette.

Hillar: Nüüd teeme nii... Võtame kumbki samal ajal oma pudeli ja joome koos põhjani tühjaks. Siis heidame põrandale täiesti pikali ja vaatame ainult seda lambi-pirni. Kuni lambipirn mustaks muutub, siis ongi valmis. See võtab aega, ole kannatlik.

Ilmar: Jah, ja siis?

Hillar: Siis ongi valmis. Siis on nii, et enam pole vaja midagi. Me siseneme musta. Seal kohtume ehk selle sama boaga ja ehk ka selle elevandiga ja ehk ka neljapealise vanamutiga. (*Muigab.*)

Ilmar: Ja võitleme?

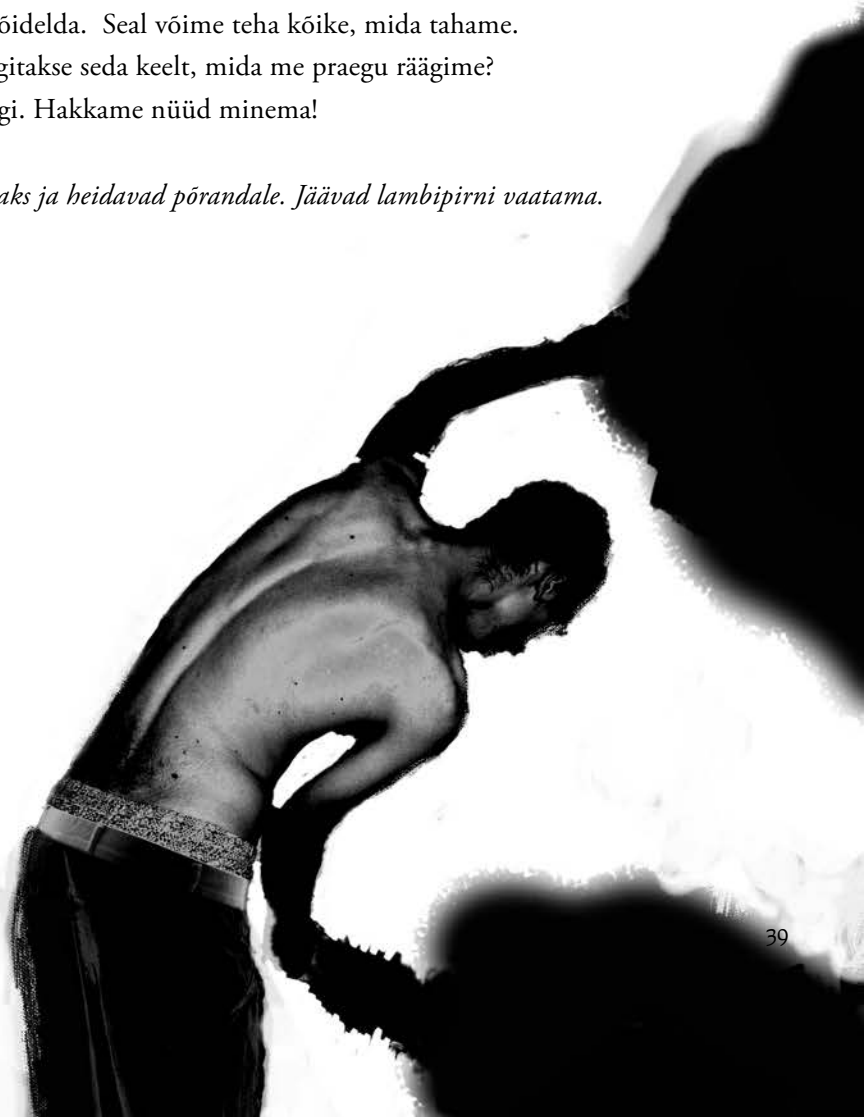
Hillar: Võime ka võidelda. Seal võime teha kõike, mida tahame.

Ilmar: Kas seal räägitakse seda keelt, mida me praegu räägime?

Hillar: Jah, muidugi. Hakkame nüüd minema!

Ilmar: Mhmh.

Joovad pudelid tühjaks ja heidavad põrandale. Jäävad lambipirni vaatama. Kuni kõik...

9. PILT – Siis, kui kõik oli juba tegelikult juhtunud II

Puitmaja Tartu kesklinnas. Maja on kahekordne, kortereid seitse. Kõigil korteritel eraldi sissepääsud. Ühe esimese korruse korteri trepil istub Rebekka ja joob kohvi. Kõneleb.

Rebekka: See juhtus jah kevadel. Siis, kui Hillar veel närvikliinikus polnud. Kevadel uputas meil kõõgis päris korralikult. Eelnevalt oli ka kaks korda juba uputanud. Aga vähem. Olime mõlemad kodus, öö oli. Äkki Aron kuuleb, et midagi tilgub kuskil. Aga ma ei uskunud, et juba jälle. Meil on varemgi tundunud, et tilgub. See foobia, et midagi tilgub kuskil, on meil mõlemal muidugi ammu, nii et ma arvasin, et ju on kuulmishallutsinatsioonid taas. Aga ei olnud. Tilkuski. Nüüd pole ammu midagi taolist olnud. Ka mitte hallukaid tilkumisega seoses. Viimasel ajal on tekkinud mul uus foobia. Miinifoobia. Mul on tunne, et võin kogemata tänaval astuda äkki miini peale ja õhku lennata. Ebaloogiline muidugi, aga hirm on. See tunne, et astun miinile, on kuidagi jala sees isegi juba. See valugi nagu. Püüan käia mööda puhast asfalti, mitte rohu sees. Rohu seest ma ei näeks miini. Ammu pole kuulnud, et üleval midagi toimuks. Tuli põleb, aga mingit liikumist ei toimu. Keegi pole Ilmarit näinud.

BLACK END

Ewiges Wiederschnitzel (daDa-Sein)

Stsenaarium dadaprojektile

Enor Niinemägi

Tegelased esitavad iseend, nii et nimedel pole tekstis suurt tähtsust:

Peeter Piiri, Helen Solovjev, Enor Niinemägi, Tõnis Parksepp, Katriin Valdre, Katrin Kalma, Anneli Hallik, Kristi (Köörst) Soosaar, Keiu Virro.

Kostüümid:

Kõik kostüümid koosnevad pintsakust ja viigipükstest, lipsud kas on või ei ole, pigem ei ole. Üks tegelane on arstikitlis. Hiljem lisanduvad ka maskid.

Tegevuspaik:

Tänav, linna keskväljak (Raekoja plats).

a) **Kirstukandmine (sissetulek)** (kannavad **Katriin, Katrin, Anneli, Helen, Kristi, Keiu**)

Paremalt poolt tulevad 4 näitlejat kirstuga, mille sees on tulevased rekvisiidid – maskid, dada pilt*, postamendid, piirdelint, pintsliid, “värvipott”, paberilehed, mingi lihakraam jne. Kirstu peale on kinnitatud suur silt “NUKUTEATER” ja kirstu järel lohiseb mööda teed kaelapidi lõa otsa tõmmatud marionettnukk.

Kirstu kandmine toimub erinevais võtmeis: põlvetoetega jaapani armeejooks, hiljem keeratakse kirst pöiki ja lükatakse nagu sahaga endale inimeste vahele ruum, seejärel aetakse kirst uuesti pikipidi ja algab jive'i sammul kirstuga tantsimine. Tantsult minnakse üle tuigerdamisele ja tuigerdatakse “lavani” välja. Siis taritakse kirst lavale ja pannakse sinna maha.

Kirstu taga käivad saatjana ülejäänud, kes ei mahu kirstu kandma – nende mänguvõtmed vahelduvad samuti, aga on täiesti erinevad kirstu kandjate omast. Saatjad võivad pilduda nt riisi, tatart, ploome jne.

Alt Raeplatsi otsast tuleb samal ajal või isegi veidike enne kirstukandjate liikveleminekut Peeter, kes veeretab tunni üle munakivide. Veeretab rahulikult märke üles.

Doktor (**Tõnis**) tuleb sisse vasakult sel hetkel, kui kirst on jõudnud Raeplatsile ja näitlejad sellega ringi tuigerdavad. Doktor võtab poosi ja jälgib kirstu kandmist. Vahepeal jälgib ta ka platsil olevat publikut – kirjutab midagi (kirjutamise element jääb Doktor juures läbivaks kogu etenduse vältel).

b) **Peielaud (laval)**

Näitlejad (kirsturong) lähevad lavale Rüütli tänava poolt pärast seda, kui nad on juba mingi aja kirstuga rahva hulgas trüganud. Kirst pannakse maha üsna eeslavale ja asutakse selle ümber. Seistakse vaikselt ja surmtõsiselt ümber kirstu, ainult Anneli kõõksub naerda. Kui Helen kirstule istub ja iharalt tema poole pöördub, jääb ta vakka.

Helen (Annelile): Nikku! (Kõik on vaiksed ega tee väljagi, justkui poleks midagi kunagi öeldudki, tekst hajub vaikusse.)

Passimine, Anneli hakkab uuesti naerma. Järsku siiralt ja üllatunult.

Anneli: ...aga meil ei olnud pappi! (Kõik vaatavad ilma üllatuseta.)

Kõik koos: Kibe! Kibe! Kibe! (Helen tirib Anneli kirstu peale ja hakkab temaga seal aelema.)

Katrin: ...ma ei saanud aru.

Kõik (keegi võtab laulu üles): Faak, fak, fak, faaak ... i''u, i''u, i''u ... mnn, mnn, mnn, mnn ... ftt, ftt, ftt, ftt jne.

Katriin: Ma arvan, et ma tunnen lõhna! (Kõik tõmbuvad kirstust eemale, vaatavad umbuskliku näoga publikut ja halvustavad.)

Kõik: Fuhh! Öäkk!

Helen: Anneezh! (Vaikus, vahtimine, peagi rahunetakse ja ronitakse tagasi kirstu juurde.)

Katrin: Miski ei lähe kasvama...

Keiu (ohkab): Abort on nagu vihmane suvi... (Kõikutamine.)

Kristi (põrutab): Kes teile üldse ütles, et mingid kuradi pirukad tulevad.

* Max Ernst, “Le Rendez-vous des amis”.

Selle peale sekkub tegevusse Doktor, astub kiire sammuga kirstu juurde, kisub kaane pealt ning hakkab kirstus “olijat” mehaaniliste liigutustega “lahkama”. Lahkamise käigus võtab ta sealt välja lihakraami (küsetatud seapead, kõrvad, sabad, viinerid jne) ning asetab need mahakangutatud kirstukaanele ritta. Peielaulised on vahepeal lasteaialasteks muutunud ja uudistavad siira huviga toimuvat. Mõni nokitseb käsipidi kirstus, mõni nokib nina ja mõned kraaklevad omavahel.

Lahkamine lõpetatud, mässib Doktor viinerid endale ümber kaela ja asub tagasi publiku sekka – pakub vorsti, põrnitseb neile silma, teeb nende kohta märkmeid ehk tüütab mõnel muul moel.

Lapsed leiavad kirstust šampuse ja topkad. Tuleb võtmise-koht. Kork lennutatakse pealt, topsid valatakse täis. Vaadatakse üksteisele otsa, tehakse suud pärani, hakatakse sihtima ja šampatopka sisu lennutatakse väljavalitud pärani suu poole.

c) Tünn jõuab lava ette, söömine

Peeter veeretab tünni lava ette ja annab sellele jalaga toksu. Niipea, kui tünn jõuab lava ette, jääb kisa laval vait.

Peeter tõmbab taskust pataka kortsus paberit ja hakkab sellelt lugema nõukaaegse filosoofia teksti.

Peeter:

“Meie ajal, mil inimese rõhumisele rajatud maailm on hukkumas ja mil sünnitusvaludes on maha saamas inimvendlus kogu maakeral, tugevneb filosoofias taas huvi isiksuse probleemide, inimese sisemaailma vastu. Koletislikud võõrandumisprotsessid kaasaegses kodanlikus ühiskonnas, psühholoogiline manipuleerimine indiviidiga, inimese seesmine korrumpatsioon ja väärtusetuks muutmine nõuavad filosoofiast vastust küsimusele, kuidas võiks inimene taas omandada tõelise eksistentsi, küsimusele, mis on inimese olemus, mis on elu ja surma mõte... Eksistentsialistlikest õpetustest võib leida kahe maailmasõja tulekahjude vastuhelki, totaalse aatomisurma hirmu peegeldust, fašismi poolt üleskihutatud massi jooksukõmina ja kuulipildujale viskua üksiklase karje vastukajasid... Langeb kate väärtuse kaotanud väärtustelt, ilmub asjade tõeliselt vördjalik loomus. Valitud roogades näeb keiser laipu, purpurtoogas röpase lamba villa... Eksistentsialismi poolt kirjeldatav inimene on tegelikult väikekodanlik intelligent, keda piinavad ja jahvatavad kapitalistliku süsteemi mehhanismid, bürokraatiamasin, ent kes kardab ka töölisklassi organiseeritust, sotsialismi distsipliini. Eksistentsialism toob selle inimese sisemaailma struktuuris esile üldinimliku tähendusega momente ja meie ajastu isiksuse valupunkte.”*

Samal ajal hakkavad teised näitlejad (“koor”) sööma. Mälutakse ilmetu näoga nagu kari ajudeta lehma.

Vahepeal keegi sööjate hulgast elavneb, tema näole ilmub eksistentsiaalne valu ja järgneb Heideggeri eksistentsiaalide karjumine.

Alguses meeletult ja valulik hüüd hääbub aga taas tõlbistumisse ja tasalülitumisse.

* Mihhail Makarov, “Martin Heideggeri inimene”. Looming, september, 1969.

Hüüded:

Um-Zu! Um-Zu! Um-Zu!

Weltzugehörigkeit! (3x)

Sorge! Besorge! Fürsorge!

Welt!

Transtsendenz! (*kõiki tähti ja rõhke välja hääldades*)

In-Sein! Mit-Sein! DaDa-Sein!

Zuhandenheit!

Verfallenheit!

Entbergen!

Das Lichtung! (*ilge metsikusega*)

Sein zum Tode!

Vollzug!

In-Der-Welt-Sein, sein, sein, sein – Der Winter muss zu Ende sein!

Viimase manifestatsiooni ajal tuleb Doktor, vaigistab Peetri, rahustab teda ning talutab siis kirstu juurde kükitama.

d) **Pidukõned (simultaanluuletus)**

Katrin tõuseb püsti, leiab kirstust Cosmopolitani ja hakkab seda ette lugema – juskui kõneldes peielaualistega, võtmekujudeks on naislõngus, Aunaste, lasteaiakasvataja, arhiiviprill.

Katrin: Vahuveinimõnu. Kuidas? Šampanjat või mõnda muud mullijooki lonksates võta üks mehe munanditest suhu ja loksuta seda koos märjukesega suus ringi. Võta uus sõom ja tee sama ka teise munandiga. Ja tulemus? Tead ju seda sügelustunnet, mis mullitavat jooki juues keeleotsas tekib? Selle nipiga tekitab mehes just samasuguse. Ehkki see ei kesta eriti pikalt, äratad kallima tundliku paiga kiirelt ellu.

(*Selle peale haarab Anneli kiiresti sõõmu šampust – otse pudelist, ja pistab pea kirstukaane alla – hakkab puristama ja mulistama.*)

Katrin jätkab seksinippide esitamist, Anneli astub samuti ette ja saadab “Cosmo” teksti viipekeelse “tõlkega” – kontekstiväline žestikuleerimine. Mängu tulevad ka Katriin ja Kristi. Võetakse sõna, aga natukese aja pärast püütakse teisele inimesele vahele rääkida. Ühel hetkel tekib simultaanluuletus – Katrin, Katriin ja Kristi hakkavad üksteisega verbaalselt võideldes oma “luuletust” ette kandma.

Katriin:

Kes see maad ikka peseb.
 See ei ole Tarkovski koer.
 Vaata sovremennõi eksistentsialism M,
 1966, lk 132
 Hoolimatu psühhotroopse plekkpurgi
 juba.
 Kõrvalisi soomlasi, näeksin sakslasi.
 Elundidoonoreid ootab haud.
 Neli vaprat sosistasid kulinaid.
 Küll tampis ja helistas: Jaa-Jaa!
 Oh Dormeo konn-mees, mis kärnas kui
 kärmas.
 Seekleid suremiseks küll.
 Stoppkaader – laps trepist üles, trepist
 alla.
 Rahulik, rahulik, rahulik, ei!
 Rooma konn-mees, kärva üle 7 mäe ja
 mere.
 Võrk väreleb, aistjane helistus.
 Kepi poolt juhe, ikka teevad.
 Sitt talla all ja käib kokku iseendaga.

Kristi:

Tropata upuviigut iistisil oogut.
 Aaaa.....psühaka foore aiiva.
 Täorgaskuara loteenät vas?
 Mukadä sümbosu hamvi, hamvi, oooo.....
 hamvi, returta samka serootos.
 Simarsa lativitost mädänällü sümpti
 hornos, a müllärä, müllärä, müllärä
 tivohtü. Rankos re leetšes, re leetšes
 sorinto mavalta.
 Kormaster sahvintü lürkastoh.
 LÜNKOSTA!

Ühel hetkel sekkuvad ka seni tagaplaanil olnud Keiu ja Helen sõnelusse ja kargavad “luuletajate” juurde ise mõttetusi karjudes ja skandeerides. Ka Peeter liitub nendega, ent jääb oma nurka.

Lööklaused (Helen, Keiu, Peeter):

Vittu ma võin küll!

Päti rahvuseepos – seatapja.

Kohad ahju! (*puusanõksuliigutuse saatel*)

Võtaks ühe genotsiidi – tagantpoolt!

See on teil anaalides!

Iääk! Iääk! Iääk!

Me teeme praegu teadustööd!

Anaalid liikuma!

Mootor, Mootor, Mootor, Mootor!

Kujuta ette, sa elad maailmas ja sa ei tea, et sul on mingisugune punkt!

Ihunuhtlus, pihunuhtlus!

Tõmmake ristirattale!

Maha kitš, postmodernism!

Maha kitš, elagu porno!

Pane tõmblukk ette, kui tahad olla süütu!

Teie ohake homme!

Viviseksioon selektiivselt massidesse!

Ektsortsismi lasteaeda!

Mürgitage, vanainimesed!

Lapsepilastajad vajavad ju armastust!

Sita spekulaarne diopsia!

$MC^2 = \text{eeeeeeeee!}$

Sitta see õun, blut über uns!

Märuliprostituut!

Erariides prostituut!

Molotow-Ribbentropi kokteil!

Aljoša ja Linda – kibe, kibe, kibe!

e) Tünn emaneerib

Tünnil, mis on seisnud tükk aega platsi keskel, lendab kaas eest ja välja astub punases pintsakus Libedik (**Enor**), kes suitsetab sigarit. Teises käes hoiab ta kollast kastekannu. Ebamäärased, ent veenvad žestid publiku ees. Seejärel võtab sigari kätte nagu mikrofoni ja hakkab laulma, hõõgub pool suu ees.

Laul:

A world war
was announced
days ago
but they didn't know
the lazy sunbathers
the lazy sunbathers
the sun burns through
to the planet's core
and it isn't enough
they want more
Nothing..appears..to be
between the ears of
the lazy sunbathers
too jaded
to question stagnation
the sun burns through
to the planet's core
and it isn't enough
they want more
Religions fall, children shelled
"...CHILDREN SHELLED?
THAT'S ALL VERY WELL,
BUT WOULD YOU
PLEASE KEEP THE NOISE
DOWN LOW?
BECAUSE YOU'RE WAKING
THE LAZY SUNBATHERS..."*

"Koor":

Laulu ajal hakkab impromäng
* iseenda kõdistamine,
* hull tõmbleb, lapsed löövad takti,
* terekäe möödaandmine,
* erootiline üksteise taskust varastamine
* sinimägedes tulistamine ja laulu ümisemine
* üksteisevõidu millegi õhus hoidmine
* keegi tahab rünnata, aga laskub siis ise põlvili
ja katab pea kätega

Mingil hetkel astub Libedik lavale, hakkab näitlejaid dirigeerima. Nood võtavad kirstust välja postamendid, molberti, piirdelindi ja maali. Suur kakofoonia: Libedik ümiseb Beethoveni "Saatuse koputust" ja juhatab "kooi", näitlejad tuigerdavad rekvisiitidega ringi ja vehivad nendega. Kui kõlama hakkab Straussi "Also sprach Zarathustra", hakkab rekvisiitidest kujunema konstellatsioon – näitlejad ehitavad üles monopildinäituse, mis suletakse piirdelindiga.

* Morrissey, "Lazy Sunbathers".

f) Avalikkusele

Helen (võtab taskust salatilehe ja hakkab sellelt manifesti ette kandma):

AVALIKKUSELE!

Enne kui laskuda teie sekka, et tõmmata välja teie mädanevad hambad, teie vett jooksvad kõrvad ja keeled, mis on täis soori,

Enne kui murda teie mädand kondid,

Enne kui avada teie koolelasse nakatunud kõht, tirida välja ja kasutada väetisena teie liigrasvunud maksa, teie nurjatut põrna ja te suhkruhaigeid neere,

Enne kui tirida välja teie inetu suguorgan, ohjeldamatu ja limane,

Enne kui lämmatada teie isu ilu, ekstaasi, suhkru, filosoofia, matemaatiliste ja poeetiliste, metafüüsiliste piprakaunade ja kurkide vastu,

Enne kui desinfitseerida teid väävelhappega, puhastada ja tõrvata teid kirega,

Enne kõike seda,

Võtame me suure antiseptilise vanni,

Ja me hoiatame teid:

Me oleme mõrtsukad.*

“Koor” hakkab samal ajal küsitluslehti joonistama (Jah?/Ei?; Õige?/Vale?; Nii?/ Naa?; Ahah?/Mhh? jne)

Ükshaaval hakkavad eeslugejale lisanduma näitlejad (iga “Enne..” ajal), kes on oma küsitluslehed valmis saanud. Loevad manifesti eeslugejaga kaasa, samal ajal ohtukuulutatavalt publikut põrnitsedes. Lugesdes võetakse üks püsiv tempo, aga iga lisanduv hääl võtab sisse tulles oma kõrguse, nii et tekib polüfooniline heli.

Libedik tantsib teksti taktis Raeplatsi munakividel kollase kastekannuga nilbel moel, hõõrub kannu ja ennast.

Doktor (käib ümber ühe pealtvaataja nagu timukas ja pobiseb klaasistunud pilguga): Lallalla. Lallalla. Lallalla. Lallalla.

Peeter tõmbab manifesti lugemise ajal ülakeha paljaks ja kumbleb sentidega. Kui tuleb koht “antiseptiline vann”, kastab Libedik ta kollasest kastekannust üle. Peeter hakkab end kaapima, siis hädaldama ja lõpuks kisama. Kukub maha ja kraabib ennast.

“Koori” näitlejad tulevad teksti lõppedes tema juurde ja on ehmunud nägudega. Kaastundliku, abivalmi ja ahastava kehakeelega hakatakse maas lamavat Peetrit jalgadega taguma.

Libedik hakkab lava nurga juures ergutades “Windowlicker”it** ümistama.

Doktor lõpetab materdamise ajal pealtvaataja ümber “Lallala...” sugereerimise ja tuleb lava ette materdamist kaema. Kui tagumine lõppeb ja keha laval vedeleb, tuleb Doktor lavale, võtab Peetri jalad (kanderaami imiteerides), tõmbab need üles ja laseb kannatanul endal ägina ja kannatusoiete saatel kirstu taha roomata. “Koor” oigab ja halab.

* Georges Ribemont Dessaignes' manifest 5.02.1920.

** Aphex Twin, “Windowlicker”.

g) Interaktsioon publikuga

Doktor tuleb Libediku juurde ja pomiseb talle midagi kõrva, vaatavad publiku poole. Libedik näitab näpuga rahva peale. “Koor”(kel on juba manifesti lugemise ajal paberid ja kirjutusvahendid käes) tormab kisades, laulu lalistades, kareldes jne publiku poole. Näitlejad põrnitsevad neid hetke ja siis hakkavad küsitluslehtedele vastuseid koguma. Libedik liigub ühe küsitleja juurest teise juurde ja agiteerib publikut vastama.

Hella* (tuleb publiku seast üksinda lavale, on ilmega nagu oleks tal midagi väga tähtsat rahvale ütelda – ent siis teeb hädaldaja näo pähe ja hakkab oigama):

“Mhh, ma ei oska ju... No... ei ma ei saa...” jne.

Doktor konstateerib laval Hella hädaldamist.

h) Tribunal

Saanud küsitlustele mõned vastused, tilguvad näitlejad tagasi lavale ja hakkavad neid vaatama, uurima, kommenteerima. See läheb üle vaidluseks ja trügimiseks. Siis tehakse otsus.

Libedik astub taas rahva ette.

Libedik:

Te olete kõik süüdistatavad, tõuske püsti! Tõuske püsti, nagu te tõuseksite “Marseljeesi” või “Jumal, kaitse Kuningat” peale...

Ainult dada ei haise: see on eimiski, eimiski, eimiski.

See on nagu teie lootused: eimiski

nagu teie paradiis: eimiski

nagu teie ebajumalad: eimiski

nagu teie poliitikud: eimiski

nagu teie kangelased: eimiski

nagu teie kunstnikud: eimiski

nagu teie religioonid: eimiski

Sisistage, karjuge, lööge mu hambad sisse, ja mis siis? Ma ütlen teile ikkagi, et te olete pooletööbised. Kolme kuu pärast müüme mina ja mu sõbrad teile mõne frangi eest oma pilte.**

Taustal tiritakse kirstu tagant välja kannatanu (Peeter) ja hakatakse tema ülakeha mingi värvainega plötserdama. Libedik tuleb enne teksti lõppemist lavale, topib rusika värvi sisse ja “...pilte” ajal vajutab “templi” “elusale maalile” kõhtu.

* pealtvaatajate hulgas istuv meie teatri näitleja.

** Francis Picabia lõik tekstist “Manifeste Cannibale Dada”, 1920.

i) Maskimäng

Keegi näitlejatest leiab kirstust maskid. Kogunetakse nende juurde ja pannakse endale ette – tuleb maskiimprovisatsioon. Alguses liikumine, selged eristuvad, ent tähenduseta laused justnagu midagi deklameerides. Erinevate inimeste poolt välja hõigatud laused hakkavad üksteisele sisse sõitma ja oma koha eest võitlema. Liikumine muutub murduvamaks, kaootilisemaks. Sisse tulevad hääliitsused – imelikud inimhääle kasutused, võõrad hääled tavaelu jaoks – õövastavad.

Hääled hakkavad mingit kaootilist, kuid tuntavat rütmi andma, säilivad ka mõned laused. Improvisatsioonikäitumine asendub improvisatsioonitantsuga, rütmistatud, aga imeliku tantsulise liikumisega, mida saadab järjest ekstaatilisemaks muutuv hääliitsuste gamma. Selles punkti võiks jõuda rituaalse tantsuni – poolringis karglevate ja häälitsevate maskidega tegelasteni. Poolringi sisse asuvad üksi või kaks need maskid, kellel parasjagu on midagi “ütelda”, ehk siis tantsuringi keskel toimub teatud võõrastav rituaalne tegevus.

j) Jalgratas (lõpp)

Maskiimpro alguses lahkub Doktor inimeste keskelt, võtab eemalt pargitud jalgratta ja sõidab tagasi raieplatsile. Ratta toomine kestab pea 3 minutit, umbes nii pikk on ka maskiimpro. Sõites lava ette, katkestab ta automaatselt maskitantsu. Doktor kougib taskust välja paberilehe ja kannab sealt “luuletuse”, teksti, manifesti, diagnoosi vms. mille ta on etenduse jooksul konstateeringutena kokku kirjutanud.

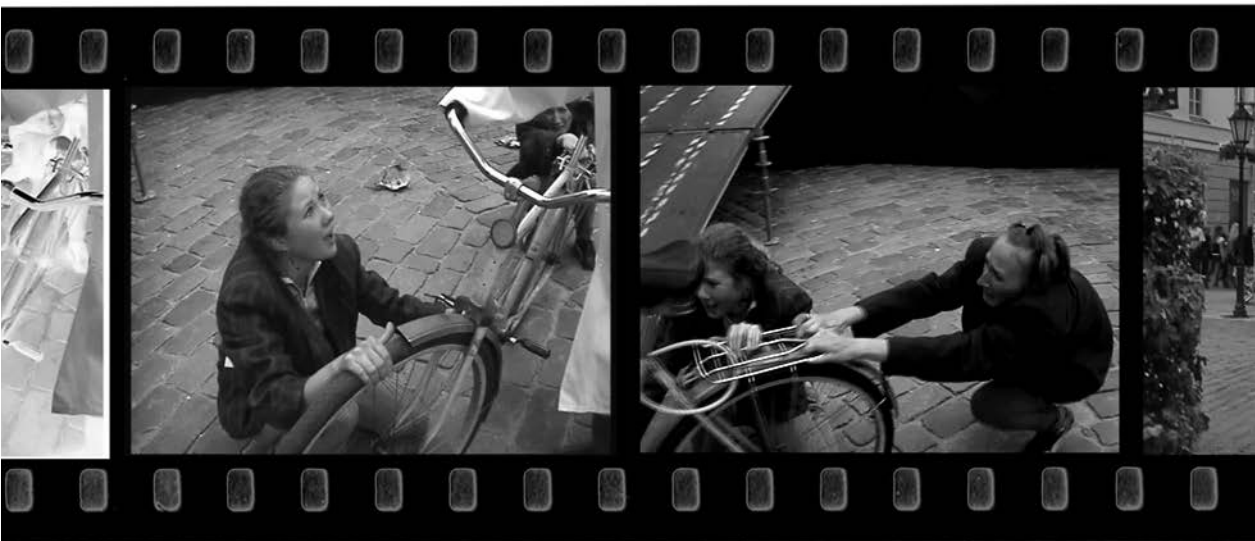
Samal ajal kui Doktor hakkab oma konstateeringut ette lugema, avastab Libedik laval Max Ernsti pildi. Ta tirib maski eest, võtab kirstust teatribinokli, läheb pildi taha ja võtab selle molbertilt enda kätte. Hakkab binoklist rahvast vaatama. Peeter avastab pildi ja asub selle ette seisma, hoides ühe käega piirdelindist ja vaadates ootavalt teiste poole. Katrin ja Katriin näevad pilti, tirivad maskid eest ja silkavad lavale pildi ette lamaskilasendis poseerima. Anneli näeb pilti, toob kirstust fotokäärid ja asub samuti Peetri juurde pildi ette. Helen ja Keiu näevad pilti, toovad kirstust korvikese pintslitega ja värvipoti (kohupiimapastaga), seisavad pildinäitusele. Kristi näeb pilti, toob kirstust vasktaldriktrummi, asub näitusele ja lööb avagongi. Lint lõigatakse fotokäärdefa läbi, jagatakse välja pintsleid ja hakatakse maali üle maalima.

Pilt võibatud, tulevad näitlejad eeslavale ja hakkavad pintsleid lakkuma. Doktor avastab lakkujad ja katkestab oma teksti, põrnitseb näitlejaid. Lavalt jooksevad patukahetsejana alla Katrin ja Katriin meeleheitlik ilme näol. Laskuvad põlvili esiratta juurde, haaravad kodaraist ja oigavad patukahetsuslikult, näpud kramplikult kodaratele klammerdunud.

Doktor astub tagasi ratta selga ja sõidab minema.

Näitlejad jäävad põlvili.

Kõik vaatavad kummastunult ja lähevad minema.

Eelmäng:

Tahtes mängu natuke dimensionaalselt laiendada, kerkis meil Peeteriga pähe idee, et mingeid etenduse elemente, nagu näiteks tunni veeretamine, kirstu kandmine, inimesi tülitav Doktor jne võiks iseseisvalt rakendada juba mõnel päeval varem linna suvalistes kohtades (parkides?). Seega kogeks inimene, kes neid toiminguid Raeplatsil nägema juhtub, etendust vaadates dejavu-tunnet.

Järelmärkus:

Esialgu oli meil Tartu Üliõpilasteatris plaanis jätkata *community theatre* projekti, mille sünniks andsid suurepärase võimaluse Tartu Kunstimuuseumi noored töötajad Liisa Kaljula ja Indrek Grigor. Õigupoolest tuli nende poolt küsimus, kas me ei võiks teha... ja meie mõtlesime, et me võiks teha... Ühesõnaga paluti meil teatraalselt illustreerida kunstiürituse Manifest! Manifest! Manifest! (toimus 24. apr. 2006 "viltuses majas") tühja ruumi, millest kasvas grupitöö tulemusena galeriiperformance "daDa-Sein" (millest on ausalt öeldes olemas ka dvd-salvestus, mida on võimalik näha, kui kontakteeruda käesoleva kirjatöö autoriga). Niisiis, tulles tagasi käesoleva projekti juurde, oli meil plaanis prooviprotsessis grupitööna improvisatoorselt materjali koguda (kuna mänguvõtmeks võtsime Manifesti! ürituse jaoks sellise nähtuse nagu dada) ja vaadata, mis sellest kõigest välja tuleb. Lavastajat polnud, oli vaid vastutaja. Kahjuks ei suutnud meie trupp *community theatre* projekti selle põhimõtete järgi päris lõpuni läbi viia, ning vastutaja, tundes, et vastutus võib teatud karistuseni viia, otsustas natuke despootlikumalt asjasse suhtuda ning endale ikkagi stsenaaristi ja lavastaja kohustused võtta. Põhjus, miks asi ideaalis käima ei läinud, võib peituda näitlejate nooruses (peale kolme vanema olija on kõik ülejäänud äsja teatrisse vastu võetud), eksamisessioonis, inimesele inherentsetes laiskuses, sääskedes või siis kurat teab milles. Mina arvan, et asi oli õhurõhus, aga see on vaid minu arvamus. Oluline on see, et käesolev tekst on siiski suures osas kujunenud tegevuse käigus, kuigi ta vajab natuke toekamat juurikat kui eelnevalt loodetud sai (E.N.).

Helen Rekkor on 24-aastane andekas TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia lavastaja eriala teise aasta tudeng. 2005. aastal lõpetas ta samas koolis näitleja eriala. Tänapäeval on mänginud viies lavastuses ning ise lavastanud seitse. Esile tõstmist väärib see, et Heleni kutsuti lavastama kutselisse teatrisse teise kursuse tudengina. Seda juhtub teatriilmas harva. Rõhus ilmuv intervjuu avab Heleni lavastajakreedo ning näeme „Nora/Maja“ näitel, kuidas sünnib teatrilavastus.

Mis on teater noore, veel diplomeerimata lavastaja jaoks?

Ma ei ole aru saanud, mis teater on. Esiteks on teater pidevas muutumises, ideaalis võiks see nii olla. Minu meelest ei ole see teater, et üks inimene istub tühjas ruumis ja teine läheb sealt läbi. See on muidugi ekstreemne näide selle kohta, et kui üks teeb ja teine vaatab. Teater peaks ideaalis tootma tähendusi või kui ta seda ei tee, siis on teater ilmselt vaid vormiotsingute teenistuses. Kuigi see on ka okei. Sest kui need vormid on leitud, saab neid hakata kasutama mõistuspäraselt. Aga mis on teater, sellest pole mul halli aimugi. Ma ei tea.

Oled sa vestelnud sel teemal vanemate kolleegidega, et mis teater ikkagi on?

Mis puudutab sellist teatrijuttu üldse, siis on nii, et kui oled paaril esimesel kursusel, on teater nii põnev. Sa ei valda veel täielikult seda sõnavara, su mõtted ei ole kristalliseerunud. Kui oled kusgil teise kursuse poole peal, siis tekib vastav sõnavara ja tahaks targutada (*naerab*). Koosviibimistel saadakse kokku, mis tähendab, et rahvas joob ja siis on vaja hakata paika panema, mis see teater siis ikkagi on või peaks olema. Aga mida vanemaks inimesed saavad, seda rohkem tahavad nad vabal ajal keskenduda millelegi muule, kas või kaevata aiamaal maad. Ma ei ole nii-öelda vanemate kolleegidega sattunud teatrist rääkima, ikka omaealistega. Aga kui sa üritadki teistest asjadest rääkida, siis öösel kell kolm jõutakse ikkagi sinnamaani, et teatrist ei saa ümber...

Kes on lavastaja? Mis teeb lavastajast lavastaja?

Minu jaoks teeb lavastajast lavastaja see, et ta oskab näitlejat aidata. Mul on olnud üks kogemus väga halva lavastajaga ja mõned heade lavastajatega. Halva lavastaja tunned kohe ära. Hea lavastajaga võid olla kahevahel, et mis ta nüüd siis on, kui ta sind kuidagi ärritab või... Aga halb lavastaja on see, kes ei oska näitlejat aidata, kes ajab mingit häma, kui talle esitatakse küsimus. Kes emotsioneerib lambist. Kes selle asemel, et keskenduda sisulistele küsimustele, hakkab kohe esimeses proovis mingisuguse vormistamisega tegelema, et seisa seal ja räägi nii. Väga halb maitse.

HELEN REKKOR: Teater on kollektiivne kunst

Mihkel Truman

Foto: Merli Antsmaa

Sa oled arusaadavatel põhjustel veel vähe lavastanud. Aga kas sa oled saanud ise valida, mida lavastada? Millest lähtuvalt sa valid?

Olen jah. Vaata, iga tööga on nii, et mingid piirid on ikkagi ees. Kui öeldakse, et tee lastelavastus, siis ma teen lastelavastuse. Aga ma mõtlen, et mis mind ennast köidab ja mis võiks olla lapsele huvitav. Sellest ma lähtungi. Ja ma olen teinud ühe lastelavastuse. Aga jaa, ma olen saanud ise valida. Iseküsimus on, kas need valikud on kõik õigeks osutunud. Ma ei tea, võib-olla oleks väga põnev, et kui antaks ette, et sa pead seda tegema. Üks pakkumine mul oli, et see tekst ja see autor, aga ma lugesin selle läbi, kuid see ei pannud minus mitte midagi liikuma. Seal olid mingid naljad, mida ma naersin. Suurem osa nalju olid sellised, mille üle ma tundsin piinlikkust. Kui ma lugedes kergelt punastan, siis kuidas ma seda lavastama peaksin? Ent see oleks kahtlemata väljakutse, et kästaks: tee seda.

Kui oluliseks pead eeltööd enne proovide algust?

Mul on olnud ülivähe aega sellisteks asjadeks. Kas või mu Ugala „Nora/Maja“, see tuli ka täpselt nii... Äkki räägin selle loo ära?

Aga palun!

Mul oli „Tõde ja õigus“ („tõde: El :õigus“ – M.T.) Vargamäel. Mingid teatriinimesed nägid seda ja mõtlesid vist, et see on päris hea asi. Jaak Allik, kes seda nägi, helistas Tammeaurule (Ugala peanäitejuht Peeter Tammeauru – M.T.), et sa pead selle plika võtma lavastama. Ning Tammeauru helistas mulle ja tegi ettepaneku. Kuid ta tegi seda millalgi septembris ja ma olin sellest „Tõest ja õigusest“ päris ära väsinud. Ütlesin, et kuulge, ma ei jaksa. Siis pool aastat ei teinud ma midagi, püüdsin vahelduse mõttes elada. Ja kui ühel hetkel tuli teatritegemise kihk peale, et nüüd võiks, siis läksin Tammeauru kabinetti. Ta võttis mind vastu nagu kadunud poega, ütles: noh, mis sa teha tahad? Ja siis ma rääkisin talle mõnest oma mõttest. Aga

tema ütles mulle seepeale: „Hei, kuule, üks lugu sulle: kui mina olin noor lavastaja ja läksin Kalju Komissarovi juurde, et tahaks midagi teha, siis Kalju ütles mulle nii, et kui sa tahad teha keldris mingit monotükki, siis ma saadan su pikalt, aga kui sa tahad suurt lava, ratsahobuseid, suurtükiväge – minu õnnistus, lase käia!“ Sellest ma sain aru, et võin midagi suuremat ette võtta. Sest see, millega mina esmalt lagedale tulin, oli just selline väheste näitlejatega kammerlik asi.

Aga aeg oli nii palju edasi läinud. Pool aastat. Materjali valikuks jäi mul nädal aega. See on olematu aeg. Mõtlesin, mis teha. Ma sain sellest aru, et nimi Helen Rekkor ei ütle praegu sellisel kujul midagi, aga kui panen selle kokku mingi klassikuga, siis võiks lavastus nii palju kõita, et saalid ei jääks tühjaks. Sest kui mulle antakse võimalus möllata suurel laval, siis ma pean ikkagi sellega arvestama, et mõni inimene võiks seda vaatama tulla (*naerab*). Siis ma hakkasin lugema. Ma lugesin Shakespeare'i. Tekkisid mingisugused visioonid, tõesti hommikul viieni lappasin, mingeid asju lugesin, mingeid lihtsalt sirvisin, lugesin sisukokkuvõtteid, vaatasin, kas mul hakkab midagi siin värisema, ei hakka... (*osutab rinnale*). Ja siis võtsin ette Ibseni ja Strindbergi. „Nora“ puhul oli see, et ma lugesin ning mingil hetkel tundsin väga teravalt, et see on nii tänane päev! Mul tekkis lugedes juba ettekujutus, kes peaks keda mängima. Mõtlesin, et loen edasi – mul on see nädal aega –, aga mõtted pöördusid ikka tagasi Nora juurde. Ma juba nägin lavakujundust, mingeid stseene, et seda võiks nii teha.

Ma valisin ta ära, mul tuli üliühikese ajaga nõusse saada kunstnik, maketid tuli valmis jõuda hüsteeriliselt lühikese ajaga. Kahekesi püüdsime, minul olid oma mõtted, temal oma. Kuid me mõistsime teineteist poolelt sõnalt, koostöö sujus suurepäraselt. Esimeseks prooviks olin teksti puhtalt, ilma toimetamata (tegelesin selle materjali puhul ka keele-uuendamise ja kärpimisega) läbi lugenud vaid mõned korrad, aga tegelikult on lavastajatel keskeltläbi ettevalmistusaega pool aastat. Aga julge pealehakkamine on pool võitu. Ma olen muidu väga pikema ettevalmistustöö poolt, sest sa pead ikka

teadma, mida üldse proovis teha. Selle puhul („Nora/Maja” – M.T.) ma teadsin, mida tahan saavutada. Niivõrd-kuivõrd see ka õnnestus. Mul ei ole kunagi olnud sellist tõsist ettevalmistusperioodi – ma hakkasin lihtsalt tegema.

Kas tutvud ka lavastatava näidendi autori biograafia, näidendi ajastu, teiste lavastajate tõlgendustega?

Pisut tutvun autori biograafia ja ajastuga. Ma ei jälgi, kuidas keegi lavastaja on varem tõlgendanud. Sellesama „Nora” puhul ma teadsin, kes on seda Eestis lavastanud. Mul oli võimalus saada kassette, et neid vaadata. Aga ma ei tahtnud seda teha. Pigem teen oma mõistusega ja siis pärast vaatan, kuidas teised on teinud. Aga jah, ma lugesin Ibseni kohta. Ma lugesin selle kohta, kuidas „Nora” mõjutas tolleaegset teatripilti. See, mis on põhimaterjali (näidendi – M.T.) ümber, võib aidata, kuid ei pruugi. Kui mingi asi huvitab, eks ma muidugi uurin siis.

Kas sa seda ei karda, et võid lõpuks mõne teise lavastaja tõlgendusega üsna samasse jälge astuda?

Jaa, muidugi. Kui ma tegin seda viimast, „Norat”, siis mul hakkas ühel hetkel kripeldama, et kas ma peaksin nii enesekindlalt oma rida ajama. Äkki peaksin ikka teada saama, mida teised on teinud. Aga lõpuks ma seda siiski ei teinud. Muidugi on võimalus, et teised on samamoodi seda mõistnud, aga sajaprotsendiline kattuvus pole siiski võimalik.

Mis on veel ettevalmistustöös oluline?

Mul pole kunagi aega olnud suurt eeltööd teha. Enne proovide algust on oluline töö tekstiga. Loo juures on tähtis, et sündmuste rida jookseks ning sõeluda välja ebaolulised sündmused olulistest. Sündmus on see, mis muudab asjade kulgu. Et tekiks muster silme ette ning teaksid, et need on põhipunktid. Need on asjad, mis tuleb kindlasti välja joonistada. See on luustik, kuhu hakkab liha peale kasvama. Enne proovide algust

katsun ma need sündmused üles leida. Alati ei leia, sest on materjale, mis on niivõrd mitmekihilised, mõnikord niivõrd kavalad, näiteks Ibsen, et ei anna ennast kohe kätte. Sa võid teda üksinda lugeda kaksikümne korda, aga ei saa kõigele jälile. Siis tuleb trupp juurde, loete koos, arutlete, analüüsitate, leiata mingid uued asjad ja ikka ei ole sul veel kogu materjal käes. Hakkavad esimesed läbimängud ja siis läbimängude käigus tekivad otsused: siin on vale sees, et proovime hoopis nii; ei, sedapidi ka ei lähe, proovime nii ja alles siis avab tekst ennast.

Millal alustad tööd kunstnikuga?

Mul on olnud niiõelda professionaalne kunstnik ainult üks kord. See viimane kord. Varasemad on olnud ka nii, et ma joonistan asjad ise valmis ja siis olen leidnud inimesed, kes aitavad mul neid valmis teha. Töö kunstnikuga peaks ikka algama siis, kui valik on tehtud, kui oled inimesega tutvunud, kui tal on mingid visioonid. „Nukumajaga” („Nora/Maja” – M.T.) oli täpselt niimoodi, et oli õudselt kiire, aga mul oli mingi ettekujutus juba olemas. Marion Unduskiga, kellega me seda tegime, klappisime nii hästi. Ta vaimustas mind igal sammul, oli väga töökas. Marion tuli teisele kohtumisele ja juba oli Internetist välja otsinud mingid pildid, mis edastaksid seda atmosfääri. Klapp kunstnikuga on väga oluline, et saaksite teineteisest aru, et ka kunstnik saaks omalt poolt sind rikastada. Mina usun inimeste koostöösse. Ma pole see, kes väidab, et nii on ja nii jääb, vaid mul on oma mõtteke, oma rida, mida mina tahan ajada. Ja kui teised seda kõrvalt täiendavad, siis see on ju ainult hea.

Annad seega kunstnikule suhteliselt vabad käed? Mitte ei kasuta teda pelgalt oma ideede teostajana?

Ma olen seda teinud varem. Aga Marion oli niivõrd isemõtlev ja isetöötav, et sain südamerahuga väga palju tema hooleks usaldada. Ta teadis minu suunda, selles olime kokku leppinud ja pakkus mulle välja ideid.

Mille põhjal valid osatäitjaid?

Kõhutunde järgi. Reeglina näen ma seda kohe. Kui loen materjali ja mul kerkib silme ette see inimene, siis see tähendab, et on asi selge. See tekitab võib-olla skandaali, aga üks põhjus, miks ma otsustasin „Norat” lavastada, oli see, et mulle tundus, et seal peaks mängima Kadri Lepp ja ma tahtsin temaga tuttavaks saada (*naerab*).

Missuguste näitlejatega on raskem, millistega kergem töötada?

Keeruline on pujäänidega töötada. Kes on nii oma pildis kinni, kes on peast kinni, kellele sa pead väga pikalt enne seletama ja põhjendama. Teatri mängureeglid on, et üks on lavastaja, teine näitleja. Mis tähendab, et toimub ideede vahetus. Kuid see, kes kogu asja juhib, on lavastaja. Kui on üks näitleja, kes omab niivõrd selget ettekujutust mingist asjast, mida ta tahab mängida, ega ole suuteline uut infot vastu võtma, siis see nõuab tohutult energiat. Näitleja peaks olema see, kes kuulab lavastaja ära, ütleb: ahah, proovime! Lavastaja saab ainult selle pealt, mida ta näeb, otsustada – mis on õige, mis on vale. Aga kui ta peab kaks päeva vaeva nägema, et näha seda, siis... See on võib-olla ainult üks variant, mida ta tahab proovida, siis selle pealt jääb aega ka väheks, kui ta peab iga kord mingeid asju üle seletama. Mul on neid kogemusi vähe, aga ma tunnen inimesi, kellega on väga raske. „Nora” puhul õppisin seda, et kui ma olen kapten, ei tohi ma võtta südamesse. Pean aru saama, kui näitlejal on halb päev ja kui ta on veidi liimist lahti. Ma pean rohkem andeks andma. Kui näitleja on liiga emotsionaalne, on ka raske.

Kui oluline on see, et näitleja roll sinu lavastuses erineks tema varasematest rollidest? Näitleja seisukohast on ju see tähtis.

Absoluutselt. Ma valisin „Norasse” osatäitjad, kelle jaoks see oleks midagi uut. Triinu Meriste, kes mul seal mängis, on hästi lahtiste emotsioonidega näitlejanna.

Tal võivad pisarad voolata, aga ma andsin talle sellise rolli, kus ta peab ennast tagasi hoidma, kus tal kõik on vaka all. On üks koht, kus ta plahvatab, aga kõik muu hoiab tagasi, hoiab tagasi, hoiab tagasi. Ma olen saanud tagasisidet, et inimestele väga meeldis, et see oli väga huvitav.

Samamoodi Kadri Lepp, kellel ei ole Ugalas olnud mõnda aega tõsiseltvõetavat rolli. Selles mõttes, et tõsist rolli. Ta on teinud ääretult vaimukaid koomilisi rolle. Ma olen tõesti otseses mõttes toolilt irtitades maha kukkunud, kui ma teda vaatan! Aga just midagi sellist tõsist, mis annaks talle võimaluse rolli jooksul muutuda.

Kõige põhilisem oli Aarne Soro. Temaga on niimoodi, et nii palju, kui ma teda tean, on ta kõik oma osad mänginud ääretult sümpaatseks. Ja siis ma hakkasin mõtlema: huvitav, kas asi on selles, et tal on lihtsalt heade inimeste rollid või mängib nad headeks. Või ta ise lihtsalt nii hea. Igal juhul andsin talle „Noras” intriigi käimatõmbaja osa, kes vallandab sündmuste ahela. Ta kehastab tegelast, kes on teinud elus ebaeetilisi valikuid ning ta esineb seal väljapressija rollis. Ja ma mõtlesin Aarne Sorole... Et pakuks talle võimaluse mängida mitte nii head meest. Ise olin oma valikuga lõpp rahul. Siis tuleb lugemisproov ja Aarne mängib end paari esimese sõnaga kõige sümpaatsemaks tegelaseks! Selle asemel, et mängida seda, et ma olen mees, kellel on asi ajada ja mul ei ole viitsimist sulle kaasa tunda, mängib tema, et ta on mees, kellel on suur mure (*naerab*). Temaga ma ei ütle, et nägin vaeva, aga kulus pisut aega, enne kui saime kätte mehe, kellel on võib-olla kodus kingakarpi revolver peidetud. Ma olen „Nora” põhjal saanud tagasisidet, just näitlejate kohta, et väga paljud tegid erineva rolli võrreldes sellega, mis nad on varem teinud. Mis aga näitlejate töösse puutub, siis minu meelest olid need head. Mis on minu jaoks selles mõttes õnnestumine, isegi kui „Noras” kõik ei tulnud lõppkokkuvõttes välja nii, nagu ma tahtsin.

Kirjelda oma lavastuse esimest proovi. Kas loed ise näidendi ette või hakkate pihta kohe rollide kaupa?

Rollide kaupa. Neid esimesi proove on mul olnud küll. Kutsun rahva kokku ja siis ma räägin nendega natuke. Ma selgitan seda, miks selle näidendi võtsin, küsin nende käest, et kui nemad seda lugesid, mis olid nende esmamuljed.

Näiteks kui me tegime „Tõde ja õigust“ oma kursaga, siis seal on see aeg või ajastu, mida me ei saa katsuda. Ma olin sealt välja noppinud mingi probleemistiku. Ma küsisin, kuidas on teil suhted vanematega, on teil õdesid-vendi, esimese armastuse lood. Tahtsin teha nendele hästi lähedaseks sajanditagust materjali, et see ei oleks mingi suvaline ajalooline lugu, mida nad mängivad, vaid et see oleks nende lugu. Mul on seda vaja. Esimeses proovis ma natuke seletan ja siis loeme selle läbi. See on ka minu jaoks selles mõttes hästi oluline, et ma kuulen kõrvalt, kas see kõlab selle moodi nii nagu ma olen endale ette kujutanud. Kas seal tuleb juba midagi sellist, mida on vaja, kui palju on vaja hakata murdma.

Kas tutvustad kohe alguses ka oma lavastusplaani?

„Tõe ja õigusega“ ma seda ei teinud, ka „lhaga“ („Tramm nimega „IHA“ – M.T.) mitte. „Noraga“ pisut. See andis palju, kui lõime maketi näitlejatele lauale. Siis nad juba said selle pealt aru, et ahhaaa, selline tükk tuleb.

Kas mängid vahel näitlejatele ka ette?

Ma olen seda teinud. Ma lasen tavaliselt näitlejal ise teha. Kuid kui ta minu meelest ei saa sealt punktist edasi, mis mul vaja on, siis - ma olen ju ise näitleja - ronin lavale ja näitan. Ma püüan kas või talle vastu mängida, et ta saaks selle kätte. Isegi kui samade sõnadega ette ei mängi, siis ma püüan talle kätte anda emotsiooni või lugu kuidagi teisel viisil sõnastada, õiget energieetikat anda. Siis ta saab aru ja otsib ise edasi.

Alustad proove näidendi algusest või võtad stseene läbi suvalises järjekorras?

Ma olen siimaani alustanud algusest. Kuigi on ka niimoodi, et on alati mingeid stseene, millega tuleb rohkem tööd teha. Siis on küll, et ma jätan mõned kõrvale, et nendega jõuab veel tegeleda, suuname parem oma tähelepanu siia, siia ja siia. Eriti klassikute puhul on see, et tuleb asja jälle otsast ja otsast kedrata. Seepärast, et iga uue ringiga tuleb uut infot. Ja kui sa hakkad otsast, hakkad sa jälle uue teadmise. Seetõttu ei saa näidendit väga jupitada.

Oled koostanud lavastamiseks ka proovigraafiku?

Ei. Ma tean, et seda peaks tegema. Ma tean, et on professionaalne teha proovigraafik. Ma olen teinud viis lavastust, nüüd juba kuus, kolm suuremat, kolm väiksemat. See tunne pole mind petnud – ma nagu tunnen ära, et mul on õige ajataju sees. Ma pole kunagi ajahätta jäänud. Alati tahaks küll aega juurde. Aga et ei jõuaks õigel ajal lavale, õigeks ajaks läbimänguni, õigel ajal valgusproovidesse... See on nagu ise tulnud. Ma tean, et õppejõud soovivad proovigraafiku teha, on kindlam, aga ma ei ole teinud.

Kui suur roll lavastamisel on sinu isiklikel kogemustel, emotsioonidel, just noore inimesena?

No eks seda ikka peab olema. Inimene koosnebki ju oma emotsionaalsest pagasist – oma mälestuskogemustest, filmidest, mis ta on näinud. Lugudest, mis ta on kuulnud ja muust taolisest. Siin on seesama kogemus, miks ma Eestist ära kippusin, Kreekasse läksin...

Ma olen teatrit õppinud nüüd üsna pikka aega. Mul on analüüsivõime päris korralik, kuigi ma seda ise kinnitan (*naerab*). Üks asi on see, et istud materjali taga, analüüsid neid karaktereid, leiad põhisündmused, saad loo jooksma jne. Aga kui sa oled lavastaja, siis pead sa omama elukogemust ja ma ütlen ausalt, et seda on mul ikka äärmiselt vähe. Ma

läksin pärast gümnaasiumi kohe teatrikooli, kus on sõjakooli distsipliin. Kus sa oled hommikust õhtuni koolis. Ma ei tea, miks, aga praegu leian, et distsipliini tagaajamine oli minust veidi tobe. Ma püüdsin alati minna koosviibimistelt õigel ajal koju magama, et olla hommikul õigel ajal koolis. Ma ei jäänud peaaegu kunagi hiljaks, ma olin hästi püüdlük, ma väga armastasin teatrit. Aga mul jäi elu elamata. Need neli aastat ma ju ei elanud, ma käisin koolis. Ja nüüd ma olen sellest aru saanud, et kui sa oled ikka lavastaja, pead veidi elu ja inimesi tundma ning nüüd ma teen seda tasa (*naerab*).

Kuidas suhtud stseeniteemaliste etüüdide, improvisatsioonide tegemisse proovis?

Väga hästi suhtun.

Et lased näiteks näitlejal oma sõnadega stseenile läheneda?

Jaa, ma olen seda kasutanud. Aga teatris eelistavad professionaalsed näitlejad seda mitte teha, nad kuidagi pelgavad etüüde. See on vist seotud ebakindlusega, et kui on tekst käes, siis on, millest kinni hoida. Ma püüdsin Ugala näitlejategagi etüüde teha. Aga tudengitega on see märksa lihtsam.

Nad on sellega harjunud?

Nad on harjunud sellega ja nad on avatumad, julgemad. Eriti kui ma olen nende eakaaslane, siis nad ei karda mind. Aga ma suhtun sellesse hästi. Improvisatsioon on üldse asi, et kui sul on hea partner, võib sealt õudsalt head tulla. Ma mäletan, et ma ise kartsin kooli ajal improvisatsiooni, et äkki ei tule välja, äkki läheb valesti. Selline hinnangu kartmine paneb hästi kinni. Samamoodi on näitlejal, kui tal on lavastaja ees, kes ütleb, et improviseeri siin midagi. See võib ikka juhtme sassi ajada küll.

Kui palju sa paned paika proovieelses lavastusplaanis, palju jätab ruumi juhusele, improvisatsioonile?

Mul on alati mõte olemas, kuhu ma tahan välja jõuda, aga ma ei ütle mitte kunagi ära headest ideedest, mis teistelt tulevad. Kui see on minu asja teenistuses, jumal hoia, muidugi! Jah, ma jätan küll päris mitu asja juhuse hooleks. Kas või see, et kui ma juba alguses näen, et siit loksib veel midagi, siis ma mõtlen, et ajaga loksib paika, et mul tuleb omal uusi mõtteid selle kohta ja teised ka täiendavad. Teater on kollektiivne kunst. Selleks, et ühest materjalist vormuks lavastus, peab iga näitleja tundma, et ta on sinna andnud oma panuse. Kui ma ütlen talle otsast lõpuni ette, et tee siin seda, seda, seda, siis ta täidab minu käsku. Aga kui ta on ise leidnud need asjad, kui ta ütleb, et jaa-jaa, Helen, ma tahan seda proovida, ma kodus mõtlesin, et kui me teeks selle nii, nii, nii, siis saaks siin olla see, see, see! Ma ütlen, et palun, proovi, vaatame, kas õnnestub või ei õnnestu. Ja kui õnnestub, on ju minul rõõm, on näitlejal rõõm.

Ja see on muidugi loomulikkuse, orgaanilisuse pant.

Jah, just nimelt. Mul ei ole seda kompleksi, et ma tahan kõike ilmtingimata ise lõpuni välja mõelda. Ei, mulle meeldib teha koos inimestega, mulle meeldib see ideevahetus. See on kõige mõnusam teatri juures.

Kus sa ise vaatad esietendust? Julged sa saalis olla?

Jah, ma olen saalis. Nüüd Ugalas olin ma teise vaatuse („Nora/Maja” esietendus – M.T.) üleval helipuldis. Ma ei mäleta, kus ma olin esimese vaatuse ajal, mul on selle kohapealt täielik *black out*. Ma olen olnud tagareas, et mina näen, aga mind ei nähta. Ma tahan publiku reaktsioone vaadata, kas kõik toimib nii, nagu oli plaanitud. Reeglina toimib. Reeglina on see, et mis on ikka mõeldud naljakohtadena, need on need. Mis on mõeldud nutukohtadena, need on need.

Aga alati on see, et kui on heatahtlik publik, tuleb naljakohti juurde. Näiteks „Nora/Maja” esietendusel oli täpselt see, et seal tuli ootamatult palju naljakohti. Publik oli nii heatahtlik ja näitlejad läksid käima. Mingitel kohtadel, mis mulle tundusid ainult veidi koomilised, publik naeris. Mul oli väga hea meel selle üle.

Kas sa istud saalis, kui proov on juba laval? Kas sa istud saalis kõik kohad läbi?

Kuna ma ise kipun tihti lavale ronima ja tahan kõike emotsionaalselt lähedalt näha, siis „Nora/Maja” puhul tegin küll selle vea, et istusin liiga kaua esimeses reas. Ühel hetkel ütlesin Komale (Kalju Komissarov – M.T.), et tule vaata, mida ma teinud olen. Koma tuli ja ütles, et kõik on okei, aga ära enam esimeses reas istu, see on see koht, kus sa lähed taha. Ja siis ma läksin taha. See on Koma tarkus ja selle ma jätan eluks ajaks meelde: kui teha juba suurel laval läbimängu või proovi, siis pead üles leidma kõige ebamugavamad kohad, akustilisemalt kõige hüllemad, kust saad röökida: ei kuulee! Ja need kohad, kus sa ei näe, saamaks öelda: ära ole seal diivani varjus, kui sa astud kaks sammu siia poole, oled ilusti valguses ka. Väga paljus on lavastaja töö, kui oled juba suurel laval, puht tehniline. Sa pead olema kõige vinguvam teatriküllastaja, kõige lühinägelikum mutt, kõige kurdim, pead need kohad ära nägema.

Oled sa teinud ka pärast esietendust veel proove?

Ei. „Tõe ja õiguse” puhul oli nii, et seal olid mingid tantsunumbrid. Ma andsin kohe käsu – ise sõitsin Vargamäelt minema, kursakaaslased jäid sinna – et ma saan aru, kui te siin õhtuti joote ja laaberdate, see on igati okei, sest te olete noored loomad ja ümber on põllud, aasad ja heinamaad, aga hommikul tõusete see kell. Kell see on hääletreening, kell see teete oma tantsud läbi. Kord peab majas olema. Aga ma pole teinud pärast esietendust proove. „Noraga”

on see, et kui mul tulevad taastusproovid nüüd sügisel, olen ma jälle natuke targem, siis on mingid asjad, mida ma tahan natuke ümber muuta.

Kas sa käid ka realetendusi vaatamas?

Jaa. Mulle meeldib küll käia realetendusi vaatamas. Ka sellepärast, et mul on terav silm näitlejamängule. Ma saan alati anda pärast tagasisidet, igaühele eraldi, ma jätan meelde. Kusjuures näitlejad on üüratult tänulikud, kui sa pärast ütled neile, et sellega panid üle, järgmine kord katsu seal hoopis nii teha.

Need märkused on olulised?

Märkused on olulised. Mu oma kursakaaslased, nii need, kellega koos näitlejaks õppisin, kui praegused on öelnud, et see on nii hirmus, kui sa mängid etenduse ära ja ei saa mingit tagasisidet, ei lavastajalt ega kuskilt. Või kui õppejõud annavad sulle liiga vähe. Kui nad lihtsalt ütlevad, et halb, siis sellest ei piisa. Pead teadma, mis on halb. Kuna ma olen olnud näitleja positsioonis, siis ma tean täpselt, mida neil on vaja kuulda, mida nad ootavad tagasisidena. Neid märkusi ma teengi.

Oled sa tajunud, millisel prooviperioodil enam lavastuses muutusi teha ei saa?

Jaa. See on siis, kui ma näen, et see laev sõidab ilma minuta. Reeglina toimub see maksimum pool nädalat kuni mõni proov enne esietendust. Siis on enam-vähem kõik paigas ja ma saan muuta vaid detaile ja see on mulle iga kord nii raske. Ma mäletan, kui mul oli see esimene „Tramm nimega „IHA””, olid ka mingid viimased läbimängud, ma panin ülevalt muusikat ja kõik töötas minuta. Ma nutsin lahinal kogu etenduse, siis ma ei rääkinud pärast etendust mitte kellegagi, läksin koju ja nutsin seal kella üheni. Ja siis hakkasin kõiki ükshaaval läbi helistama, et mis nüüd saab, mind ei olegi ju enam vaja (*naerab*). „Noraga” samamoodi, et ühel hetkel vaatasin, et nüüd ongi kõik või, kas

saigi valmis!? Lahtilaskmine on alati väga raske, nad on kõik nii minu omad.

Kuidas kriitikasse suhtud?

Ma suhtun nii ja naa. „Nora” puhul oli kriitikat, mis oli suhteliselt õige ja seal oli ka kriitikat, mis... No üks lausloll lasti kirjutama. Tegelikult ka, ma ei räägi sellepärast, et see on minu asi ja ma olen tundlik sellepärast, vaid ma lihtsalt tean teda, et ta on lausloll. Ja juba siis, kui mulle öeldi, et tema kirjutab, siis ma mõtlesin, et appi, ma ei taha teada... „Nora” kriitikas oli etteheiteid, millega olin täiesti nõus, ma teadsin, et pagan, seda ma ei jõudnud ära teha, et äkki nad ei märka, aga, kurat, märkasid! (*Naerab.*) Ma olen nüüdseks üle saanud muidugi, aga ma nutsin nii, et mõtlesin, kurat, võtan paberid koolist välja ja hakkan pereemaks, kui te seda tahate! Eriti, kui sa teed tööd, mille tagamaid keegi ei tea, et see sai nädala ajaga valitud. Nende tingimuste juures oli see suurepärane töö! (*Naerab.*)

Eesti kriitikute teema on see, et räägi, mis on halvasti, aga ütle vahelduseks ka seda, mis oli head. Keegi kirjutas hästi, et käsitööoskus viis pluss, et väga hea, täpne ja kammerlik. Kriitikute arvamused on nii erinevad. Üks ütleb, et esimene vaatus super, teine oli igav. Teine ütleb, et teine vaatus oli tõeliselt huvitav. Aga muidugi ma loen kriitikat, kuidas siis teistmoodi. Meelde jääb muidugi see kõige halvem, mis kirjutatakse, siis mõtlen, et ma ei tee enam ühtegi lavastust, paras teile! (*Naerab.*) Aga eks ma muidugi siis teen jälle.

Kes on su põhilised eeskujud, teatriteoreetikud, -praktikud, kes sind on mõjutanud?

Mõjutanud... ma ei saa seda öelda...

Keda sa hindad?

Ma hindan Koma, hindan teda õppejõuna. Tema lavastustega on nii ja naa, nad niiõelda töötavad, aga nad ei pruugi mulle alati meeldida. Ma räägin kõik oma õppejõud läbi, sest nemad on mind paratamatult mõjutanud.

Katri Aaslav-Tepandi ajas meil väga energieetika-rida. Kooli ajal suhtusin ma kerge skepsisega, et mis energieetika. Nüüd, kui olen ise lavalt väljas, näen väga selgelt, et on inimesi, kellel on „väli” ümber ja kes panevad end vaatama. Peeter Raudsepp, kes pani mind teistmoodi mõtlema ja kes on selles mõttes täiesti sürr tüüp, et ta suudab ühele lausele alla mõelda seitse metateksti, katsu sa siis neid kõiki mängida! See ajab juhtme ikka kolinal kokku. Mingis mõttes ta suutis ikka seda avardada, mis mul peas toimub. Mul meeldib väga see rida, mida nad seal Ojasoo-teatris (NO99 teater Tiit Ojasoo juhtimisel – M.T.) ajavad. Ma pole ise sellise lammutamiseni jõudnud, aga ka sellepärast, et see materjal, mis mulle ette on sattunud, ei ole seda võimaldanud. „Nora/Maja” puhul öeldi, et oh, oleks tahtnud näha, noor lavastaja, et teeb midagi radikaalset. Mu kontseptsioon oli juba selline, mis õigustas selle tegemise ära, et miks siin ja praegu. Mul ei ole vaja hakata seal vormi lammutama, Ibsen on matemaatik, sa ei saa seda endale lubada. Ma pean võtma mingi teise loo, kui tahan lammutada. Teine on Elmo Nüganen, kelle asjad on mulle ikka niimoodi meeldinud, et ma olen jahvatanud neist kuid ja kuid inimestele, kes tahavad kuulata ja ka neile, kes ei taha (*naerab.*)

Lavastused: T. Williams „Tramm nimega „IHA”” (Viljandi Kultuuriakadeemia, 2005), S. Prokofjeva / H. Rekkor „Mina küll andeks ei palu” (Teatrilabor, 2005), H. Rekkor „T. Altermann ja P. Pinna – kohtumised” (Teatrilabor, 2005), H. Wuolijoki / H. Rekkor „Hella Wuolijoki : Minu Tartu” (Teatrilabor, 2006), A. H. Tammsaare / H. Rekkor „tõde : El : õigus” (Viljandi Kultuuriakadeemia / Tammsaare majamuuseum, 2006), H. Ibsen „Nora/Maja” (Ugala, 2007), L. Reiman / H. Rekkor / A. Keil „Peidus pool” (Teatrilabor, 2007). Olnud näitleja Viljandi Kultuuriakadeemia, Endla teatri, Rakvere teatri ja Kuressaare Linnateatri lavastustes.

A black and white photograph of a cup of coffee on a saucer with a spoon, set against a background of steam and a floral pattern. The cup is white and filled with dark coffee, with a spoon resting on the saucer. The background is dark with a repeating floral pattern, and a large, ethereal, light-colored shape resembling steam or smoke rises from the cup, partially obscuring the text.

*Igavene
kandidaat*
/ Mart Kase

Praegu on pühapäeva õhtu ja ma elan kaasa nelja aasta kõige põnevamale loteriile. Käib Valimisstuudio, täna toimusid riigikogu valimised. Mõtlen, et ei tea, kas Indrek ka vaataks Valimisstuudiot. See Vargamäe Indrek. Karini mees.

Nähtavasti ei vaataks. Mis ikka vahtida neist kikiilipsudega poliitikutest, kes kõik end valimiste võitjateks kuulutavad. Aga kas Indrek üldse oleks täna valimas käinud ja keda oleks valinud?

Karin oli Indreku naine ja laste ema. Ivika Sillari artiklis on lause: "Ta on naisetüüp, kes paaniliselt kardab vananemist." Mulle on alati sümpatiseerinud keskealised naised, kes mässavad. Protest on elu ilusamaid vorme. Karin ja eelkõige Hele Kõre Karin oli minu jaoks kordi seksikam kui 20-aastased poplauljatarid. Mulle meeldivad vastuolulised, nakatavad inimesed. Samas ajavad sellised "lõhkujad" mind ka närvi. Kust võtavad nad õiguse olla kõige tähtsamad ja miks peavad teised elu seadma nende järgi?

Teised on jälle need, kes ei laskugi dialoogi. Kes armastavad oma maailma liiga palju, et seda teiste järgi kohendada. Indrek Sammul oli laval inimene, kellest ma ei saanud aru. Aga ma tundsin temas end ära. Kõrvaltvaatajana ma ei saa aru inimestest, kes ei üritagi end teiste inimeste läbi täiendada. Aga ma tean, et olen ise samasugune. Võib-olla selline ongi

keskmisest suurema mõtlemisvõimega eesti mees. Kiiri neelav saladuslik kogu. Mu kirjatöö tuleb katkendlik, sest olen katkendlik inimene.

*

Nüüd on käes esmaspäeva õhtu ja ma tulin meelega kohvikusse. Otsin 35 krooni maksva siidri ja istusin kohta, kust saan jälgida kogu kohvikut. Hakkan kirjutama. Veel ei kehita keegi õlgu. Kõik on vaikne ja viisakas.

Elmo Nüganeni lavastus "Karin. Indrek. Tõde ja õigus. 4." on meistritükk. Ma pole Eestis näinud ühtegi nii tervikliku atmosfääriga lavastust. Järjest rohkem hakkab mõistma, kui oluline on teatris õhustik, mille loovad lavakujundus, muusikaline taust, valgus, kostüümid ja näitlejad nende komponentide keskel.

Igast loost jäävad meelde eelkõige emotsionaalsed viltusused. Rönee lendab kui laps mööda kolisevat trammi ja Karin hõljub talle kogemata järgi. Kas see ongi armastus? Kindlasti mitte. Aga see on see, mida mujalt ei saa. Just praegu sisenes kohvikusse kena noorpaar. Aga nad ei leia endale kohta ja lahkuvad koheselt. Ühes lauas naljatlevad pizzatükkide veniva juustu üle kaks vanadaami ning valget pluusi ja lipsu kandev ontlik noormees.

Kõik probleemid on suhtlusprobleemid ja kõik probleemid saavad alguse inimese enesehinnangust. Nii kuulutavad üldistavad teooriad, mida on raske ümber lükata. Kuidas Karin ja Indrek aru ei saa, et neil on nii vähe armastusest puudu?

Ühes lauas istuvad vanem mees ja vanem naine. Mees kannab prille ja naine pole jopet seljast võtnud. Hambaarstina see naine vaevalt töötab ja ma ei usu, et see mees teda kunagi maha jätab. Naiste vahel on palju õelust, aga ka palju siirust, mida meestel pole võimalik mõista. See, kui Ida ja Karin teineteist ei mõista, see, kui Ida ei saa aru, miks Karin oma mehe juurde ei lähe ning andeks ei palu, ja Karin ei taju, kuhu üldse töötegemisega on võimalik jõuda, on naistevaheline siiras sõprus. Ilus oli, kui laval Anu Lamp ja Hele Kõre teineteisele kõike head soovisid. Ma tundsin neile kaasa.

Huvitav, paljud siin kohvikus olevatest inimestest käisid eile valimas? Huvitav, paljudel on olemas armastus? Huvitav, kas mõni on näinud Linnateatri lavastust? Kehitan õlgu. Pole sel mingit tähtsust. Minust ei saa teatriarvustajat. Usun, et hoian üleüldse ajakirjandusest eemale. Olen Indrek. Vanem mees ja naine lahkusid kohvikust, nurgas istub Aarne Saluveer koos ühe daamiga ja ühes lauas sööb jaapanlane suppi. Olen pool siidrit jõudnud ära juua. Miks üldse inimesed käivad kohvikus? Miks Karin tormas pidutsema?

Ma tahan kiiresti küsimused välja mõelda ja jätta nad ainult küsimusteks. Tiina, sa olid rumal oma üheplaanilise saladusega. Aga Ursula Ratasepa Tiina oli selle lavastuse kõige sümpaatsem tegelane. Ta ei lobisenud, tema eesmärk polnud erineda, aga ta erines. Inimesed, kes oskavad väikselt ja vaikselt elada, on väga palju väärt. Eriti praegu, kui kisamisest on saanud konkurss. Kohvikusse tulid kaks keskealist naist, nad leidsid endale istumiskoha. Aarne Saluveer sätib lahkuma. Enamus inimesi ostab teed. On ju esmaspäev. Kord rääkisime õppejõud Lea Tormise ja kaasüliõpilase Maria Lee Liivakuga kohvikutes istumisest. Kuidas lõõgastuti kohvikutes Tammsaare elu ajal, Lea Tormise nooruses ja kuidas nüüd. Vormid on teised, aga süsteemid on kõik täpselt samad. Ma valisin täna kohviku, kus ei käi "noored ja andekad". Tänapäeval on olemas kohvikud kultuuriinimestele, kes tegelikult ei tee mitte midagi. Tahan kirjutades olla jälgija, mitte jälgitav. Ka Indrek tegi kogu lavastuse vältel märkmeid.

NB! Praegu väljusid kohvikust kaks noort Isamaaliidu liiget. Ma ei tea nende nimesid, aga olen neid telekast näinud. Nad istusid tagumises ruumis, nii polnud mul võimalik neid varem märgata. Mees oli Paralepp, hoidis käes moodsat mobiiltelefoni ja avas naiselike käeliigutustega ukse. Ka Paralepp mängis lavastuses tennist nagu naine.

Muide, ka üks Indrek lahkus just kohvikust. Aga sellel Indrekul pole kindlasti perekonda,

ta tundus kuidagi üksikum. Ehk oli siis Melesk? Võis olla. Kindlasti oli. Ta hindas mind pilguga, enne kui väljus. Neli naist tuli juurde. Ühel on poisipea. Mõnele naisele sobib poisipea. Kõik neli kannavad teksapükse, öeldakse, et teksapüksid teevad jalad saledaks. Elus on ehtsad probleemid ja siis on pseudoprobleemid. Minu jaoks näib pseudoprobleemina, kui peenikeste jalgadega naine arvab, et tema jalad on paksud. Sellised mõtted sünnivad igavusest ja madalast enesehinnangust. Rohkem adekvaatse enesehinnanguga naisi maailma!

Elmo Nüganeni lavastuses oli üks koht, mis mulle üldse ei meeldinud. See, kui Mart Koldits maalís surnud last. See ei olnud räige, see polnud huvitav, see oli lihtsalt näpuga näitamine. Kogu lavastuses jäi pidutsemine ühetahuliseks, samas kui Karini, Indreku ja Tiina suhted olid vähemalt seitsmetahulised.

Kohvikust lahkus just Margus Tabori teisik. Ütles viisakalt baaridaamidele "nägemist" ja läks koju. Vaatab AK ära ja jääb vara magama. Hommikul tormab toasussides postkasti juurde, homme on teisipäev, homme tuleb Kroonika. Seal on värvilised pildid valimisööst. Põnev ju.

Tuli üks mees ja küsis: "Palju teil õlu maksab?" ja baarineiu vastas, et 35. Ja siis vaatas see mees koos sõbraga kohvikus ringi ja hüüdis kaugemalt leti suunas: "Me tuleme tagasi mõne aja pärast. Head aega." Ta läks koos sõbraga minema. Kõögertal. Rain Simmul mängis vastikut meest. Suurustajat.

Siukest, kes elab liisingute peal ja oskab elada.

Vahepeal vaatan Internetti ja leian uudise "Villu Reiljan astub Rahvaliidu esimehe kohalt tagasi." Vesiroos. Teised tegid temale liiga. Veel on olemas ausaid võitlejaid. Kõige hullem on, et kõik on ironia ja asjad mitme otsaga. Vesiroos oli ise süüdi, samas oli Andres Otsa kehastatud vanamees ainuke aus inimene selles loos ja mina tunnen end alati halvasti, kui ausatel tõmmatakse nahk üle kõrvade. Kui tahad olla aus, siis pead olema ka kompromissitu. Nagu see Vargamäe Indrek.

Kohvik hakkab tühjenema. On ju esmaspäev ja kell hakkab saama üheksa. Musta peaga ettekandja koristab laudu. Kusjuures ta on Tiina moodi. Võib-olla on see vägisi leitud paralleel, aga mul on tunne, et ta on korralik. Teeb seda, mida vaja, ega nõua rohkemat. Ma ei lugenud keskkoolis läbi ühtegi Tammsaare teost, mängisin siis jalgpalli ja raamatud mind ei huvitanud. Peale keskkooli lõppu tekkis mul pool aastat vaba aega, mil mängisin endiselt jalgpalli, aga avastasin enda jaoks olemise uue võimaluse. Hakkasin lugema, vuristasin kõik viis "Tõde ja õigust" läbi. Ma leidsin epopöast palju ühist enda ja oma esivanemate eludega. Tammsaare lõi oma romaanidega ajatu skeemi. Kõik kordub, äri- ja armuelu on tsüklilised. Nüganen on rohkem kodus inimese intiimse poolega, kõik armuelu seigad ühes olematute ja päris saladustega on paigas. Aga ärisse ja

intriigidesse ei tohi suhtuda pealiskaudselt. Kõikide inimeste toimumisviis on keeruline, eriti nende, kes pidevalt mõtlevad oma elu keerulisemaks, sest neil pole midagi muud teha. Tänapäeva pursuid pidutsevad väga rafineeritult, korraldavad läbimõeldud stiilipidusid ja nõuavad spetsiaalselt neile suunatud meelelahtutust.

Elu on tihti tinglik. Elu on kiire ja pealiskaudne. Kõike ei jõua märgata, kõige jaoks pole silma. Selles lavastuses meeldisid mulle hetked, kui Indrekus tärkas armukadeduspisik. Mehe sisemiselt pulbitsevat tundeelu tähistas mürisev muusika. Mis õigus on Indrekul tunda armukadedust, kui ta ise midagi ei paku?

Samuti meeldisid mulle hetked, kui Karin paar korda unustas end laaberdamist ja tühja juttu kõrvalt jälgima. Ta seisis seal käratsevate inimeste vahel, justkui oleks tal silme ees mingi võrdlus. Karin ei tea, milline elu on õige, ja ta peab ise kõik läbi proovima.

*

Olen nüüd kodus, on teisipäeva varahommik. Vargamäe Mari oli tubli naine. Tema istus nurgas ja jälgis poja elu. Ta ei kritiseerinud

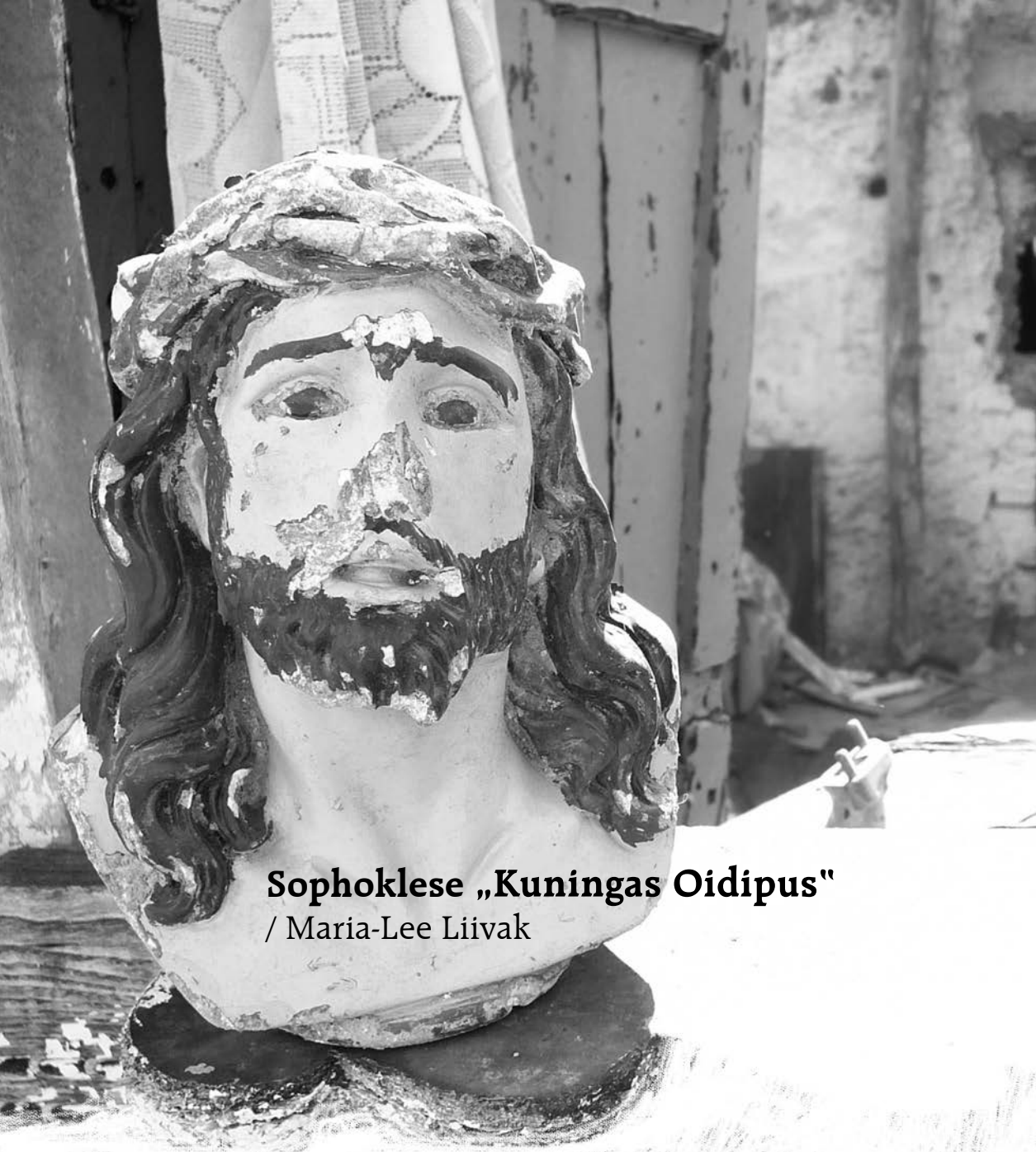
ja samas ei hakanud ka põhjendama, miks ta kõike pealt näeb. Emad näevad ja teavad ikka kõike. Nad jälgivad meid ka teisest ilmast, me peame neile igavesti aru andma. Ega kivi kannust kaugele ei kuku – ka poeg oli kõrvaltvaataja.

Vargamäe Indrek mitte ainult ei läheks valima, vaid ka kandideeriks. Kuid ta ei kuuluks ühtegi erakonda, tema seaks end üles üksikkandidaadina. Ta ei tahakski riigikokku saada, aga ta tahab ajada oma asja. Kinnist ja kaasakiskuvat.

Ma ei hääletaks kunagi Vargamäe Indreku poolt. Tema sobib kooliõpetajaks, selles vormis on tal maailmale midagi anda. Aga ta ei ole juht, sest ta ei oska hoolida. Ta oskab mõelda. Rohkem Indrekuid, parem riik! Meie õpetame kõik Indrekud inimestega suhtlema! Vaheta mõtteviisi, mitte Indreku. Õnn ei ole Indrekus!

Oh ei. Jumala eest. Jumalale, isegi, kui ta olemas on, pole vaja teha valimisreklaami. Tema kas hääletab sinu poolt või ei hääleta. Vargamäe Indrekuid jääbki see küsimus piinama.

06.03.2007

Sophoklese „Kuningas Oidipus”
/ Maria-Lee Liivak

Vana-Kreeka on kujund, mis on meeltes omandanud piirjooned ja värvid. Valge, puhas, kultuurne. Kõrged dooria, joonia sambad, trepid, harmoonilised kandilised vormid. Kõrge sinine taevas, kauged mered, vandelmaailm. Auväärne poliitika, õilsad printsiihid, toogades mehed. Konfliktid on aristokraatlikud, kõnekunstiduellid väljapeetud. Armastus kuulub meestele, naised on selleks, et seda ilusat, tarkusthindavat rahvast säilitada. Jah, esimest rahvast, kelle jumalad on nende enda moodi – kes on nii jumalikud, et nende jumalad on inimlikud.

Päike kõrvetab, toosama imehästi korraldatud demokraatlik ühiskond lebab laisalt kuumuses, seal Lääne-Euroopa kultuuri koldes. Targad, vabad meessoost kodanikud joovad lahjendatud veini ja arutlevad maailma ülesehituse või riigikorra üle. Kõik nende elus on laitmatult plekitu. Vahel nad puhastuvad teatris, vaadates vanu tragöödiaid, mis neid alati uuel moel puudutavad.

Idüllilist maastikku ja kultuursust hakkab varjutama see tume, tume tunne, mis laskub kuidagi raskelt peale, mil aimatav halb („aga see ei saa nii olla, see on rumalus...!“) hakkab järkjärgult tõeks saama, palavikuna kurdistama ja pimestama – sest sellest sõltub lõpuks kõik, sõltub elu.

Lugu ei ole oluline. Oluline on draama, emotsioon – tulemus, kui nii võib öelda. Lugu on ümber vaid seetõttu, et tulemust ei saaks muidu kuidagi esitleda: ta ei puudutaks enam. Lugu on ainult vahend. Lugu on kõigile teada. Tegelikku tähendust omab loo tuum: „Oidipuse“ puhul on selleks saatuse, seesama suur tundmatu väärtus, mille üle võib praktiliselt lõpmatuseni mõelda ja mis ikka veel hirmutab - sellepärast, et saatuse vähendab inimese mõõtmed praktiliselt olematuks, võtab temalt tahtevabaduse ja talitseb ettevaatusele. Sellepärast, et ta ei saa inimesele mitte iial päriselt selgeks.

„Kuningas Oidipus“ on mõnes mõttes dramaturgiline luukere, millele on loodud küllaltki... robustne struktuur, et anda edasi nimelt sedasama kvintessentsi. Inimene vs kosmos – eks ole see tegelikult kõikide teemade teema, kuigi enamasti on hõlpsam kirjandust jms taandada inimlikele emotsioonidele nagu armastus, vihkamine jne. Oleneb ilmselt vaatepunktist, aga mulle näib, et see algosatus inimeses, seotus universumi ja

jumalatega on üks esimesi asju, mida inimene tunneb, kuigi sellele mõtlema hakkab ta ilmselt alles mõnisteist-mõnikümmend aastat pärast sündi. See tunne ja teadmine võib ajapikku muidugi ka kaduda või kõige muu varju jääda; ja kuivõrd needsamad inimest määravad põhiemotsioonidki (armastuse ja vihkamise näol) on tohutud ja haaramatud, saab neid alati ometi palju konkreetsemalt sõnastada kui inimese asendit kõiksuses (seda eksistentsi kõige valusamat probleemi).

Seega tegelebki „Oidipus“ just ühe aspektiga sellest kõige algsemast, iidsemast ja inimlikumast: saatusega (käsitlegem saatust antud juhul kui inimesest kõrgemat võimu, inimest ja tema elukäiku sõna tõsisel mõttes määravat keset). Mitte isa tapmine ja emaga abiellumine ei ole loo põhinänsid, vaid see, kuivõrd võimetu on inimene oma saatuse vastu, kuivõrd võimetu on see võimas loom siis, kui asjasse sekkub kõrgem reaalsus.

Fatalism arginähtusena on õige huvitav just praegu, 20.–21. sajandil. Loosungid stiilis „Mina ei usu jumalat, mina usun iseennast!“ ja „Iga mees on oma saatuse sepp ja oma õnne valaja!“ jne lubavad arvata, et inimene tõesti ongi kogu kosmose kuningas ja kõigest sõltumatu individ. Jumal on selleks, et teda sobivusel oma möödalaskmistes süüdistada, ning saatuse selleks, et ise mitte midagi teha. Kui mu vend kaks aastat tagasi „Oidipuse“ teemal koolis kirjandit kirjutas ja nentis, et tegelikult ei või inimene iialgi teada, kas saatuse on olemas või ei ole ning kas teda mõjutab või mitte, hindas pedagoog teda neljaga, põhjendades: „Mulle ei meeldi, et noored inimesed saatust usuvad. Noor inimene peab olema piisavalt tegus, et ise oma saatust vormida!“

Samas aga tundub kõigest loogiline ja loomulik, et kogu universum, kõik olemasolev

allub ühele süsteemile, mis sõltub iseenda algosakestest. Näeme seda oma mikro-kosmoses, aga vahetevahel ei oska neid seoseid argiellu üle kanda. Seega ei ole õige ei meie liidripositsioon ega ka meie täielik tähendusetus kogu kõiksuse mastaabis. Meie impulsid mõjutavad kõige kaugemaid galaktikaid ja need omakorda meid. Me ise loome seeläbi oma saatuse, vastutades nii enda kui ka kõige muu eest, samamoodi nagu kõik muu vastutab meie eest. Ja universum kulgeb algusest lõpu poole ja saatuse vormib terve universum iseendast (kuidagi nii, nagu lõngast saab kampsun või savist kauss).

Seega käsitleb Oidipuse müüt inimeksistenti kõige elementaarsemat tasandit, kõige põletavat probleemi; midagi käsitletamatult suurt ja samas inimesele päris omast. Masohhistlikku teadmist iseenda väiksusest ja samas iseenda tohutust hävitusjõust.

„Oidipuse“ lugu on algul (püüdsin seda lugeda, nagu ma poleks sellest kunagi midagi varem kuulnud) justkui ühiskonnakriitiline poliitilis-kriminaalne ülestähendus. Saatuse ja ended immitsevad süžee sekka nagu klatš või lobisemine, millega võrtsitada aktuaalseid probleeme (mis siis, et nad seda sel moel teevad, et ka üks võhiklik kreeklane oleks juba tollalgi kohe etenduse algul mõistnud nende ennete kohutavat paikapidavust, aga see polnud siis ega ole nüüdki oluline). Meenutab vanasõna „poodu majas nõorist ei räägita“. Meenutab neid teemasid, millest ei räägita, sest need on liiga suured ja olulised. Nagu sageli, ei räägita ei surmast ega armastusest – aga surma, ja mingil grotesksel viisil ka armastust on „Oidipuses“ küllalt: neile vastandub see neist veelgi võimsam, veelgi kibedam element, nad on jõuetud, neil pole sobivat mõjuvõimu.

Silmitsesin Iokaste tegelaskuju. Iokaste on läbi kogu näidendi see, kes suhtub saatusesse ja ennetesse kõige iroonilisemalt, eitavamalt. Sel viisil esindabki ta seda nüüdisaegset arvamust, millest enne juttu oli. Erilise mõistmatusega suhtub Iokaste igasse teabe- või vihjekildu, mis temani jõuab. Teatavas mõttes on ta tõesti rumal, see naine, kuigi sellise sõnaga teda kirjeldada tundub kuidagi kohatu. Pigem on ta lihtsalt resigneerunud, degenereerunud ja mugav. Kujutlesin teda naisena, kellel on selja taga tormiline, dramaatiline neiupõli, mil ta otsis traagikat, elas kõike sügavalt läbi ja teda lummas surm, valu ja tume müstika. Ilmselt oli ta üsna noor, kui temalt võeti ta poeg ja saadeti surma – ning nii palju, kui Iokaste teadis, oligi poeg surnud. Mis tahes moel sellesse suhtuda, lihtne ei saanud see tema jaoks olla. Mismoodi suhtuks naine dilemmas, kas surema peaks tema laps või tema mees, ma arvata ei oska; Iokaste jaoks aga sai selles ennustuses ilmselt oluliseks ka sotsiaalne aspekt: poleks lihtne elada teadmise, et tema pojale, keda ta ometi armastab, saab osaks selline põlastusväärne saatusehäbi. Nii või teisiti, poeg võeti temalt ära mõjuva põhjendusega: ennustati ju! Ja Iokaste vananes, kibestus, kalgistus ja resigneerus. Muidugi kaotas ta usu ennustustesse, muidugi ei idealiseerinud ta enam traagikat, muidugi ei tahtnud ta kõigele sellele enam eriti mõelda, sest see teinuks haiget.

Mingisugusest eksistentsiaalsest seisukohast on Iokastele ilmselt see hetk, mil ta taipab, et Oidipus siiski on ta poeg, vaimne ärkamine. Ta avab (uuesti) oma meeled, ta on jälle vastuvõtlik elule (saatusele, surmale). Absurdi traagikat arvestades on ainult loogiline, et ta pärast seda enesetapu teeb.

Kui „Oidipuse“ lugu tänapäeva tuua ja sellega üsna vabalt ümber käia (võtan hetkel endale

selle utoopilise õiguse, sest situatsiooni ennast võiks asetada mis tahes ajastusse ja olukorda), peaks selle arvatavasti põhiolemuseni "maha lammutama": saatusetragöödiani, mida ta endast ju kujutab. Ei ole vaja tapetud isa, ei ole vaja pilastatud perekonnasuhteid – need on ainult teoreetiliselt iga inimese kujutlusvõimet puudutavad ekstreemumid, kuna surm, perekond ja seksuaalsus vaevalt kedagi päris üksikõikeks jätab, ning omavahel grotesksetesse seostesse viiduna tekitab lausa õudust. Kas tänapäeval niisugune lugu enam üldse niivõrd huvi pakub, ma ei tea: on ju ikkagi Ricki Lake'i, Oprah' ja tuhandete *reality-show* de kuldajastu, kus igasugused perverssused ning hälbed on praktiliselt sularahana käibel ega eruta enam õieti kedagi. Kaasaegne lugu ei peaks niivõrd apelleerima kõlbelisusele kui millelegi väga tasasele, tagasihoidlikule, lakoonilisele. Arvan, et kui loost eemaldada kõik eemaldatavad elemendid, lammutada ta ainult selleks skeletiks, mis temast aimub ja siis ehitada talle peale struktuur, mis ei meenutaks enam neid dramaatilisi puritaanlikult valgeid ja aastatuhandeid säilivaid templikonstruktsioone, vaid pigem XXI sajandi raudbetooni ja klaasikilde oma jahedas nukruses ja individuaalsetes assotsiatsioonides – st üldrahvaliku moraaliteema asemel luua midagi lakoonilist, ligipääsmatut ja isiklikku (jättes põhiteema: inimene vs saatus, inimene vs kõiksus) –, siis tulemust võiks kaudselt võrrelda „Oidipusega“ (mis siis, et kuri saatus ei lubaks seda enam „Oidipuseks“ nimetada, kuna

„Oidipus“ näib siiski eeldavat verepilastust ja surma, mida minu versioon tingimata ei eelda ega välista). Muidugi ongi sellisele skeemile vastavaid näidendeid palju.

Ühtlasi peaks kaasaegses versioonis leidma mingi analoogi koorile: mõtlesin tükk aega, mida see koor seal õieti kehastab ja kas tänapäeval on mingeid sobivaid elemente, mida võrrelda saaks, aga õpikutekstidele sarnanevast eriti kaugemale ei jõudnud: koor on ühest küljest ilmselt Teeba rahvas ja esindab kõiketeadvat rolli, samas olles sobival ajal see, kellega tegelane saab astuda dialoogi – kes talle vastandub ilma temaga konflikti sattumata. Seega midagi psühholoogi (või psühhiaatri) taolist (või sisemonoloog, kes kuidas oma probleeme lahendab) vms.

Mõtlesin põgusalt ka Laiosele kui tapetud kuningale, kes tähendas rahvale ilmselt palju. Tänapäeva versioonis – koitis mulle – ei ole see ju kellegi kuningas. Vaevalt ta isegi inimene on. Pigem on see mingi üldinimlik väärtus. Võib-olla on surnud jumal või – kuidagi mustvalgelt ja konservatiivselt lähenedes – aegunud moraal või eetika.

Ebamäärane sai kogu see jutt muidugi, universumi tekkest antiikkultuurist loodud klantspildini, verisest „Oidipusest“ asfalteeritud muganduseni. Küllap annab teema märksa enam arutlusvõimalusi, kui oleks rohkem aega mõelda, analüüsida ning kohmakaid lauseid loetavamaks lihvida. Ent eks olegi see vaid mõtteline visand kompamaks ühe teatriloolise põhinarratiivi subjektiivseid kontuure.

Teatrist ja anatoomiast

/ Anu Jalas

*"Laman selili ja olen
enda meelest reheahi.
Üle minu käivad parred,
minu pāratumas keres
lōōmab, õhkub tulekahi.
Partel vanad ahteparred
levitavad vānget suitsu.
Mehed, mustad nagu tondid,
pihus vanad ahtepuud,
kāivad mōōda ahjusuud."*

/ Bernard Kangro

Elu kohta pakub piiritu elektrooniline kirjasalv nii mõnegi huvitava tähelepaneku. Näiteks järgnev Mart Viikma poolt 1983. aastal toimunud IX teoreetilise bioloogia kevadkoolis sõnastatud elu definitsioon, mis tsiteeritud Ivar Puura järgi: "Elu on isereguleeruvalt organiseeritud autoreprodutseeruv metabolismisüsteem, mille alusmehhanismideks on kodeerivate ja katalüütiliste makromolekulide informatsiooni- ja katalüütiliste interaktsioonid."¹

Pāris selged ja kahtluseta on selle lause puhul siiski vaid kaks esimest sõna: elu on! On selge, et elu ja elamise kunsti ümber keerleb kõik ning omamoodi elutsevad lisaks bioloogilistele organismidele ka mittebioloogilised kehad. Keha(lisus) on olnud ning on kõigi eelduste kohaselt ka edaspidi huvipakkuvaks teemaks mitmetes erinevates valdkondades. Oma välis- ja siseehitus, elundite asetus ja kuju võib olla ka näiteks majandusorganismil, kultuuriorganismil jne. Organism on teda ümbritsevaga sõltuvussuhtes. Idee keha ning keskkonna seostamisest on väga vana. Näiteks maad kui toitvat ja jõuduandvat organismi on

juba iidsetest aegadest hellitavalt kutsutud emakeseks maaks. Kuid teema on aktuaalne ka tänapäeval. Briti keskkonnateadlane James Lovelock on maad kirjeldanud elava ja isereguleeruva kehalaadse organismina. Huvitaval kombel leidub teatud sarnasusi ka luude ja kivimite ning vere ja merevee keemilises koostises.

Ka kunstis on keha ning kehalisus läbi aegade olnud huvipakkuvaks teemaks. Ütleme, et ka teatril on keha, ta on organism, millel on skelett, organid, soonestik, närvisüsteem jne, ning mille üldised talituslikud omadused on aine- ja energiavahetus, uuenemine, kasvamise, areng, sigimine, pärilikkus, reageerimisvõime ja liikuvus. Ilmselt jääb siiski küsitavaks, et kui teater on organism, keha, siis mis või kes konkreetselt oleks närvid, erinevad koed ja sooned, ning mis täpselt millist funktsiooni kannab? Ehk siis – mille toel see teatriveri üldse voolab?

Võib muidugi öelda, et see või too lavastaja on ühe või teise teatri pea või süda jms. Kindlaid vastuseid siiski lukku panna ei saa. Kindlasti on

¹ http://vodevill.blogspot.com/2007_02_01_archive.html.

teatri näol tegu suure (mõtte)ainevahendajaga. Näiteseltskonna ja publiku vahel toimub energiavahetus ju iga etenduse ajal. Ilmselge on ka teatri pidev uuenemine ning areng. Ning mis see uute lavastuste valmimisprotsess siis ikka muud on kui ühe kunstiliigi sigimine, enda taastootmine. Elav teater on maagiline ning maagia sünnibki siis, kui elustatakse midagi bioloogiliselt elutut. Elu sisse puhumise, hingestamise kohal ripub taas iidne küsimärk. Keha ja vaimu puudutavaid teooriaid on nii- ja naasuguseid. Kas hing kuulub kehasse või on kehaväline? On ta üldse olemas või mitte? Platoni järgi on keha olemuseks, kui ta on hingestamata, saada väljast liikuma pandud.

Platoni „Timaios“ sisaldab müüti maailma hinge valmistamisest: jumalik olevus demiurg ammutas materjali esiteks jagamatust ning alati samana püsivast olemusest (milleks on ideed) ning sellest, mis on kehas allutatud pidevale jagunemisele (meeleliselt tajutava maailma loomus). Need vastandlikud alged liidab demiurg kokku üheks materjaliks, millest vormuvad nii kosmose kui ka muu elava hinged. Hingi varustatakse sisemiselt pingestatud terviklikkuse ja harmooniaga, mis ilmneb taevakehade liikumise korrapäras. Kuid alles kosmose hinge valmistamise järel loob demiurg viimase sisse kosmose keha, kuna keha on hinge poolt juhitud.²

Teatri puhul võiks kehtida sama skeem. Teatrikeha peaks olema juhitud idee poolt (lavastaja hakkab luudele liha kasvatama). Hingetu teater ei pakuks elamust, mida tavaliselt teatrist oodatakse. Nagu inimese inimlikkus on kätketud Platoni arvates mitte tema kehalisusesse, vaid tema hingestatusesse, nii võib see olla ka teatri puhul ja ilmselt ongi. Teatri võlu on ju tema kehalisuses, kuid ainult

sel juhul, kui see kehalisus on hingestatud. Kuid kui too muistne demiurg lõi kosmose keha ilma meeleanita, eneseküllasena (st see sisaldas kõike vajalikku juba algselt endas), siis teater ilma meeleanita ning välise materiata toime ei tule. Teater kuulub ümbritseva seotud organismide hulka.

Kosmilise müüdi tasandilt tänapäeva põigates võiks tinglikult väita, et rohkem kui teater kehale, on keha hakanud sarnanema teatritele. Teater ON oma loomult omamoodi illusioon, inimkehadele aga pole illusoorus sisse kodeeritud. Ometigi püüdlevad tänapäeva inimkehad illusooruse poole, ühiskonnaloodud täiusliku, õnnelikuks tegeva keha poole. Bahtini järgi õpitakse ennast tunnetama teiste kaudu. Keha on vahend enda esitlemiseks. Teatergi kasutab oma keha esitlemisvahendina ning teatri puhul tundub see õigustatuna, inimkeha puhul mitte. Mõlemad tahavad „paista“, muljet avaldada, ent kui teatri ülesanne ongi ju luua illusiooni, siis inimese puhul tundub see pigem taunitav. Ühele oleks illusoorne maailm justkui reaalne ning teisele reaalne maailm illusioon. Toimub teatrikeha ja inimkeha lähenemine – inimkeha teatraliseerumine.

Elkõige sõltub teatri hingestatus näitlejast – mikrostruktuurist makrostruktuuri sees. Näitlejast võib ju rääkida kui mikrokosmosest, mis peegeldab oma struktuuris üldise teatrikeha ehk makrokosmose struktuuri. Mõlemad oleks siis mõistuslikud kehalised olendid, kelle hing kätkeb endas analoogilisi struktuurielemente. Abstraktse iseloomuga keha reaalseks ellu äratamiseks on aga vajalik süüvida tegelikku anatoomiasse – näitlejatehnikasse ning uurida, kuidas teatrikeha elutähtsaim elund – st näitleja – funktsioneerib.

Niisiis väike sissevaade näitlejapraktikasse:

hea võimalus kaevuda etendaja anatoomia saladustesse on tutvuda Yoshi Oida ning Lorna Marshalli kahasse kirjutatud teosega „Nähtamatu näitleja”, mis keskendub etendaja mikrokosmosele ehk inimorganismi toimimisele ja kontrollile ning on nii üsna selgelt loetav „anatoomiaõpikuna”. Sõna anatoomia pärineb kreeka keelest ning tähendab „lahtilõikamist” või „väljalõikamist” ning sellega Oida oma teoses tegelebki. Põhimõtteliselt võib öelda, et ta teostab etendaja keha lahkamist.

Organ organilt lammutab ta keha ja analüüsib iga piirkonda eraldi, pildudes siia-sinna vihjeid elualgele üldise müstilise teatriorganismi sees. Üks kuulus zeni õpetaja olevat kord kirjeldanud keha kui punase liha massi, millesse tõeline inimene pidevalt siseneb ja kus ta elutseb. See olevat „tõeline inimene”, midagi vere ja kudede massist sõltumatut, „olemuslik isik”, kes loitsib lava elavaks. Jaapani keeles tähendab *butai* „tantsuplatsi” ehk „lava”, kuid võimalik on ka tõlge „tantsukeha”, mis annab lavale avarama tähenduse, puhub elu sisse. Kuulus *kyogeni* (no-teatri maalähedase alastiili) õpetaja Okura selgitanud, et kui lava on tantsukeha, siis näitleja on justkui selles kehas voolav veri. Etendaja liigutuste kaudu hakkavat lava tantsima. Niisiis on etendaja ülesanne pigem lasta laval omasoodu elada, mitte niivõrd ennast näidata. Näitleja on siis selle maagilise teatrikeha elustaja ning seetõttu ühtlasi ka kogu organismi kõige olulisem elund. Vereringe peatumine organismis põhjustab surma, näitleja kinnikiilumine teatrikehas võrdsustuks teatrimaagia hukkimisega. Sellest nähtub, kui suur on vereringesüsteemi tähtsus kehas ning näitleja tähtsus teatrisüsteemis.

Oida anatoomiline tekst tekitab paralleele teatriantropoloogia isakuju Eugenio Barba teosega „Paberlaevuke”, mis nägi tänu Mati

Undile 1999. aastal trükivalgust ka eesti keeles. Mõlemad teosed on teatriantropoloogilised, st uurivad inimese käitumist etendamise olukorras nii bioloogia kui ka ühiskonna ning kultuuri tasandil. Barba paneb rõhku eelekspressiivsusele, pidevale valmisolekule, automatismist vabanemisele, toonitab koreograafilise täpsuse ja viimistletuse tähtsust. Oida jaoks on olulised samad asjad. Ilmekalt tutvustab ta näitlejatöö kolme tasandit: isiklikke praktikaid, teatritraditsiooni, ning paigutab lõpuks idamaiste filosoofiliste mõistujuttudega oma õpetuse universaalsesse taustsüsteemi. Ta hajutab uduloori, mis varjutab paljude arvates idamaade traditsiooni, ning annab ülevaate näitlejatehnikast. Oida näitab, kuidas kehaplastika abil on võimalik saavutada vorm, mis hakkab edasi kandma emotsiooni. Kunstlikkuse kaudu saavutatakse loomulikkus. Pideva treeningu tulemusena suudab etendaja vabaneda argielule iseloomulikust automatismist ning panna keha eesmärgistatult toimima, mis ongi mängu esteetilise mõjuvälja tekke aluseks. Kehatöö hakkab keha kaudu märkima millegi õppimist, mis on enam kui keha ise. Seega, et mikrokosmos makrokosmoses korralikult tööle hakkaks, tuleb tähelepanu koondada nn rohujuuretasandile. Teatri puhul tähendab see täiuslikkuseni viimistletud näitlejatehnikat (vähemalt Barba ning Oida puhul).

Tulles tagasi makrokosmose tasandile – kui vaadelda teatrisüsteemi teatava üldanatoomiana ja teatrit kehana, iseseisva organismina, siis milliseks kujunevad lõpuks nende kehade omavahelised suhted? Näitlejakeha, teatrikeha, lava kui keha jne? Näitlejakeha asetuks sel juhul justkui suurde hajusesse teatrikehasse ning kooseksisteerivad primaarne ja sekundaarne anatoomiline struktuur. Niisuguse parallelismi

loomiseks peab meelevaldselt ühte aegruumi suruma otsese ja kaudse (metafoorse), kuid kui seda teha, siis tekiks justkui anatoomiline topeldus – nagu oleks kosmiline teatrikeha iselaadseks peremeesorganismiks, mis kasutab näitleja täiusliku meisterlikkuse niiviidi organismi oma huvides ära. Sel juhul oleks tegemist teatava sümbioosiga. Küsimus on muidugi – nagu enamasti – väga palju tõlgendamises.

Lõpuks jääb ikkagi küsitavaks, millist sisikonda varjab enda all teatri nahk (olgu selleks siis mõne konkreetse teatrimaja krohvitud seinad või tervet teatrisüsteemi kokku tõmbav mõtteline silmus). Kuid on selge, et samuti nagu organism, on ka teater lahutamatu tervik, mis suhestub ümbritsevaga.

Spekulatiivne. Dokumentaalne. Teater.

Uuest žanrimääratlusest Mart Kivastiku näidendite põhjal.

/ Maarja Mänd

Eesti teatris on uued ning kadestamisväärsed ajad. Kui 90ndatel saabunud iseseisvumisega toimus teatritekstide läänestumine, siis nüüdseks on amerikaniseerumisest suures laastus üle saadud ning pöördutud kodumaiste kirjanike loomingu poole: Mart Kivastik, Andrus Kivirähk, Jaan Tättel, Urmas Vadi, Madis Kõiv, Jakob Karu, Kati Murutar, Eva Koff... Eestlased võivad uhkust, välismaalased kadedust tunda. Ja mitte ainult seetõttu, et omadramaturgia osakaal eesti teatrites on suur, vaid et see on osutunud tõhusaks vahendiks eestlaste enesemääramisel ning ajaloolise pärandi kinnistamisel. Omadramaturgial põhinevate lavastustega antakse aimu, mis loom see eestlane õieti on ja oli, millele võiks viidata tema ajalooline pärand. Vaataja, kes taolistest käsitlustest aga naiivselt ajaloolist

tõde otsima läheb, jääb kaotajaks, sest kogumahuks seda ei eksisteeri.

Kuidas aga nimetada teost, mis on ja ei ole ajalooline, räägib ja ei räägi ajaloolistest inimestest? Vastust sellele küsimusele aitavad leida Mart Kivastiku Viinistu-triloogia esimesed kaks näidendit: „Külmetava kunstniku portree“ ja „Põrgu värk“. Viinistu- ehk kunstnike-triloogia on ühenduse R.A.A.A.M. produtseeritud Mart Kivastiku näidendikolmiku järgi ning loodud lavastused eesti kunstnikest: „Külmetava kunstniku portree“ Konrad Mäest 2004. aastal, „Põrgu värk“ Eduard Wiiraltist 2005. aastal ja „Kits viiuli ja õngega“ Elmar Kitsest 2006. aastal. „Külmetava kunstniku portree“ ja „Põrgu värk“ on omavahel näidendite ja lavastustena tihedalt seotud – nende käsitlustes on pro- ja

analeptilisi vihjeid teineteisele, mistõttu jätan kolmikust eraldiseisvaima lavastuse „Kits viiuli ja õngega” käsitlusest antud kontekstis välja.

Nii „Külmetava kunstniku...” kui „Põrgu...” puhul tuleb välistada puhtakujulise dokumentaalteatri võimalus. Mõiste „dokumentaalteater” viitab ajaloolisele autentsusele, mida Kivastik aga lõpuni ei taotle. Ka vahelduva eduga kasutusele võetud „pseudodokumentaal” jätab soovida, sest viitab faktide võltsimisele, vabale tõlgendamisele või koguni valetamisele.

Küsimuse uue termini leidmise vajalikkusest tõstatas siinkirjutaja Noorte Teatriuurijate X Kevadkoolis Valgemetsas 10. juunil 2007, pakkudes välja definitsiooni mõiste piiritlemiseks. Teatriteadlaste koorekiht esitas mitmeid variante, millest kõige püsivamaks kujunes Ott Karulini „**spekulatiiv-dokumentaalne teater**”.

Spekulatiiv-dokumentaalne teater ei pretendeeri niivõrd faktilisele täpsusele, vaid keskendub mulje andmisele käsitletavast ajaloolisest maailmast nii dokumentaalseid kui fiktsionaalseid materjale kasutades. Vaataja jaoks luuakse erinevate vahenditega keskkond, mis kannab edasi ajalooliste sündmuste ja isikute olemust, kuid mitte tingimata detailideni täpset autentsust. Sõna teine pool – „dokumentaalne” – viitab ajaloolise tõepära olemasolule, „spekulatiivne” annab juurde faktidega mängimise, fiktsionaalse maailma tasandi. Sõna hoiatab lavamaailma liiga tõsiselt võtmast, kuid ei keela saadud kogemust ajaloolise materjali, lähtekohana kasutamast.

Kivastik ja trupp ei näita kahes kõne all olevas lavastuses publikule üks-üheselt ajaloolisi sündmusi, vaid asetavad publiku 20. sajandi esimese poole konteksti nii, et vaatajal tekib mulje tolleaegsete kunstnike

elust ja loomeprotsessist. Laval kujutatav maailm on küll autorite subjektiivne nägemus toimunust, kuid selle loomisel on toetunud ajaloolistele faktidele ning kirjeldustele. „Põrgu värki” esietenduse eel on lavastaja Hendrik Toompere jr tunnistanud, et „lavastus... ei pretendeeri ajaloolisele autentsusele, siin on küllaltki palju asju võimendatud ja utreeritud” (Kulli 2005). Need võimendused väljenduvad faktilise materjali kerges nihestamises ning kohandamises loodava maailma kasuks nii „Põrgu...” kui ka selle eelkäija „Külmetava kunstniku...” puhul.

Näidendi autor Mart Kivastik viitas Balti Teatri Festivali OmaDRAAMA 2006 raames toimunud seminaril „Dokumentaaldraama: faktid ja fantaasia”, et inimlik tõde on talle olulisem kui faktiline tõde. Ta tõi „Külmetava kunstniku portreega” seoses näite, kus eesti kunstnikud laidavad üheselt Akseli Gallen-Kallela loominguga maha. Tegelikult ei olnud neil sellise kunsti vastu midagi, kuid inimestena (tegelastena) oli neile loomuosasem taolist kunsti eitada (Balti ... 2007: 68). „Põrgu värk” lähtub „Külmetava kunstniku...” (õigus)järglasena inimlikust tõest ning mitte faktide vägivaldsest pealesurumisest, mis pigem soodustab kui pärsib infokadu. Ajaloolise tõde range kehtestamise puhul on palju suurem oht faktiväänamiseks – eeskätt publikupoolseks faktiväänamiseks – kui inimliku tõde puhul, kus kogu tegevus (nii lavaline kui saali ja lava vaheline) on mäng, mis „sellisena äratav... tollase aja ning selle kangelaste vastu rohkem huvi, kui seda teinuks mõni kuiv-asjalik aruanne” (Balbat 2005). Pole oluline, et sündmuste käivitaja – Tartus Pallase kunstikoolis poodud Triik, kes elulooandmete põhjal suri Tallinnas, oleks ajalooline tõde.

Piisab, kui teksti kirjutatud fiktsionaalne sündmus suunaks tegevustikku üldisema eesmärgi poole (poodud mees pimedas kivihoones teenib Wiiralt maailma hämarust ning süngust).

See, kas Konrad Mägi, Nikolai Triik ja Aleksander Tassa kirtsutasid soomlase Gallen-Kallela kunsti peale nina või ei, pole oluline. Oluline pole ka see, kas Nikolai Triik poos ennast Pallase Kunstikooli üles, sest tal oli kohutav pohmell. Oluline on, et need autorite poolt loodud fiktsionaalsed sündmused kannaksid edasi seda meeolelu, seda emotsiooni, mida toleaeagne ühiskond, kunst, suhtumine vms kandis. Kui Konrad Mäe ambitsioonid nõudsid, et ta peab olema kõigi aegade suurim kunstnik, siis on Toompere välja mängitud rusikatega vehkimine omal kohal. Kui ajalooline fakt on, et Eduard Wiiralt ei armastanud rääkida, siis annavad tegijad talle õigusega terve vaatus peale

(liialdatult) kolm rida teksti. Kui kunstnike peamiseks eraeluliseks tegevuseks oli joomine, laaberdamine ning bordellide külastamine, siis lülitakse paljude vaatajate pahameeleks sellesse liini ka kirjandusklassikas pühaku oreooli kandev Friedebert Tuglas. Kõik see aga ei tähenda, et Mägi kõigile peksa andis, et Wiiralt sõnagi ei rääkinud, et Tuglas oli liiderlik – need on kunstilised liialdused, mis kinnistavad karikatuursuseni võimendatuna ka viimastes ridades istuvate vaatajate meeltes selle, kuidas oli siis ja millised oleme täna. See on tõepoolest harivam ning eneseanalüütilisem kui mõni „kuiv-asjalik aruanne“ (Balbat 2005).

On neid, kes vaatavad taoliste liialdustele viltu, on neid, kes kirtsutavad nina. Kuid võtkem asju sellistes teatriraamides sellistena nagu nad on. Võtkem neid spekulatiivsetena. Dokumentaalsetena. Teatrina.

 Kirjutises olen lähtunud enda 2007. aastal teatriteaduse erialal kaitstud bakalaureusetööst „Hendrik Toompere jr-i lavastuse „Põrgu värk“ monograafia“.

KIRJANDUS:

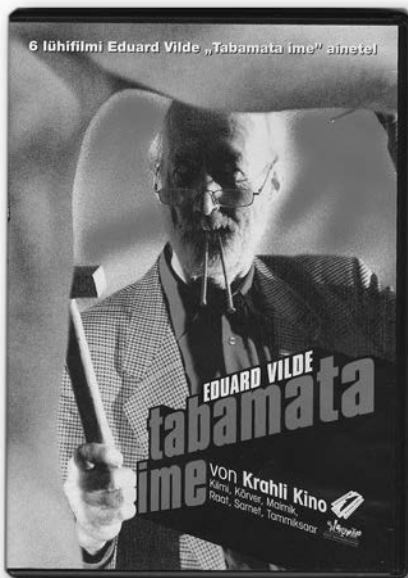
Balbat, Maris 2005. Elu on naljakas. – Maaleht 25. august.

Balti Teatri Festival OmaDRAAMA 2006. Kokkuvõte 2007. Toim. Maarja Mänd, Ivar Põllu. Tartu: SA Eesti Teatri Festival, lk 66-78.

Kulli, Jaanus 2005. „Wiiralt on inimesena hall, tema looming sünge.“ – SL Õhtuleht 9. juuli.

Kuue tabamise imetlus

/ Maarja Saldre

Mõne aja eest kirjutas Andres Keil oma murest kriitiku pärast (EPL 22.06.). Keskendudes küll päevalehtedes ilmuva teatrikriitika autoritele, tuletas ta siiski meelde ka hakkajale/algajale filmist kirjutajale olulisi küsimusi. Kellele, milleks ja – õigupoolest isegi – mida öelda? Kahtlemata olen nõus, et arvustus kellegi loomingu kohta peaks ideaalis ka ise olema looming, loov tõlgendus. Teisalt peaks kriitika minu arvates enam kui muu kirjakunst, arvestama lugejaga. Täpsemalt, usun, et arvustusest otsib viimane muu hulgas vastust küsimustele, kas, miks ja kuidas ta antud filmi võiks vaadata?

„Tabamata ime“ on väärt audiovisuaallektuur, pakkudes eesti kirjandusklassikasse kuuluvale tekstile nii sisuliselt kui vormiliselt värskeid tõlgendusi. Seda ehk ootuspäraselt, sest lühifilmide autoreiks on kohalikku noorema põlvkonna režissööride koorekihti kuuluvad Rainer Sarnet, Marianne Kõrver, Marko Raat, Arbo Tammiksaar, Jaak Kilmi ning Andres Maimik. Kaasaegsed ekraniseeringud loole klaverikunstniku ja teda ümbritseva kunstiseltskonna (korraldajad, kriitikud,

muidu kiibitsejad ja koketid) suhetest peaks keskmisest loomingulisemale „Värske Rõhu“ lugejaskonnale juba iseenesest pakkuma küllaga väärt mõtteainet. Ning lisaväärtuste otsijale – Juhan Ulfsaki rollisooritused (eriti Maimiku filmis) on rõõgatult naljakad.

Silmapaistvad stilistilised, žanrilised ja tähenduslikud erinevused lubavad iga lühifilmi käsitleda omaette sõltumatu üksusena. Võttes aga ette kogu kassetti kui terviku, usun, et üheks viljakamaks vaatamisviisiks on keskenduda peategelase Leo Saalepi (Taavi Eelmaa) kujutamise erinevatele variatsioonidele.

Leo Saalep, kunstnik kunsti(m)elus

Eduard Vilde kirjutas „Tabamata ime“ aastal 1912 enda sõnul „ajavaimu sunnil“, viidates kikivarvul Euroopa loorberite poole küünitavatele kohalikele kultuurameestele. Huvitaval kombel näib ka meie täiskiirusel üleilmastuv kodukant kujutavat endast leosaaleplike ja lilliellertlike tegijate jaoks vähemalt samavõrra viljakat pinnast. Ühelt poolt janunevad publik ja meedia omamaiste (super)staaride järele, nagu lilleke janunes vett ühes tuntud nõukogude multifilmis. Teisalt on erinevate produtsentide, turustajate jt kardinataguste niiditõmbajate hulk ja otsustusõigus kasvanud piisavalt suureks, et ähmastuks arusaam kunstnikust ja kunstist üldisemalt. Siit aga polegi kaugel veendumus, et igast keskpärasest loojast on võimalik „produtseerida“ Looja, kes ühel hetkel enam ka ise oma geeniuses ei kahtle.

Kord geniaalseks tituleeritu elukäik võib edasiselt kujuneda väga mitmeti. Taavi

Eelmaa kehastatud Leo Saalepites näeb vaataja intrigeerivalt ja veenvalt edasi antud kuut erinevat võimalust, kuut loojanatuuri ja – kui lubate – kuut valikutega sillutatud saatuseeed.

Rainer Sarneti „Tabamata ime“ arvustustes on viidatud inspiratsioonile elust enesest kõige konkreetsemas mõttes. Kõrvaltegelase, noore režissööri Kulli (Ulfsak) prototüübina nimetatakse autorit ennast. Lilli (Mari Abel) tegelaskujus nähakse aga üht kohalikku naisprodukti, kellega meeldivat vestlust arendades peaks „Rehepapi“ ekraniseeringu teema puudutamata jätma. Igal juhul on Sarneti loodud „Tabamata ime“ maailm ahistavalt suletud ja kuri ning autori emotsionaalne hinnang toimuvale peegeldub ekraanilt üsna selgelt. Peategelane Leo Saalep on selles maailmas taaskordse läbilöögi ootuses Eestisse naasnud erialase ja füüsilise vormi minetanud näitleja, kes peab donkihhotlikku võitlust *bitch*-produktendist elukaaslase Lilli ja teiste küünilise taustsüsteemi esindajatega. Sarneti Saalep on enesekeskne, lapsikult trotslik kuju, kellele lisab haletsusväärsust tema enese pime usk oma ürgsesse andesse. Sedasama usku ootab ta enam kui armastust taas leitud kallimalt, grimeerija Eevalt (Liina Vahtrik). Saalepit kui näitlejat ei päästa ka jõulise kulminatsioonina mõeldud, ent piinlikuna teostatud isakaru karje laval, mis on oma õõvastavuses tuttav Lynch'i „Jänestest“.

Õigupoolest leidub noogutusi Lynchile filmis enamgi. Kogu toimuva tõelised isandad ehk räpaste töömeetoditega „papi alla panijad“ tegutsevad päevavalguse eest varjatuna, ulatudes oma suletud ruumidest kontrollima pea piiramatut ala. Samas kui manipuleeritav võib mõnda aega õndsalt „tuhandeaastast meeriiki“ oodata, avastab ta end aga mõne aja pärast ikkagi hämaratest koridoridest, mis peidavad ebameeldivaid saladusi. Või laliseb nagu Lilli poolt paljastatud ja Eevat taga otsiv Leo abitult grimmitoas, milles peletislikud loomade maskid ta enesekindlust veelgi õõnestavad. Võiks öelda, et animaalsed paralleelid (kunstniku kõrvutamine saakloomaga, tema töö võrdlemine loomatööga) mängivad Sarneti „Tabamata

imes“ kontseptuaalset rolli. Ja kokkuvõttes – mis muu on peremehele allumatu ja päriselt põgenemiseks võimetu looma saatus kui mitte magamapanemine?

Marianne Kõrveri „Rusikas“ jutustab väljapeetud visuaalses vormis loo märksa tugevamast isiksusest. Kõrveri Saalep on kodumaale naasnud *performance*-guru, keda oodatakse koos kohalike surmtõsiste tegijatega (Vahtrik, Ulfsak) publiku ette üles astuma. Efektsetele etteastetele laval sekundeerib samavõrra efektne elu lavataguses lokaalis. Toonid on külmad, teemad diibid („Mis on kunstiteose algupära?“), montaaž ja tehniline teostus on mängulised, tsitaadid on Artaud'lt jt. Läbivaks teemaks on morbiidne flirt erinevate piiride ja nende ületamisega. Seda kõike näeme Saalepi silme läbi ja Saalepit ajab see kõik öökima. Tutvustades end filmivaatajale algul täiesti keskpärase individina, avaneb *performance*-mees lõpuks kasseti sümpaatseima Saalepina, kelle isikuomaduste kimpu kuuluvad erandlikult väärikas iseolemine ning teadlik otsustusvõime.

Kõrveri kunstnik läheb ja ületab kõigi silme all füüsiliselt ja reaalselt selle piiri, millega ülejäänud üksnes verbaalselt ja tinglikult keksu mängisid, tegeldes imaginaarse enesehävitamise asemel eneserahuldamisega. Kaelaba mahasaagimise verine akt on seltskonnale ilmselgelt liig mis liig. Kui Saalepil jätkub haiglapalatis veel jultumust kolleegide kaastundevisiidi üle irvitada, tembeldatakse ta „täielikuks idioodiks“ ning suletakse uks tema ja *performance*-lokaali vahel lõplikult. Olemegi alguses tagasi – keskpärasel individil ja idioodil ei ole iseenesest mingit vahet, miski loomupärane ei erista neid aga ka geeniuselt – piiride paigutamise ühe ja teise vahele otsustab alati konkreetne seltskond konkreetsest vaatepunktist. Vältimaks kibestumist kõrvalejääetuse pärast, hoidke pistoda alati rusikas!

Marko Raadi tõlgendus pealkirjaga „Ärge tulistage klaverimängijat“ jäi esmalt meelde

vaid vaimuka must-valge vesternistiili poolest, kuid kujunes mitmekordsel vaatamisel üheks lemmikuks. Raat on oma filmi keskseks teemaks võtnud Leo-Eeva-Lilli suhtekolmnurga. Saalep on siin kunagine menukas kõrtsiklaverimängija, kes suundus aastate eest ühes naise Lilliga piiri taha kontsertpianisti leivale ning naaseb filmi alguseks kurnatuna kodukõrtsi. Eeva on kõrtsis kõõgitüdruk, Lilli kaunis ja võimukas fuuria. Siinkohal kasutaksin võimalust tõsta Eelmaa kõrval esile ka naisosatäitjaid. Kui Vahtrik on end varemgi mitmekülgse ja huvitava näitlejannana tõestanud, siis Mari Abel oli minu jaoks väga positiivne üllatus. Üldiselt on teatrikogemuse põhjal jäänud mulje, et (nii kurja kui kerglast) otsekohest *bitch* 'i kehastada, ilma et see labaselt mõjuks, on üksjagu keerukam ülesanne kui mängida looritatud pilgul salapärasest kaunitari. Abel aga säras puhtalt pea kogu kasseti vältel.

Raadi filmi keskseks stseeniks on Leo ja Eeva taaskohtumine kõrtsikõõgis, mille venivasse kulgemisse toob hetkelise ebakõla tegelaste ootamatu ümberpaiknemine ruumis. Esmapilgul mõjub see arusaamatu montaažiapsuna. Seejärel hakkavad taolised katkestused kumuleeruma ning moodustavad lõpuks iseäraliku psühholoogilise aegruumi, milles peegeldub ilmekalt peategelase vaimne kokkuvarisemine. Ebakõlad ja katkendlikkus ei puuduta üksnes montaaži, vaid on läbivad, hõlmates ka muusikat, kõnet (Vilde originaaldialog ja kaasaegne sõnavara), kostüüme, interjööre, rekvisiite, näitlejate kõne- ja mängumaneere jne. Finaalis näeb vaataja Raadi versiooni sellest, kuhu viivad keskpärase ande alusetu ambitsioonikus ning mõttetu enesepiitsutamise: hullunud Saalep peksab sõgedalt klaveriklahve, taustal trallivad omas rütmis purjus kõrtsikülalised ja kõige selle üle kõlab barokne Bach.

Arbo Tammiksaare „Leo“ puhul on tegemist taotlusliku, kuid kasseti kui terviku kontekstis ebakõlaliseks jääva fragmendiga. Nimelt oli tegijate algseks plaaniks jaotada Vilde draama omavahel osadeks ning monteerida valminud materjalist hiljem üks täispikk teos. Tuulesuuna muutuste ning omavaheliste möödarääkimiste

tõttu jäi Tammiksaar aga ainsaks, kes esialgsest kavast kinni pidas. Iseenesest värvikad kaadrid kujutavad paari seika kummalisest, ülalt avatud karpteatrist, mille serva ääres üritab ratastooli aheldatud abitu lavastaja edutult proovi läbi viia. Paistab, et Leo andesse ei suhtu kuigi lugupidavalt ka „väikestest saatanatest“ koosnev, geisaks, samuraiks, ketsides Kulli talu peremeheks ja kelmikaks saunaideks kostümeeritud trupp.

Kokkuvõttes: Tammiksaarele on ilmselgelt meeltnööda kõik, mis on vormilt sürreaalne ja eklektiline. Ja Vilde draamas paelusid teda enda sõnutsi peaaesjalikult tegelaste pornograafilised suhted. Kompoti kunstiline kõrgus jätkaks kahtlemisruumi ilmselt ka hüpoteetiliseks tervikuks vormistatuna. Sellegipoolest on Tammiksaare „Leod“ peetud töötavaks rütmiliseks vahelalaks kogumiku ühekorraga otsast otsani vaatajatele ning... kindla peale on igal noorel vihasel mehel kusagil oma kummardaja (vt Kõrver, „Kolme stseeni sürrnäänsid“. Sirp, 24.03.2006).

Jaak Kilmi „Tabamata ime“ jälgib läbi „tõmbleva“ kaamerasilma mänedžeride manipuleerimisoskusel ja publiku/meedia mõttelaiskusel järjekindlalt püsivat showbisnesi maailma. Näiliselt selle nabaks oleval muusikul ja tema muusikal on reaalselt suhteliselt kõrvaline roll. Kilmi Saalep on pianist, kelle kodumaale naasmise puhul korraldab tema naine Lilly suurejoonelise fotosessiooni, millest võtavad publikuna osa ka meedia esindajad. Võtteplats on täidetud ülima pretensioonikuse märkidega – klaver pole mitte lihtsalt klaver, vaid võrksukastatud naisejalgadel kuldne klaver, mida kuldseks antiikheeroseks grimeeritud-kostümeeritud Leo Saalep küttime asub jne. Oma karikatuursuses on loodu humoorikas ja samas veenev. Lisaks leiab siit veel Urmas Vadi dialogid, mis täitsid mõneks ajaks edukalt mu lõõklausete pagasi.

Leo Saalep on Kilmi maailmas valinud totaalse resignatsiooni tee. Tema ümbritsevaga haakumatust sisemisest dimensioonist

annavad aimu aeg-ajalt kõlavad unenäolised hääled. Eeva Marlandi saabumisega üles ärganud minevikumälestused toovad endaga ka protestivaimu. Lilly poolt nii piitsa kui präänikuga vagaseks dresseeritud mehel puudub aga vaimne energia, millega säravast õudusest sisuliselt välja murda. End abitus trotsis fotolaborisse lukustanuna valab Saalep eksikombel oma keha lahusega üle, transformeerudes passiivsest modellist agressiivseks peletiseks. Ja selles agoonias asubki ta hullunult kirvega klaverit peksma. Glamuursest esitlusest on saanud laamendav palagan, publik aplodeerib, võttes seda kunstina. Lilly põgeneb ning tema positsiooni võtab üle üks „klaveri jalgadest“. Ainsaks muutujaks saab muusikastiil – kogu ülejäänud süsteem püsib raudselt ka pärast kunstniku reaalsümboolset enesehävitust.

Andres Maimiku „Tabamata ime“ on kogumiku kõige helgem film. Kui Tammiksaart kiskus tehtud tööde slepp porno poole, siis Maimikut tirib ikka ja jälle (pseudo)dokumentaalsusse. Saalepi kuue on ta selga andnud verisulis filmirežissöörile, kelle tööde-tegemiste üle otsustab nooruki keskealine ema Lilli (Liina Vahtrik). Noor talent on saanud valmis teose, mille lõpukaadrites näeb linnulennult Eesti mereäärset maastikku, taustaks Tobiase „Joonase lähendamine“. Esilinastuse stseeni on kokku kuhjatud kõik tuttavad „väikesed viperused“ ning õige meeleolu loomise punnitused, nii et kogu ürituse piinlikkuse paine on täiesti tuntav ka teisel pool ekraani. Edasi suundub kaamera järelpeole eesti tuntuma ja tundmatuma filmiseltskonna sekka viina viskama. Klišeede (oksjon, disko, „teleintervjuud“ jne) vaimuka lavastamisega saab Maimik kahtlemata suurepäraselt hakkama. Ühtki põhimõtteliselt uut andearjundit režissöör meile küll ei näita, kuid juba olematu eelarve eest „vana hea“ loomine on kahtlemata aplausi väärt.

Prille ja maavillast kampsunit kandvat Leod vaevab kogu pillerkaari kestel kohutav ja sümboolne hambavalu, millele pakub leevendust tualetis kohatud hõbedases mantlis *alter ego* Pasanen. Valust vabanemise hinnaks nõuab too aga loobumist „eesti kultuurist“, filmitegemisest.

Igaveseks! Otsus tuleb raskelt, kuid Leo on õnneks veel noor mees, kelles on erinevalt Kilmi Saalepist piisavalt energiat, et pakkumine vastu võtta ning üha klaustrofoobsemaks ja higisemaks ahenevast peopaigast välja tormata. Uude algusesse, uude valgusesse jõudev Saalep armub silmapilkselt tundmatusse neidu. Mis kõik seljataha jäänus edasi toimub, võib tal sama hästi kui tabamata jääda, sest noores elus on kõõrma läinud kunstinektarist tähtsam siiski värske õhk.

*

Küllap oleks huvitav visandada kuuest filmist kokku mõttelist portreed eesti kunstikultuuri hetkeseisust või keskenduda naistegelastele või võrdlusele Vilde alustekstiga või vaadelda tehtut autorite varasema loomingu kontekstis... Saalepite kui kunstnike võõrandumine kunstielust ning nende reaktsioonid sellele – trotslikust kinnihoidmisest demonstratiivse väljaastumiseni, allaandmisest uuestisünnini – pakuvad vaatajale meelelahutuse kõrval veel midagi: nimelt omajagu praktilisi juhiseid loomeinimeseeluga hakkama saamiseks. Loomulikult on see klassikaline. Mitte ainult nähtud – kasvõi Audiard'i intensiivne „Lõök, mille mu süda vahele jättis“, mis jutustab noormehest, kes laveerib pianisti ja skvotterite peksja karjääri vahel –, vaid kordi ka järgida proovitud. Ikkagi! Ausaks tuleb jääda ennekõike iseenda vastu ja kunsttükkidest kõige suuremana tabada ära hetk, mil tarvis julgus kokku võtta ja kütked läbi lõigata, et edasi minna, et armastada.

P.S. Kuna ma pidin tegelikult kirjutama arvustuse „Tabamata ime“ DVD-le, siis... Vormistus jätkab paraku filmide väikese-eelarve-esteetikat, esmapilgul ehmatav menüü karvane raster ja kummaline liigendus, aga lõpuks on kõik õnneks hoomatav.

Suureks plussiks on autorite kommentaaride olemasolu (väljavõtte kunagisest OP!-ist), samuti esitatakse tore valik fotosid filmide valmimisest. Kaantel kaks muhedat kaadrit ei kellestki muust kui Jaan Ruusist, eesti filmikriitika *grand old man* 'ist, kes aegade algusest andnud oma parima, et kõik leosaalepid enne suuremaid tähelende elik tragöödiad risti saaks löödud.

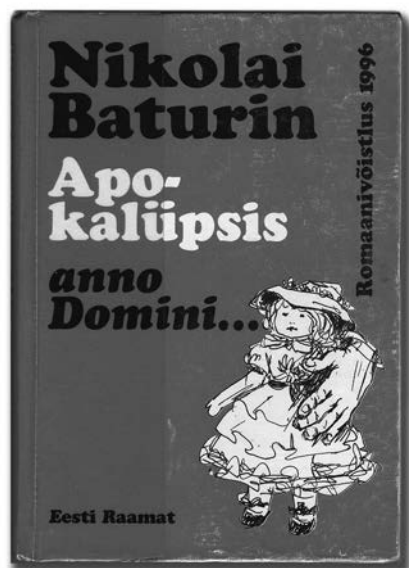
Mürgita pole muinasjutte

/ Eva-Elise Oll

“Apokalüpsis anno Domini”

Nikolai Baturin

Eesti Raamat, 1997

Ähvardavat värvi müstilise pealkirjaga raamat tolumumas raamaturiiuli kaugeimas nurgas, ilmselt viimase lugeja poolt sinna kiirustades visatud – nõnda tekkis minus huvi selle riiliheidiku vastu. Lugesdes selgus, et Nikolai Baturin oli sõnadest vorminud eheda tulevikupildi, mis võib mõjuda muserdavalt. Eeldame ju üldiselt, et areng viib paremuseni, kuid Baturini tulevik on hullem kui olevik.

Alessander Bušmeister, Eriti Ohtlike Kuritegude Uurimisbüroo šeff, peab võitlema üha intensiivsemalt leviva hingelise vaegurluse sündroomiga (HVS), mis on oma olemuselt katkusarnane – seda on võimatu peatada. Erinevus seisneb aga selles, et inimene ei sure mitte füüsiliselt, vaid vaimselt – temalt võetakse hing. Nagu teame, ei luba loodus tühja kohta, kuid HVS tekitab lünga sinna, kus peaks asuma inimese põhiloomus, ja peagi jõuab lõvilakaline imemees Bušmeister HVS-i tuumani – tegu on vaenlase lahtilastud epideemiaga. Sellal kui

Bušmeister ja tema võitmatud väed kummitusi taga ajavad, sooritatakse aina rohkem hingeroimi, tänavapildis moodustavad enamuse *homo novus sine anima*’d ehk uued hingeta inimesed. Valla pääseb enneolematu sõda, kuna vaenlased on viirastused, keda mateeriasõdurid peatada ei saa, ja paljud lepivad mõttega, et tegemist on paratamatusega – ühe raske üleminekulõiguga lineaarses ajaloos.

Uus, hingeta inimene on võimekas poliitikas, teaduses, äris, spordis. Friedrich Nietzsche on öelnud: “Mis on hea? – Kõik, mis suurendab inimeses võimutunnet, võimutahet, võimu ennast. Mis on halb? – Kõik, mis tuleneb nõrkusest. Mis on õnn? – Kasvava võimu tunne, vastupanu ületamise tunne”. *Homo novus sine anima* mentaliteet on sarnane Nietzsche loodud üliinimese omaga. HVS-i looja pidas inimese nõrkuste, vägivalda, kättemaksu, kadeduse allikaks hinge. Järelikult tuleb see hävitada, et kaotada maailmast kurjus, isegi kui ohvriks peab tooma headuse... Nikolai Baturin hoiatab inimesi, kes usuvad veel hinge olemasolusse ja on nõus headuse kogemiseks taluma ka kurjust, et peagi muutub maailm neile väljakannatamatuks.

Kõik kaksteist peatükki algavad lühikese kirjeldusega mõnest sodiaagimärgist, kus autor pöörab tähelepanu armsatele väikestele detailidele, näiteks milline on antud tähtkuju esindajate peahoiak, hääli või temperament. Need algul juhuslikuna näivad sissejuhatused mängivad aga teose mõistmisloos üsna suurt rolli. Igas peatükis on Bušmeisteri kõrval mõni tähtis tegelane, kelle loomus avaldub just nende astroloogiliste giidide kaudu. Filosoofilises astroloogias on terviksüsteeme – nagu elulugu

ja vaimne areng – käsitletud sodiaagiringina. Sodiaagi alguse ja lõpuga võrreldakse mistahes teekonna või muu protsessi toimimist algusest lõpuni – iga Nikolai Baturini tegelane on aste, piltmõistatusetükk või juhtnõu, mis viib maailmapäästja Bušmeistri lõpplahendusele lähemale.

“Apokalüpsis anno Domini” ei ole tavaline ulmeromaan hea ja kurja võitlusest. Nõndanimetatud Kurjajuur selgub alles teose lõpus ja võin öelda, et kogu teose vältel oli see tegelane tegelikult mu lemmik. Üksnes motiiv teeb kuriteo kuriteoks ja antud teose antikangelase eesmärgiks on tegelikult parem maailm, kus pole kurjust – isegi kui ohvriks tuleb tuua tunded, headus, kirglikkus. Kuid ta pole arvestanud sellega, et enamik inimesi pole(ks) nõus elama totaalses passiivsuses tunneteta ja isikupärata. Seega võib öelda, et traditsioonilise hea-kurja võitluse asemel toimub võitlus headuse ja rumaluse vahel. See on muinasjutt sellest, kuidas mürgita poleks muinasjuttu. Või siis muinasjutt sellest, kuidas täiesti mürgitu elu tundub muinasjutulises maailmas mürgine.

“Apokalüpsis anno Domini” lugedes kummitasid mind pidevalt inimeste ja nukkude, filminduse (ja ka näitlemise) ning päris elu omavaheline seotus. Väga oluline motiiv raamatus on nukud, need on loodud inimese näo järgi, justkui austusavaldusena inimesele. Ja filme võib siis pidada lugupidamisžestiks elule. “Apokalüpsise” antikangelane kiindub nendesse austusavaldustesse niivõrd, et unustab nende alglätte – inimese eelised. Sellele järgneb aga krahh. Inimene ilma hingeta on justkui nukk. Hingeta inimeste elu on aga nagu film. “Apokalüpsis anno Domini” üks silmatorkavaid omadusi ongi tohutu filmilikkus, kohati võib romaani liigitada hoopis filmistsenaariumite hulka.

“Apokalüpsis anno Domini” on autori koduleheküljel (www.baturin.pri.ee) tabavalt nimetatud maailmaproblemaatiliseks ohuromaaniks. Oht seisneb selles, et inimesed muutuvad üha materialistlikumaks, külmemaks, võidujanulisemaks. Selle arengu lõpus ei oota enam midagi siirast, romantilist, õiglast – on

üksnes võit ja vajadus, jõud ja raha, egoism ja kõledus. Kui ehk nii mõnigi püsimatult lugeja teose hoolimatult kõrvale heidaks, siis mina ei suuda sellesse skepsisega suhtuda – paratamatult nägin teose sündmustiku ja reaalses maailmas toimuva vahel tohutut sarnasust. Kõik ongi nii – maailm on muutumas hingetuks. Baturin kirjutas muutuse ilmekamaks, kiirendades teose süžees vaimu hääbumise protsessi. Tegelikult on see aeganõudev emanatsioon, mis on südamele häving, mõistusele aga võidukäik.

Soovitan kirjaniku isiku kohta mitte midagi uurida, võimalusel unustage ka tema nimi, siis mõjub teos kindlasti jõulisemalt – nagu ilmutus. Tulevikuinimesi oleks lihtsam ette kujutada üksnes teadvusega masinatena, kui laseksime Baturini hoiatuse kõrvust mööda ega hoolitseks oma hinge turvalisuse eest. Ükskõiksus, ohu eitamine ja hirm võivad saada inimkonnale hukatuslikuks.

Rumalus: “H i n g on kogu kurja läte; kõige selle loomeallikas, mida maailm ei vaja...”

Headus: “Hing on ka kõige hea läte!”

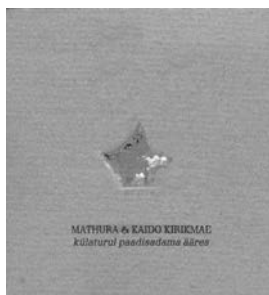
Nikolai Baturini apokalüptilise hoiatuse avalikustamisest on 10 aastat – kas inimkond on suutnud ohtu ennetada?

Sa võid siin kaduda, ilma et seda märkad

Siim Nurklik

Lga vestlus on oma sajandal ringil: väikesed kosmeetilised variatsioonid, et kummalgi veider ei hakkaks, aga muidu muutumatu, reeglid on üles kirjutatud, mis tüüpi lood mõjuvad kuidas, kellele: kolm-neli ühist huvi, kolm-neli järeleproovitud teravmeelsust, kolm-neli tagavarameenutust, lohutame samamoodi, innustame samamoodi, kiidame samamoodi, muidugi ilma piire ületamata, mitte liiga avatud, mitte liiga tõsine, mitte liiga julge – tähtis on ebamugavust vältida – eelista teemasid, mille puhul lahkarvamusi ei teki, kumbki ei taha neid mäletada, kõigile meeldib toredalt aega veeta; kui rahulolust ei piisa, mis tabletid selle vastu aitavad, miks sa seda mulle räägid, kas sa ei tea, et kurbus on lubatud ainult põgusalt, irooniliselt või tujutõstvate vastunäidetega, või kui on vaja tunda, et me võime ikka kõigest rääkida, muidugi ilma piire ületamata, kõige rohkem väärtustan ma sinu võimet mind väärtustada – ma ütlesin ilma piire ületamata – kõige turvalisem on tema tundeid talle tagasi peegeldada, vaata, me mõistame teineteist, kui kahtled, siis nooguta, aitäh, see oli sinust nii armas, iga sammu jaoks on oma aeg sõltuvalt tema kategooriast: tabelis on kõik olemas, vaata järele; äkki seekord keegi näeb, üksnes rohkem või vähem väsitavad rollid, arvake vähemalt, et ma olen teistsugune, mina ütlen seda ja siis sina ütled seda ja siis uuesti, hoiame lõbususe, sõpruse ja sisukuse taset kõrgel – mina olen kõige paremini dresseeritud, ei, mina – seletage mulle, miks inimesed omavahel suhtlevad: tabelis on kõik olemas, see pole, vabandust, ma kujutasin jälle ette, see pole manipuleerimine, kui ta sellega kaasa tuleb, inimesi võib minutites mõõta, aga ausalt: sinuga tunnen end palju kergemana kui teistega, mõnus, sundimatu on olla, kui kahtled, siis nooguta, see kõlas valesti, ma ei mõelnud seda üldse

etteheitenena, vastupidi – kui sa teaksid, mida ma mõtlen, siis sa ei räägiks minuga enam – mitte inimesed, inimeste piirjooned, ma astun neist läbi, aga ma võin ka eksida, ütle parem midagi naljakat, sellest kuulsid, mis sa sellest arvad, kelle elu mu arvamused paremaks muudavad, mis sa sellest arvad; kuula oma südant, järgi oma sisetunnet, mina ei tunne, olgu, sa oled nagu mina, aga mida nüüd, midagi ei ole öelda, kuid midagi pead ütlema, kui tahad välja paista: lähme söödame parte, kleebime linna lilli täis, istume esimese ettejuhtuva rongi peale: iga ootamatus on ennustatav, iga tundepehang programmeeritud, siirust on kõige kergem teeselda; neli plusspunkti selle repliigi eest, kaks miinuspunkti selle särgi eest – mitmendal kohal ma nüüd olen – mida küsiks inimene, kes vähegi huvitatud on: kuidas sul läheb, hästi, kuidas sul läheb, hästi, ma ei mäleta enam inimeste nägusidki, ent see tundub kuidagi õige, ma ei kuulnud, mida sa ütlesid, ma ütlesin, et ma olen küllalt purjus ja sa oled küllalt ilus, et me, aga sa ei kuule vist seda ka; kõigile meeldib toredalt aega veeta, toredalt aega veeta, sõnastame kohustuslikke artikleid, raamatuid ja filme kordamööda ümber, vaata, me mõistame teineteist, nähtavalt arukas ollakse alati ühtemoodi – see pole manipuleerimine, kui sa ise seda usud – laused, mis viivad eksimatult küsimusteni, mida sa tahtsidki, et ta küsiks, millele sa saaksid igati kohmetult, aga üllatavalt sõnaosavalt vastata, kas see ongi isiksus: tugev, aga õrn, mõistlik, aga tundeline, esiletorkav, aga tagasihoidlik, müstiline, aga usaldusväärne, reeglid on üles kirjutatud, miks sa ennast kokku ei võta – keeldumist ei kuule keegi – ma tahan küll seda, aga kui sina ei taha, võin ma ka mitte tahta, üks on rohkem kui kaks, kas sa seda kuulsid, aga ma võin ka eksida, tähtis on ebamugavust vältida, küpsus tähendab, et sa tead paremini, mida teised tahavad kuulda: ma tõesti tuleks, aga homme üldse ei sobi, aga anna kindlalt teada kui uuesti; suhtlemine on vajalik selleks, et oleks inimesi, kellest hoolida, juhul kui sa võime omandad, sajandaks ringiks on alles ainult sajas ring, järgmine nädal võiks jälle kokku saada, jah, muidugi, helistame, üks üks null üks null üks null null üks üksnullüksnullnullüksnullnullnullnullnull.

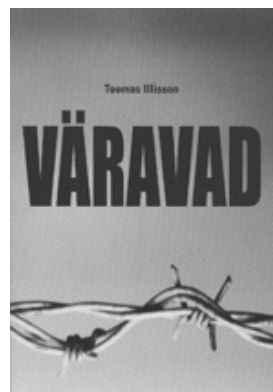
Mathura ja Kaido Kirikmäe ühine CD-plaat „Külaturul paadisadama ääres“ on elamus. Mathura idamaise religiooni ja looduslührika mõjudega luule, autori sisenduslik hää, Kirikmäe mediteeriv ja voogav muusika. Sõna ja muusika ei jää kumbki ainult taustajõuks. Mathura ja Kirikmäe koostöö on hästi läbi mõeldud. Juba esimesest palast „Palvelaul“ alates oled plaadi võimuses. Oletades, et kuulad seda kõrvaklappidega diivanil lebedes, vajud peagi une ja ärkveloleku vahelisse maailma. Tekib sõitmise tunne sõnade ja tundmuste maanteel. Väga tõenäoline, et pärast kuulamist jäävad pähe kumisema viisijupid või mantrana luuleread „elu, torma must läbi, oled õrnus ja äike.“

Ene Mihkelsoni „Katkuhaud“ on kaasakiskuv ja heas mõttes masendav. Peategelane on nõukogude aja laps, sündinud Teise maailmasõja lõpus. Veel täna otsib ta vastust küsimusele, mis on juhtunud minevikus, kuidas hukkus tema isa, kes oli punaterrori eest metsa põgenenud. Lugeses muutub ängistavaks nii peategelase isiklik paine, eelmise sajandi õudused kui ka eestlus ise. Pronkssõduri kirjeldamisega algav teos viib sind otse tänasesse seisu. Edasi kaevatakse aga järjest sügavamale, juureldes visalt selle üle, kes sa oled. Kui vaatad peeglis, kas hakkab kergem?

Andra Teede kohta on öeldud, et ta paistab teiste malbete naisluuletajate seast silma just oma teravusega. Nii ongi ta tundud kui noor poetess, kes meenutab käremeelseid ja sotsiaalkriitilisi linnalüürikuid. Andra on ka ise kõike seda, kuid vägagi põneval naiivselt tütarlapselikul moel. Ühes luuletuses meenutab Andra, kuidas väiksena tõsteti ta lauale, et ta saaks külalistele laulda ja esineda – nüüd pole enam tõsta vaja, ta esineb ise vabatahtlikult. Andra otseütlev hoiak töötab teravusena, olemata lugejale üleliia raske. Elegantsed konarused tunduvad omaette võttena. Tutvumist väärt.

Jutustuse „Väraavad“ autor Toomas Illisson on vang. Tal on hea jutustamisanne ja omamoodi püha missioon näidata, et kurjategijate maailm ei ole labane ja lihtne – „Väraavad“ kirjeldab seda kui rangete reeglite järgi toimivat süsteemi. Erinevad vangitööd, keelekasutus, maailmavaade, vankumatud põhimõtted. Kusjuures vangile on kõige kallimad tema ema, sõprus ja isiklik au. „Väraavate“ peategelase vanglaelu langeb aga üleminekuajale, mil nõukogude vanglasüsteem kokku kukub. Saabuvad vana blatnoi-koodeksi viimased tunnid ja peagi on käes ka igatsetud vabadus ja lootus leida perekond ja aus elu. Ühiskond aga ei võta omaks neid, kes kord käinud teisel pool kehtestatud reeglite piire. Peategelasel tuleb leppida kunagi tehtud valikutega.

K. Fka

Rubriiki toetab:

SISUKORD

MARION JÕEPERA / Kai ja Ellis 6

TANEL PERN / Tydruk 14

KATRIN RUUS / **NO ON ALLES JÕUD!** 29

ENOR NIINEMÄGI / Ewiges Widerschnitzel (daDa-Sein) 42

MIHKEL TRUMAN / **Helen Rekkorist** 54

MART KASE / *Igavene kandidaat* 63

MARIA-LEE LIIVAK / **Sophoklese „Kuningas Oidipus“** 68

ANU JALAS / **Teatrist ja anatoomiast** 72

MAARJA MÄND / *Spekulatiivne. Dokumentaalne. Teater.* 75

MAARJA SALDRE / **Kuue tabamise imetus** 78

EVA-ELISE OLL / **Mürgita pole muinasjutte** 82

SIIM NURKLIK / **Sa võid siin kaduda, ilma et seda märkad** 84

Järgmises numbris:

Katrina Helstein

Tuuli Taul

Kristiina Remmel

Kadi Soop

Brita Melts

Ats Parve

Värske Rõhu kaaned on trükitud FSC-sertifitseeritud paberile RePrint ja sisu 100% ümbertöödeldud paberile Cyclus Offset looduslike õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega © Triip.

www.va.ee

9 771736 295008